

דו"ח מיוחד של המכון למדיניות העם היהודי

המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה: עמדות יהודי העולם

ראשי פרויקט:

שמואל רוזנר | ג'ון רסקיי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (תל"צ)

The Jewish People Policy Institute (Established by the Jewish Agency for Israel) Ltd. (CC)

המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה: עמדות יהודי העולם

דו"ח מיוחד של המכון למדיניות העם היהודי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ)

The Jewish People Policy Institute (Established by the Jewish Agency for Israel) Ltd. (CC)

זכויות יוצרים © המכון למדיניות העם היהודי
(מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ) ירושלים תשע"ז/2016

קמפוס גבעת רם, ת.ד. 39156, ירושלים 9139101
טלפון: 02-5633356 | פקס: 02-5635040 | www.jppe.org.il

כל הזכויות שמורות. אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאכסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר שבחוברת זו. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בחוברת זו אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מ"המכון למדיניות העם היהודי".

עיצוב והפקה: לוטה עיצובים
עיצוב הכריכה: שלומית וולף, לוטה עיצובים

תוכן העניינים

7	פתח דבר מאת אבינועם בר-יוסף
9	ממצאים עיקריים
13	הקדמה
17	גמישותה של היהודיות
26	השפעות אפשריות על המדיניות
29	מהם המרכיבים העיקריים של יהודיות
38	המרכיבים העיקריים של היהודיות (צעירים לעומת מבוגרים)
41	מהו הערוץ הראשי של ההשתייכות
49	שאלת הסמכות
55	השחיקה בסמכות הרבנית
60	תפקידה של ישראל בהגדרת היהדות
67	היהודיות נתקלת בנישואים מעורבים
75	כמיהה יהודית לאחדות
78	חלוקה של היהודיות למדורים
81	בעניין חוק השבות
85	היהודיות של המנהיגים
89	השלכות על משאבים חומריים
91	השלכות על נושאים משפטיים ופרוצדוראליים
93	השלכות על הדמוגרפיה והפסיכולוגיה היהודיות
95	נספח א: רקע על הסמינרים, יתרונותיהם ומגבלותיהם
103	נספח ב: נתונים נוספים מסקר המשתתפים
105	נספח ג: שאלת השלום
107	נספח ד: שאלון המכון למדיניות העם היהודי לדיאלוג 2016
111	נספח ה: נתונים טכניים, ובכלל זה רשימת הקהילות והמשתתפים

פתח דבר

ב-2016 מציין המכון למדיניות העם היהודי את השנה השלישית להקמת המסגרת לקיום דיאלוג מובנה ושיטתי בין ישראלים לבין יהודי התפוצות בנושאים שעומדים במרכז תחומי העניין המרכזיים לעם היהודי ברחבי תבל. בחינת המרחב היהודי בעת של זהות גמישה ושיח משותף על ההתייחסות של הזרמים השונים ליהדות, הם מרכיבים מרכזיים בפרויקט שלנו המתמקד בפלורליזם ודמוקרטיה בישראל ובעולם. אנו מביעים הערכה רבה לקרן ויליאם דייוידסון על תמיכתה ביוזמה ובמאמצים שהיא משקיעה בהעמקת ההבנה בין יהודים באופן גלובאלי.

הדיאלוג השנה נוהל בפעם הראשונה על ידי עמית בכיר ישראלי בשיתוף עמית בכיר אמריקני. שמואל רוזנר וג'ון רסקיי, המייצגים את שתי הקהילות הגדולות בעולם, קיימו שיח מעמיק ביניהם שהתרחב ל-49 סמינרים ברחבי העולם. הם לא הזניחו קהילות קטנות שמציבות לעיתים את האתגרים הכבדים ביותר.

המאמץ שהושקע במכון למדיניות העם היהודי לעידוד גישה פלורליסטית ביהדות קיבל תמיכה מבראשית מצד מנהיגים כדוגמת הנשיא ראובן ריבלין, הנשיא המנוח שמעון פרס, ראש הממשלה בנימין נתניהו ויו"ר הסוכנות נתן שרנסקי בישראל. במקביל, התגייסו ליוזמה מנהיגים יהודיים בולטים וקהילות בתפוצות שבלעדיהם לא היינו מסוגלים להצליח. הנשיא ריבלין, שמחויב לגישור על פערים בישראל ובעולם, השיק בעזרת המכון מסורת חדשה: כינוס משותף של נציגים מהזרמים השונים כדי ללמוד יחד כתבים יהודיים בערב תשעה באב.

הדיאלוג שמתקיים בין ישראל לבין התפוצות מגיע לנקודה שבה הוא צריך לצרף לשולחן הדיונים גם את המנהיגות היהודית הפוליטית, המקצועית והאקדמית על מנת לדון ביחד בגורל המשותף ליהודים כולם.

העם היהודי מצוי בתקופה של שינויים מהותיים בדינמיות הפנימית: מעבר דורי, ההבטחה לנורמליזציה מסוימת במצבה של ישראל במזרח בתיכון, שינוי בהזדהות היהודית ובתחושה הקהילתית. גם הסביבה החיצונית משתנה: תהליך הגלובליזציה, ההתפתחויות הגיאוגרפיות-אסטרטגיות, השינויים הערכיים, החידושים במדע ובטכנולוגיה ואף גילויים אנטישמיים חדשים ושונים. כל אלה מייצרים מציאות חדשה ואתגרים שמזמנים לעם היהודי הזדמנויות שלא היו בעבר לשגשוג, אבל גם מציבים סכנות ואיומים לדשדוש ושקיעה.

העשרת הדיאלוג בעולם היהודי בין הקהילות, הזרמים והגישות הפוליטיות השונות, עשויה לסייע בניצול ההזדמנויות תוך עקיפת הסכנות והאיומים הניצבים לפתחינו. במכון, אנו ממשיכים במאמץ להפנים וליישם את הלקחים מהתהליך המובנה של הדיאלוג כדי לשפרו בהמשך.

לסיום אני מבקש להודות למנהיגות המכון בראשות סטוארט אייזנשטאט, דניס רוס וליאוניד נבזלין, העומדים בראש מועצה המקצועית המנחה של המכון מדיניות העם היהודי, על מחויבותם המתמשכת, תמיכתם והדרכתם. שוב תודה מיוחדת לקרן דייוידסון על התמיכה והאמון שהם מעניקה לנו.

אבינועם בר-יוסף

ממצאים עיקריים

הדיאלוגים המובנים של המכון למדיניות העם היהודי ברחבי עולם היהודי חושפים קונסנסוס נרחב בקרב יהודים פעילים באשר לצורך של יהדות העולם:

1. להיות מכילה ומקבלת כלפי כל מי שמבקשים להשתתף בחיים היהודיים.
2. לשמר נורמות קהילתיות מסוימות, כאשר אלה נחוצות מסיבות מעשיות או סמליות.

הכלה

המשתתפים בכל קהילה שנטלה חלק בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי - רבים מהם משמשים בתפקידי הנהגה בקהילה היהודית - מאמינים כי **קבלה בזרועות פתוחות של כל מי שמבקש ללמוד ולהיות שותף בחיים היהודיים** תחזק את הקהילה. קולות ספורים בלבד צידדו בהגבלת הגישה לתוכניות יהודיות. 25 שנים אחרי שסקר האוכלוסייה היהודית הכלל-ארצי האמריקני¹ חשף את העלייה הניכרת בשיעור הנישואים המעורבים בחברה פתוחה, מרבית קבוצות הנהגה היהודיות שואפות לייסד, לטפח ולחזק מנעד רחב של תוכניות חינוך ותרבות יהודית איכותיות, כמו גם תוכניות של מעורבות קהילתית, המקדמות בברכה את כל המבקשים להשתתף בהן. יהודים ברחבי העולם מצפים שגם בישראל תתקיים סביבה מסבירת פנים לכל מי שמבקשים להשתתף בחיים היהודיים ואשר מזדהים עם העם היהודי.

שמירה על נורמות קהילתיות

לצד הקונסנסוס שהתגלה בדיוני הדיאלוג באשר לקבלה והכלה בקהילה של כל מי שמבקש להשתייך אליה, עלתה מהם גם הסכמה כמעט מלאה ביחס לצורך לשמור על נורמות קהילתיות בתחומים נבחרים, במיוחד בקביעת קריטריונים להנהגת הקהילה ובנושא חוק השבות.

משתתפים בדיאלוגים הכירו בכך שלהשקפות עולם של זרמים שונים ולשיקולים קהילתיים מקומיים תהיה השפעה מכרעת בנושאים הנוגעים לחברות ולהשתתפות בחיים היהודיים בכל הרמות. ובכל זאת, מרבית המשתתפים בדיאלוגים הסכימו שמשרות הנהגה בכירות בקהילות, במיוחד כאלה שיש להן חשיבות סמלית, מחייבות

1 הסקר הלאומי של 1990. "האופי הגמיש של הקהילה היהודית האמריקאית היא בלב הממצאים." Profile of American Jewry: Insights from the 1990 National Jewish Population Survey, Sidney Goldstein, American Jewish Year Book, 1992.

רמה גבוהה יותר של "יהודיות" על פי נורמות מקובלות.

במקביל לקונסנסוס התרבותי הנרחב בנוגע לצורך בהכלה מקבלת, היה קונסנסוס דומה בדבר הצורך בשמירה על סטנדרטים מסוימים. במילים אחרות, הייתה הכרה בכך שאינדיבידואלים מנהלים את חייהם במסגרת פתוחה וגמישה, שבה החיפוש שלהם אחר זהות ומשמעות הוא אישי, ייחודי ופרטני; עם זאת, הייתה גם **הכרה בערכה של נורמה קולקטיבית**.

גישה של קבלה והכלה נדרשת הן כדי להתאים את העולם היהודי למציאות החיים הרווחת כיום, והם משום שיהודים רבים מזהים את הגישה הזאת כגישה הנכונה מבחינה ערכית. הנורמות נדרשות בכדי להמשיך לקיים את העם היהודי בקולקטיב ולמנוע ממנו תהליך של התפוררות שיהפוך אותו לאוסף של קבוצות ופרטים נפרדים.

המלצות עיקריות

רשימת ההמלצות הבאה גובשה בהתבסס על **א**. המלצות והצעות ממוקדות שעלו במהלך הדיונים שניהלנו בקהילות; **ב**. סנטימנטים ותחושות שעלו בדיוני הדיאלוג, וההמלצות הנובעות מתחושות אלה, כפי שעמיתי המכון מבינים אותן. במילים אחרות: ההמלצות דלעיל לא תמיד משקפות הסכמה מלאה בדיוני הדיאלוג. אך אלה הם הצעדים המומלצים אשר יהודים רבים - מעורבים בקהילתם וחלק ניכר מהם בתפקידי הנהגה בקהילות - ממליצים עליהם לעולם היהודי בבואו למצוא את שביל הזהב הנדרש, כפי שהודגש למעלה, בכדי להתאים את המדיניות למציאות הריאלית, וכדי לשמור על היהודים כקולקטיב אמיתי.

המלצות המדיניות המקצועיות המפורטות למטה הן אלה שהמכון למדיניות העם היהודי סבור כי אנשי מקצוע ומתנדבים צריכים לבחון ביתר תשומת לב (המלצות נוספות ניתן למצוא בפרקים האחרונים של הדו"ח המלא).

יש ליזום ולתמוך בתוכניות הפונות ליהודים שזהותם היהודית חלשה ו/או לכאלה שמעמדם כיהודים אינו ברור אך עודם מעוניינים ללמוד ולהתחבר לחיים היהודיים. ממשלת ישראל, פדרציות יהודיות ופילנתרופים צריכים להמשיך ולהשקיע, הן במטרה לעודד כמה שיותר יהודים להעמיק את החיבור שלהם ליהדות והן כדי לקדם סביבה מסבירת פנים. התמיכה צריכה להיות מכוונת **למנעד הרחב ביותר האפשרי** של ארגונים יהודיים שיש להם רקורד מוכח **בחינוך יהודי איכותי**.

● מכיוון שהשאיפה היא שהאתוס הקהילתי יהיה של הכלה וקבלה, יש הכרח **שמנהיגים קהילתיים** - רבנים, פילנתרופים, מתנדבים, אנשי מקצוע - יהיו **שגרירים של קהילה מכילה ומקבלת**. הקהילה היהודית תהיה חזקה יותר ותקבל שירות

טוב יותר כאשר מנהיגיה יושיטו יד מקבלת ויכירו בערכה של תמיכה במנעד הרחב ביותר של ארגונים המטפחים זהות יהודית בכל שלבי מעגל החיים.

יש לעצב שפה מקצועית מגובשת של הפרקטיקות המוצלחות ביותר. ארגונים יהודים צריכים לעודד ולתמוך בכינוסים של מחנכים ואנשי קהילה, אנשי מקצוע ומתנדבים, כדי לגבש קהילות של פעולה, רשתות המחוברות את מי שנמצאים בקו החזית של פיתוח תוכניות. המטרה צריכה להיות שפה מוכרת ואחידה של הפרקטיקות המוצלחות ביותר להתמודדות עם מגוון רחב של יהודים וקבוצות יהודיות.

- קהילות ירוויחו אם יפתחו תוכניות להכשרת מנהיגות, כך שמנהיגים יעמיקו את הבנתם את זירת הפעילות המשתנה, ויעסקו בחשיבה אסטרטגית על האופן שבו הארגון שהם שייכים אליו יכול להגיב לזירה זו ולאתגרים וההזדמנויות שהיא מספקת באופן היעיל ביותר.

- יש לעודד שפה והעברת מסרים של קבלה והכלה בחומרי השיווק ובאתרי האינטרנט של ארגונים.

יש ליזום דיאלוג של זרמים יהודיים שונים. ראוי לעשות מאמץ בשיתוף הן ארגונים יהודיים והן ממשלת ישראל לכנס שיח מתמשך ורציף של זרמים שונים ביהדות. בשנות ה-70' עוד היו מסגרות שאפשרו מפגשים של מנהיגים מהזרמים הדתיים המרכזיים בצפון אמריקה. בלי קשר לשאלה מה הושג במפגשים אלה, לעצם ההתכנסות המשותפת ישנה חשיבות סמלית, המעבירה מסר חד שגם ולמרות השונות הגדולה באופן שבו יהודים מקבוצות שונות מבינים את האל, התורה, חובותיהם כיהודים ועוד ועוד, הם חולקים היסטוריה ועתיד משותפים. קהילות יהודיות בתפוצות מוציאות מיליוני דולרים בכל שנה על דיאלוג יהודי-נוצרי, אך רק מעט מושקע בדיאלוג יהודי פנימי. כל קהילה במקומה צריכה לכנס מפגשים כאלה של מנהיגים, מתנדבים ואנשי מקצוע. מפגשים אלה יחזקו את הקשרים ואת החיים היהודיים בעידן של זהות גמישה.

- דיאלוג בין זרמים יהודיים שונים נחוץ במיוחד בישראל, שבה רמת ההיכרות עם מגוון רחב של דרכי חשיבה יהודיות ורמת הסובלנות כלפיהן לוקה בחסר. יש לשער כי לא כל הקבוצות היהודיות בישראל יסכימו להשתתף בדיאלוג מסוג זה, אך זו חובתה של ישראל הרשמית לעודד ולארגן מפגשים לטובתם של מרבית היהודים.²

יש לשקול את הקריטריונים של חוק השבות. לנוכח השינויים התרבותיים והדמוגרפיים בעולם היהודי, ישראל עשויה לרצות לשקול האם שינויים בקריטריונים הללו נדרשים.

יש לחזק את תחושת העמיות היהודית בקרב כל חברי הקהילה היהודית. ארגונים יהודיים, בעזרתה האפשרית של ישראל, צריכים לחפש אחר דרכים חדשות - בנוסף

---

2 צעד מעודד בכיוון זה נעשה בשנתיים האחרונות על ידי נשיא המדינה, ראובן רבלין, בשיתוף עם המכון למדיניות העם היהודי. הנשיא כינס הן ב-2015 והן ב-2016 מפגשי לימוד לקראת תשעה באב שבהם נטלו חלק נציגים מכל הזרמים היהודיים בישראל. יש להשקיע אנרגיה וחזון ביוזמות מעין אלה.

לתוכנית תגלית ודומותיה - לחזק את התחושה של מה שנהוג היה לכנות "לאומיות" וכעת מכונה בדרך כלל "עמיות" יהודית. חיזוק זה חשוב במיוחד כשמדובר ביהודים שאינם חשים באופן אינסטינקטיבי סוג כזה של קשר, כולל חלק מה"יהודים מבחירה", יהודים מרוחקים, משפחות של נישואים מעורבים, יהודים חלקית, ולא יהודים המחוברים לקהילה היהודית. כפי שהמחקר שלנו מלמד, בעוד שיהודים מחוברים רואים את מרכיב ה"לאומיות/עמיות" כמרכיב המרכזי ביותר של "יהודיות", ישנה קבוצה גדלה של אנשים המחוברים לקהילה היהודית (בין אם אלה יהודים מבחירה, או לא יהודים החברים בקהילה היהודית) שאינם חשים אינסטינקטיבית קשר ליהדות כלאום, ורואים אותה בעיקר כדת. התפתחות זו מחייבת יוזמות חדשות הממוקדות באופן מודע בדרכים לחזק את ההבנה של מרכיב העמיות היהודית בקרב כל המשתתפים בחיים היהודיים (יהודים ולא יהודים המקושרים לקהילה).

יש לבטא הערכה למי שבחרו לקשור את גורלם עם העם היהודי. הן ישראל והן קהילות יהודיות ברחבי העולם צריכות להפנים כי המציאות הדמוגרפית החדשה משנה את המרקם ואת המבנה של העולם היהודי, ואת יחסיו עם העולם הלא יהודי. על כן, יש לעודד מנהיגים יהודים לבחון דרכים להבעת הערכה למי שקשרו את גורלם עם העם היהודי, הן בהתנהלותם והן בזהותם, גם באותם מקרים של אנשים שעוד לא עברו גיור ועל כן טרם הפכו לחברים מלאים בעם היהודי.

הקדמה

אנו חיים בעידן יוצא דופן בהיסטוריה היהודית. כמה עשורים לאחר התקופה הנוראה ביותר בתולדות העם היהודי, העם היהודי שב למולדתו ההיסטורית והקים בה מדינה דמוקרטית וריבונית מצליחה. קהילות יהודיות רבות בתפוצות, לבטח זו הגדולה ביותר, בצפון אמריקה, מתקיימות בחברה הפתוחה ביותר שבה חיו יהודים אי פעם, ומגזרים רבים נהנים מרווחה, השפעה ומקובלות חסרות תקדים.

לפני מאה שנה הייתה ההגדרה של מי שחבר בעם היהודי ברורה יחסית. הביולוגיה הכריעה. יהודים היו מי שנולדו לאם יהודייה או מי שהתגיירו על-פי ההלכה. כיום, למרות שהביולוגיה נותרה גורם מכריע בעבור אלה המזדהים כיהודים, ישנה שחיקה הדרגתית בלכידות הביולוגית של "השבט" היהודי, מאחר שלהרבה יותר יהודים יש הורה אחד לא-יהודי, יותר בני משפחה של יהודים אינם רואים כל צורך להתגייר, ויותר אנשים רואים בהגדרה עצמית את המרכיב המכריע בקשר ליהדות.

לשינויים אלה בהרכבה של המסגרת היהודית הרחבה נודעות השלכות על מדיניות בתחומים רבים, כגון: כיצד ובעבור מי יש להשתמש במשאבים יהודיים (פילנתרופיים וכאלה של ממשלת ישראל), מהי הדרך הטובה ביותר להגדיר חברות בקהילה ומה צריכים להיות הקריטריונים להנהגת ארגונים קהילתיים יהודיים, מהי המשמעות של כל השינויים הללו בהקשר לחוק השבות בישראל, וכן הלאה.

פרופסור ג'ק ורטהיימר מהסמינר התיאולוגי היהודי (JTS) הבחין שבמקרה של הקהילה היהודית בארה"ב, "שאלות בנוגע למעמד האישי נעשו לא-רלבנטיות... ולקהילה אין כל עניין לאכוף את גבולותיה"³. הוא ממשיך ומציין: "הסיסמאות כיום הן הכלה, פלורליזם, על-סיעתיות, ו'מסעות' שמובילים ליהדות 'בהרכב עצמי', אשר תפורה לפי צרכיו של כל יהודי". אם זהו תיאור מדויק של חלק גדול מהקהילה היהודית בצפון אמריקה כיום, ובאופנים שונים גם של חלקים גדולים מקהילות אחרות, ובכלל זה של יהודים ישראלים, אזי החתירה של האינדיבידואל לעגן עבור עצמו את הזהות המתאימה לו, עומדת לעיתים בסתירה ליתרונות בקיומם של קריטריונים קבוצתיים אחידים לכניסה לעם היהודי ול"חברות" בו.

דו"ח מיוחד זה של המכון למדיניות העם היהודי, בעקבות הדיאלוג המובנה עם יהדות העולם בשנת 2016, שם לו למטרה לתאר את נקודות ההשקפה של יהודים

All Quiet on the Religious Front? Jewish Unity, Denominationalism, and Post-denominationalism in the United States", Jack Wertheimer, American Jewish Committee, 2005. Pages 20, 25. 3

ביחס למשמעויות העכשוויות של השתייכות יהודית.⁴ בנוסף, מטרתו לתאר מקצת מההשלכות של תפיסות אלה על המדיניות הננקטת על-ידי מדינת ישראל ועל-ידי הקהילות היהודיות ברחבי העולם. בדווחו על ממצאי הדיאלוג, המכון למדיניות העם היהודי מכיר בכך שישנן נקודות השקפה רבות בעולם היהודי אודות השאלות שהצגנו בפני המשתתפים, ומכבד השקפות שונות אלה. המכון גם מודע לכך שהדיאלוג אינו מתיימר לכסות את כל נקודות ההשקפה הללו.

הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי לשנת 2016 נערך תחת המטרייה הרחבה של פרויקט הפלורליזם והדמוקרטיה של המכון, הנתמך על-ידי הקרן ע"ש וויליאם דיווידסון. תהליך הדיאלוג כלל מחקר בלתי אמצעי של עמדות יהודיות רלבנטיות, כניסוחן של 49 קבוצות דיון, ובהן חברים בקהילות יהודיות מרחבי העולם. במסגרת זו הוצגו למשתתפים גם שאלונים, ובמקביל בוצע ניתוח של מחקרים נוספים העוסקים בעמדותיו של כלל הציבור היהודי, כולל מחקרים אודות אוכלוסיות יהודיות שקשריהן לחיים היהודיים המאורגנים ולישראל רופפים. הדיונים בקהילות נערכו בהתאם ל"Chatham House Rules", דהיינו המשתתפים הסכימו שניתן לצטט את דבריהם, אולם בלי לייחס אמירה כלשהי לאדם מסוים. הסכמה זו נועדה להבטיח דיון פתוח וחופשי. בהתאם, הדו"ח שלפניכם מצטט בהרחבה מן הדיונים של המכון למדיניות העם היהודי, בלי לנקוב בשמות הדוברים. שמות חלק מהמשתתפים מצוינים בנספח. בנוסף, השנה הסתמכנו גם על סקר נרחב של דעת הקהל היהודית בישראל, שנערך ביוזמת המכון למדיניות העם היהודי.⁵

זו השנה השלישית שבה מתקיים דיאלוג עולמי כזה ביוזמת המכון למדיניות העם היהודי. אשתקד (2015), היה הנושא "ערכים יהודיים והשימוש של ישראל בכוח בעימות מזויין".⁶ בשנה שלפני כן (2014) היה הדיאלוג חלק ממאמץ כללי לנסח המלצות באשר לאפשרות של "הסדר חוקתי שיתמודד עם הזהות של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".⁷ בשני המקרים זכו הדוחות המסכמים של המכון למדיניות העם היהודי

4 שמואל רוזנר וג'ון רסקיי, עמיתים בכירים במכון למדיניות העם היהודי, הובילו בשנת 2016 את הדיאלוג בנושא "זהות יהודית בעידן של זהות גמישה", והם מחבריו של דו"ח זה. תוספות חשובות למסמך זה נמסרו על-ידי פרופ' עוזי רבהון, ד"ר שלמה פישר, ד"ר עינת וילך ונח סלפקוב. חיה אקשטיין סייעה רבות למחקר והייתה אחראית לתיאום תהליך הסמינרים, לאיסוף הנתונים ולהפקת הדו"ח הסופי. הדו"ח נערך בידי בארי גלטמן ורמי טל.

5 הסקר שנערך על-ידי Panels Politics דגם 1031 איש. החלוקה של המשיבים, אשר זיהו את עצמם לפי השתייכותם הדתית, היתה כדלקמן: 30.4% חילונים, 20.8% חילונים מסורתיים, 22.5% מסורתיים, 4% דתיים ליברליים, 10.3% דתיים, ו-10.1% אולטרה-אורתודוקסים (חרדים). הניתוח הסטטיסטי של אינדקס הפלורליזם והפיתוח המתודולוגי הונחו על-ידי פרופ' סטיבן פופר, עמית בכיר במכון, יחד עם העמיתים הבכירים במכון למדיניות העם היהודי: פרופ' עוזי רבהון (דמוגרף), ד"ר שלמה פישר (סוציולוג), שמואל רוזנר, ונח סלפקוב (עמית במכון). ראו: <http://jppi.org.il/uploads/JPP1%20Pluralism%20Index%20Presentation%20May%202016.pdf>

6 ניתן למצוא את הדו"ח "ערכים יהודיים ושימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזויין: עמדות יהודי העולם" ב: http://jppi.org.il/he/uploads/jewish_in_conflict-he.pdf

7 הדו"ח "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם" נמצא ב: http://jppi.org.il/he/uploads/jewish_and_Democratic-Hebrew.pdf

להכרה כהישגים משמעותיים בקידום השיח בין מדינת ישראל לבין התפוצות.⁸ ראש הממשלה בנימין נתניהו עודד בישיבת הממשלה ביוני 2014 את המכון להמשיך בעבודה חשובה ונחוצה זו.

להלן שש הנחות היסוד שעמדו ביסוד עשרות הדיונים שערכנו בקהילות על המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה, בחודשים מארס ואפריל 2016:

1. להיות יהודי משמעו להיות מחובר לקבוצה שיש לה מאפיינים או הגדרות (אם אין הגדרות, אין קבוצה; אם אין קבוצה, אין למה להתחבר).
  2. חלק ניכר מן ההבנות וההגדרות שהיו ברורות יותר בעבר בנוגע לקווי המתאר של הקולקטיב היהודי אינן בתוקף כיום.
  3. עידן הזהות הגמישה הופך את עצם הרעיון של "הגדרה" (או גרוע מזה, קביעת "גבולות"), מי "בפנים" ומי "בחוץ", ללא אטרקטיבי ולבלתי מעשי במונחים רבים.
  4. לקהילות יהודיות שונות יש הגדרות שונות, ולעתים סותרות, ליהודיות - והדבר בולט במיוחד במקרה של ישראל וקהילות של יהדות התפוצות.
  5. לשחיקה ביכולתו של העולם היהודי להגיע להבנה רחבה (גם אם לא להסכמה מלאה) בנושא אופייה של הקבוצה, יש השלכות על שיתוף הפעולה בין יהודים.
  6. כמו כן, להתפתחות זו יש השלכות הן על המדיניות של ממשלת ישראל, הן על החקיקה בישראל והן על המדיניות של מוסדות יהודיים רבים ושונים.
- בנוסף, שיערנו שלהנחות אלה ישנן השלכות מובנות על חיי העם היהודי. אנו במכון למדיניות העם היהודי זיהינו ארבעה תחומים שעשויים להיות מושפעים מהדינמיקות המתוארות במסמך, והשאלות הנוגעות להבנת תחומים אלה היו חלק מרכזי בדיונים של המכון בקהילות השונות:

1. **הקצאת משאבים:** ההשפעה שיש להגדרות הזהות היהודית על הדרכים שבהן נעשית הקצאת המשאבים המוגבלים לתוכניות יהודיות ע"י קהילות, קרנות וממשלת ישראל.
2. **סוגיות משפטיות ומנהלתיות:** ההשפעות שיש להגדרות של היהודיות על החוק וההליכים בישראל (חוק השבות, נישואים, וגם נושאים כמו חינוך ושירות צבאי), ובמידה פחותה, על הקהילות היהודיות ברחבי העולם (חברות בארגונים, זכאות לשמש בתפקידים מסוימים).

---

8 דיווחי התקשורת אודות הדיאלוג בשנות 2014 ו-2015 נמצאים בקישורים הבאים: <http://jppi.org.il/uploads/09-07-14%20Selected%20Press%20Clippings.pdf>
http://www.timesofisrael.com/a-wartorn-israel-directly-affects-diaspora-jewry-so-where-its-voice/?fb_comment_id=915104805226877_915535288517162,
<http://forward.com/opinion/317923/israeli-study-finds-jews-fretful-as-israeli-actions-stir-bias/>
<http://www.haaretz.com/jewish-world/jewish-world-news/1.667542>

3. **מצב הרוח הפסיכולוגי של היהודים:** כמה עשורים אחרי השואה, הכמות המספרית של יהודים חשובה בהחלט. ההגדרות הקובעות מי נספר בקהילה משפיעות על כמות זו.

4. **תחושת עמיות:** הגבולות של קבוצת ההזדהות ושל תחושת האחריות הכרוכה בכך נקבעים על-ידי מי שנחשב (ומי שלא נחשב) לחלק מהעם היהודי.⁹

דו"ח זה מסביר את ההקשר שבו התקיים הדיון שלנו, מפרט את הסיבות לצורך לקיים דיון כזה בעת הנוכחית, מספק כמה נקודות התייחסות קצרות ומתאר את השאלות המרכזיות שנדונו במסגרת הדיאלוג. הדו"ח עוסק בשאלות שעליהן נכתבו הררים של ספרים ומאמרים, אולם הוא מנסה להיות קצר ופשוט באופן יחסי. ההתמקדות שלנו כפולה: להסביר מה יהודים חושבים על נושא זה כאשר מציגים בפניהם כמה שאלות פשוטות, ולהציג את השלכות המעשיות והתפיסתיות שעשויות לנבוע מתחושות והתפתחויות אלה. באופן כללי, הדו"ח מתרחק מדיון מפורט בהיסטוריה יהודית ובפילוסופיה יהודית.

---

9 הקמת מדינת ישראל והמאבק לשחרר את יהודי ברה"מ הם שתי דוגמאות בולטות למאמצים קבוצתיים מהתקופה האחרונה של "העם היהודי".

גמישותה של היהודיות

יהודים המשתייכים לקבוצות שונות מבינים שישנה מורכבות גוברת והולכת בהגדרת היהודיות, כתוצאה מתהליכים חברתיים והיסטוריים שונים

בהערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי לשנים 2014-2015 דווח ש"בתום מלחמת העולם השנייה נאמדה האוכלוסייה היהודית ב-11 מיליון נפש. מאז ועד תחילת 2015, צמח העם היהודי בהדרגה ל-14.3 מיליון נפש".¹⁰ בהערה צוין גם שמספרים אלה מבוססים על אומדנים, אשר "משלבים הגדרות אובייקטיביות וסובייקטיביות של השתייכות לקבוצה". באשר לישראל, "המספרים מבוססים על קריטריונים הלכתיים". בנוגע ליהודים במקומות אחרים, הם מבוססים על "הגדרה עצמית". כשמדובר בישראל, המספרים מוחלטים וברורים - המדינה רושמת את מספר היהודים. כשמדובר בקהילות אחרות, המספרים מסתמכים על סקרים ומחקרים, על אומדנים ועל הנטייה של אנשים להצהיר על השתייכותם - כל אלה נתונים שנמסרו מתוך בחירה.

כל היבט במיזם של ספירת היהודים מחייב עיסוק בשאלות עמוקות של זהות ומשמעות. אפילו לעצם ההחלטה להשתמש במונח כמו "השתייכות", ולא במונחים אפשריים אחרים, כמו "חיבור" (במובן של "מחובר ליהדות"), "קשר" (במובן של "קשור לעם היהודי"), "חברות" (במובן של "חבר בעם היהודי / בן העם היהודי"), יש משמעות. יש אנשים שאולי אינם רוצים "להשתייך" לעם היהודי אך מוכנים להיות קשורים ליהדות, או אנשים החשים ש"השתייכות" מרמזת על שיוך שנכפה עליהם, ולכן יעדיפו את המונח "חברות", שיש לו קונוטציה חזקה יותר של בחירה. בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי השתמשנו בכל המונחים האלה בלי לייחס משמעות אידיאולוגית לאף אחד מהם, מתוך מאמץ שלא לכפות שום מונח על המשתתפים בדיון.¹¹ בדיוק כפי שהמכון למדיניות העם היהודי קבע קריטריונים מסוימים להערכות שלו ביחס לגודלה של האוכלוסייה היהודית, כך כל ניסיון לספור יהודים חייב להתמודד עם שאלות ודילמות בנוגע להגדרות. זאת מאחר שבניגוד למסמנים קבוצתיים רשמיים ומוגדרים היטב, כגון "אזרח" או "חבר משלם מיסים לבית הכנסת", אין הגדרה המוסכמת על הרוב מהי יהודיות ומה כרוך בהיות אדם "יהודי". בעולם היהודי כיום,

JPPJ's Jewish People Demography, 2015, see: http://jppi.org.il/uploads/JPPJ_2014-2015_Annual_Assessment_English-Jewish_People_Demography.pdf 10

ישנו הבדל שהבחנו בו בין הגדרות של השתייכות לקבוצה יהודית לבין ההבנה של אדם את ההגדרה של היהדות עצמה. מסמך זה והדיאלוג מתמקדים בהיבט של השתייכות ומדגישים פחות את האופן שבו אנשים מפרשים את היהדות - אולם פרשנות כזו חייבת להיות ברקע של כל דיון בנושא השתייכות. 11

"אחדים רואים את ה'יהודיות' כעניין רצוני, אשר נתון להחלטה ולבחירה של הפרט,"¹² ואילו אחרים מאמינים שרק "כאלה שנולדו לאם יהודייה או כאלה, אשר אחרי שהצהירו על רצונם להשתייך לעם היהודי, עוברים הליך גיור [אורתודוקסי] ממושך" צריכים להיחשב כיהודים. מובן שהליך הגיור עצמו נתון במחלוקת. אין שום הליך גיור אחד המקובל על כל היהודים כתקן מחייב וכאמת מידה מוסכמת לכל הגיורים.

יהודים מכל הקבוצות מבינים שישנה מורכבות גוברת והולכת בהגדרת היהודיות, ורבים מהם הביעו הבנה זו בדיוני המכון למדיניות העם היהודי. "ישנן הגדרות רבות ושונות למה פירושו להיות יהודי ולמי רשאי להגדיר זאת", אמר אחד המשתתפים באטלנטה.¹³ "להיות יהודי כיום זו בחירה", אמרה משתתפת בפורטלנד, אורגון.¹⁴ אחדים מהם היו רוצים הגדרות ברורות יותר. אלה רוצים לדעת מה פירושו להיות יהודי, והם אפילו מביעים תסכול בשל אי-יכולתם למצוא הגדרה כזו. "השאלה מי יהודי ומי לא נראית כמעט שרירותית...", אמר משתתף מאטלנטה.¹⁵ "היהדות אינה דומה לאופנה חולפת שאת בוחרת בה", אמרה משתתפת בסמינר בלידס.¹⁶

יהודים מבחינים במורכבותן של הגדרות בכל מקום שהם נתקלים בהן. כאשר ממשלת ישראל סופרת יהודים בישראל, היא משתמשת בהגדרה מסוימת.¹⁷ הרבנות הראשית לישראל משתמשת בהגדרה אחרת.¹⁸ למעשה, "אין תשובה אחידה לשאלה 'מיהו יהודי?' על-פי החוק הישראלי. לעיתים, ההקשר קובע הן את התשובה והן את זהות האדם שנותן אותה", הסבירה פרופ' רות גביון.¹⁹ כאשר מכון המחקר "פיו" חוקר את יהודי אמריקה, הוא משתמש בקריטריונים אחרים מאלה של מדינת

---

12 ראו: Shmuel Rosner, "Background: Conversion, Between Crisis and Dialogue," JPPI, 2010, http://jppi.org.il/uploads/rosner_Giyur.pdf, and "Working Group: Conversion, between Crisis and Dialogue," JPPI, 2011, Moderator: Prof. Suzanne Last Stone, JPPI Facilitator: Shmuel Rosner, <http://jppi.org.il/uploads/Conversion%20After%20the%20Dialogue%20and%20the%20Crisis.pdf>.

13 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

14 סמינר בפורטלנד, 18-19 באפריל, 2016. רשמו: לורה נר סטושק וקרן רוטשטיין.

15 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

16 סמינר בלידס, 9 במארס, 2016.

17 יהודי הוא כל מי שנולד לאם יהודייה או שגויר ואין לו דת אחרת. ראו את חוק מרשם התושבים, פסקה 3: http://www.nevo.co.il/law_html/Law01/289_001.htm.

18 הרבנות הראשית בישראל מכירה באדם כיהודי אם הוכח שאמו יהודייה או אם עבר גיור אורתודוקסי שאושר על-ידי הרבנות הראשית (בלי קשר לשאלה האם אותו אדם מוכר כיהודי על-ידי מדינת ישראל). לפרטים נוספים, ראו: http://www.rabanut.gov.il/vf/ib_items/523/ לנישואין 20% רישום 20% נהלי.

19 בדו"ח שהוגש למשרד המשפטים וכתרתו "דוח עיגון חוקתי של חזון המדינה", כתבה פרופ' רות גביון: "ההקשרים של רישום, חוק השבות, מעמד אישי ועניינים אחרים מעורבים כולם בנושא של 'מיהו יהודי'." לדו"ח של פרופ' גביון: <http://www.justice.gov.il/StatelDentity/Pages/default.aspx>

ישראל²⁰ (ובאחרים, כאשר הוא בוחן את מדינת ישראל ואת אזרחיה היהודים).²¹ חוקרים אחרים הבוחנים אותה קהילה מעדיפים עוד סוגים של קריטריונים.²² בבתי כנסת אחדים, ההשתתפות בטקסים ובמנהגים מסוימים שמורה לאלה שהם, על-פי הגדרות מסוימות, "יהודים". בבתי כנסת אחרים, ההשתתפות כוללת גם בני משפחה של יהודים.²³ במחקר משנת 2011 של יהודים באוסטרליה, הוגבל המינוח "בית-אב יהודי" לכהן שני ההורים יהודים.²⁴ במחקר משנת 2013 של מכון "פיו" על יהודי ארה"ב, כללו "בתי-אב יהודיים" גם את אלה שבהם היה הורה יהודי אחד.²⁵ במחקר משנת 2013 של המכון לחקר המדיניות היהודית (JPR) על יהודי בריטניה, המדגם התבסס על משיבים שנבחרו להשתתף בסקר מרצונם (self-selected) וכלל הטיה מובהקת כלפי חברים במוסדות הוותיקים של הקהילה.²⁶ המחקר משנת 2015 בניו יורק היה מבוסס על "בתי-אב יהודיים שנבחרו באקראי".²⁷ לעיתים, ההגדרות משקפות הבנות מקצועיות שונות של האופנים שבהם יהודים ממשיגים את זהותם (**מי אנחנו**). משתתף ישראלי התלונן ש"יהדות אינה דומה לאוהדים של קבוצת כדורסל, כאשר כל מי שרוצה להיות אוהד יכול להצטרף. זו קבוצה בעלת קטגוריות וכללים ברורים. על מנת שמישהו יהיה חלק מהקבוצה, עליו לפעול בהתאם לכללים אלה."²⁸

בפעמים אחרות, הגדרות משקפות העדפות אידיאולוגיות הנוגעות לשאלה כיצד יהודים צריכים להמשיג את זהותם (**מי עלינו להיות**). "גבולות עוזרים ליצור הגדרות, אבל אפילו גבולות זקוקים למידה של חדירות כדי להתקיים. חישובו על העור האנושי כעל מטפורה לכך", אמרה משתתפת בסמינר בפורטלנד.²⁹

לעיתים, ההגדרות הן השתקפות של שיקולים פרגמטיים (**מי טוב לנו להיות**). בדיון

20 מכון פיו בחר לכלול מנעד רחב של הגדרות, שיאפשרו לקוראים רבים לכלול את מי שהם רואים כיהודי. "האנאלוגיה היהודית נטו" כוללת את אלה שמזדהים כיהודים על בסיס דתי, כמו גם את אלה שאומרים שאין להם שום דת אבל שיש להם הורה יהודי או שגדלו כיהודים ועדיין מתייחסים אל עצמם כאל יהודים במובן כלשהו. ראו: <http://www.pewforum.org/2013/10/01/Portrait-of-American-Jewry>, Pew, 2013: sidebar-who-is-a-jew/.

21 "Israel's Religiously Divided Society", *PEW*, March 2016.

22 Elizabeth Tighe Raquel Kramer Leonard Saxe Daniel Parmer Ryan Victor, "Recoding of Jews in the Pew Portrait of Jewish Americans," *Brandeis University*, July 9, 2014.

23 ראו לדוגמה: http://www.interfaithfamily.com/spirituality/synagogue/What_is_Your_Synagogues_Policy_on_Opening_the_Ark.shtml, "What is Your Synagogue's Policy on Opening the Ark?", *InterfaithFamily*, 2014.

24 ראו: Dr David Graham, "The Jewish Population of Australia, Key Findings from the 2011 Census," *JCA*, page 17. שופר גם בתי-אב של נישואים מעורבים בפרק אחר במחקר.

25 סקר 2013 של מכון פיו אודות יהודי ארה"ב, עמ' 25.

26 ראו: "Jews in the United Kingdom in 2013," *JPR*, page 41.

27 ראו: "Jewish Community Study of New York: 2011," *UJA-Federation of New York*, page 253.

28 סמינר "עין פרת", ישראל, 31 בדצמבר, 2015. רשמה: ענבל הקמן.

29 סמינר בפורטלנד, 18-19 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

של המכון למדיניות העם היהודי בבוסטון התקיים ויכוח: "למשתתפים אחדים הייתה תחושה חזקה שהגדרה עצמית כיהודי אינה צריכה להפוך אותך ליהודי ואינה מכשירה את האדם לתפקידי הנהגה מסוימים. אולם, אחרים חלקו על כך בתוקף וציינו שמקצת היהודים מתוקף הגדרה עצמית אשר מתקבלים בברכה אכן מתגיירים".³⁰

בכמה מקרים, ההגדרות נובעות מפשרה ומתהליך ארוך של התכוונות. כך נוצרה ההבנה הקיימת בישראל בשאלת מיהו יהודי.³¹ במקרים אחרים, ההגדרות מתבססות על הכרעה חד-משמעית שנתקבלה במועד מסוים - כפי שקרה בקבלת יהדות גם "לפי האב" של היהדות הרפורמית ב-1983 ("הוועידה המרכזית של הרבנים האמריקנים מכריזה כי בן להורה יהודי נכלל בקביעה כבעל מוצא יהודי. קביעה זו של המעמד היהודי של הצאצא של נישואים מעורבים כלשהם צריכה להתבצע כיאות ובמועד המתאים באמצעות פעולות רשמיות ופומביות של הזדהות עם האמונה היהודית והעם היהודי").³²

מדוע ההגדרה של יהודיות מורכבת יותר כיום מכפי שהייתה בעבר?³³

במשך דורות רבים היו רק שני נתיבים שאפשרו לאדם להיחשב כיהודי: מוצא יהודי (על-פי האם),³⁴ או גיור אשר כלל מערך סטנדרטי של הליכים (מילה, טבילה ואישור של בית דין).³⁵ כמה התפתחויות פנימיות בעם היהודי שיבשו את הנתיבים הללו והביאו לכך שכיום ההבנה של היהודיות גמישה הרבה יותר. אך לפני שניגש לתאר התפתחויות אלה, חשוב להבין כי אלה הן, בראש ובראשונה, **תגובה יהודית להתפתחויות בעולם הלא-יהודי**. כפי שתיאר זאת אחד המשתתפים בלידס: "לעולם החיצוני יש השפעה ניכרת על האופן שבו אנו מתאימים את היהדות שלנו".³⁶

במשך מאות שנים, הדרך היחידה שאפשרה ליהודי להשתייך לחברה הכללית הייתה באמצעות המרת דת. דבר זה השתנה בעידן האמנציפציה, הלאומיות והחילוניות, ופתח בפני היהודים אופני השתייכות (או אי-השתייכות) חדשים שלא הוצעו להם בעבר. עד כדי כך שמשותפת בסמינר בפורטלנד העירה: "איזו פריבילגיה זו, להיות חופשיים בעידן הנוכחי ולשאול את השאלה הזאת!"³⁷ אולם לא מדובר רק בחופש בחירה באשר

30 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

31 פרופ' רות גבזון מתארת את התהליך במלואו במסמך שלה: "60 שנה לחוק השבות: היסטוריה, אידיאולוגיה, הצדקה". מרכז מציל"ה, 2009.

32 ראו את ההחלטה שאומצה ע"י איגוד הרבנים המתקדמים (CCAR): "The Status of Children of Mixed Marriages," 1983. <http://ccarnet.org/rabbis-speak/resolutions/1983/status-of-children-of-mixed-marriages-1983/>.

33 ההגדרות היו מורכבות גם בעבר, אך בעיקר בעבר הרחוק. גמישות הגדרת היהודיות והקושי בהגדרה, המאפיינים את המצב היהודי כיום, אפיינו גם את היהדות בתקופת המכבים ועד תקופת המשנה, כפי שכותב שיינע כהן (From the Maccabees to the Mishnah, Westminster John Knox Press).

34 Arthur J. Wolak, "Ezra's Radical Solution to Judean Assimilation," *Jewish Bible Quarterly*, 40: 2, April 2012, pp 93-105.

35 ראו לדוגמה: Shaye J. D. Cohen, *The Beginnings of Jewishness: Boundaries, Varieties, Uncertainties*, (California: University of California Press, 1999), Chapter 7: The Rabbinic Conversion Ceremony, pp 198-238.

36 סמינר בלידס, 9 במארס, 2016.

37 סמינר בפורטלנד, אפריל 19-18. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

לשאלה האם וכיצד להיות יהודי, אלא גם בחופש המתבטא בכך שחיי היהודים כיום דומים הרבה יותר לחיי שכניהם הלא-יהודים מכפי שהיו במקרים רבים בעבר. דהיינו, היהודים מושפעים מאוד מהמגמות העיקריות בחברה המערבית בכללותה, אשר רבות מהן מחלישות את ההשתייכות הדתית או הקבוצתית האחרת,³⁸ כמו גם מהסלידה הגוברת בחברה זו מקיטלוג קבוצתי שהיה מקובל ורווח בעבר.

"החלוקה המסורתית לקבוצות דתיות נמצאת בירידה, ובה בשעה ישנו גידול במספר האנשים שמסרבים ליישר קו עם קבוצה מסוימת", קבע סקר בקרב אמריקנים צעירים (לא רק יהודים) לפני כמה שנים.³⁹ העולם היהודי חווה מגמות דומות. צעירים יהודים דוחים אף הם את מה שנתפס בעיניהם כניסיון "לתייג" אותם או להכניס אותם למסגרת של קטגוריות זהות. "אנחנו מסתדרים בלי תגיות", אמר משתתף צעיר וקרא תיגר על חבריו בדאלאס.⁴⁰ אחד המשתתפים הרחיק לכת עוד יותר: "תגיות הן עלבון. זו דרך לומר לאנשים שהם לא [יהודים] מספיק טובים כמו האחרים".

התפתחויות אלה, לצד התפתחויות פנימיות אחדות, סייעו להפוך את המושג "יהודיות" לגמיש מכפי שהיה בעשורים קודמים. "המשימה למצוא הגדרה [ליהודיות] מורכבת הרבה יותר כיום, משום שלרבים יש 'ריבוי זהויות': הם מזדהים הן כיהודים והן כמשהו אחר", אמרה משתתפת בבוסטון.⁴¹ "הכול רעוע כיום. אתה יכול להיות יהודי לא-מאמין, יהודי ששומר מסורת באופן שונה", אמר משתתף ישראלי צעיר.⁴²

ניתן לקבץ את ההתפתחויות והשינויים לשלוש קבוצות עיקריות:

א. **פיצול וחילון** בעולם היהודי החלישו את עוצמת ההזדהות של יהודים רבים עם מרכיבים דתיים ספציפיים ביהדות, ובדרך זו אף החלישו בעיני היהודים את כל ההגדרות הדתיות הספציפיות הנוגעות ליהדות.

ב. **השתלבות** היהודים בחברה המערבית בכללותה (בעיקר בארצות הברית) יצרה תהליך שהביא לעלייה חדה במספר המשפחות המעורבות (יהודים ולא-יהודים).

38 במדינות מערביות רבות יש ירידה באחוזים של אלה שמשייכים את עצמם לדת מסוימת: בארה"ב, דו"ח של מכון פיו משנת 2012 מצביע על כך שישנו גידול ב"לא משויכים מבחינה דתית" - 20% מהמבוגרים בארה"ב אינם משויכים מבחינה דתית, גידול של 15% משנת 2007. כמו כן, ישנו פער דורות בולט לעין: 32% מדור המילניום הם בלתי משויכים, בניגוד ל-15% מבני הגילאים 50-64. <http://www.pewforum.org/2012/10/09/nones-on-the-rise/#growth>. מגמות דומות מתגלות גם במדינות מערביות אחרות: במפקד האוכלוסין בבריטניה בשנת 2011 השיבו כמעט 25% שאין להם דת כלשהי, גידול של 74% מהמפקד של 2001. ראו: http://www.jpr.org.uk/documents/JPR_Jews_in_the_UK_in_2013_NJCS_preliminary_findings.Feb.%202014.pdf. הדבר אינו משקף בהכרח ירידה של הדת. רוב גדול מדין המשיבים עדיין אמרו שהם "מאמינים באל". הדבר עשוי לשקף שינוי בגישה: הדת נעשתה גמישה יותר מאשר בעבר, וכל אדם יכול לבחור לאיזו דת, אם בכלל, ברצונו להשתייך. ראו לדוגמה: Steven M. Cohen, Jacob B. Ukeles, and Ron Miller, "A Special Case of America's Fluid Boundaries at Work," Jewish Data Bank, November 2013, and Robert D. Putnam and David E. Campbell, *American Grace: How Religion Divides and Unites Us*, (New York: Simon and Schuster paperbacks, 2012).

39 ראו: Roger Bennett, Erin Potts, Rachel Levin, "OMG! How Generation Y is Redefining Faith in the iPod Era," Reboot, 2005 <http://www.bjpa.org/Publications/details.cfm?PublicationID=331>.

40 דאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

41 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

42 סמינר "עין פרת", ישראל, 31 בדצמבר, 2015. רשמה: ענבל הקמן.

ג. **הקמת מדינת ישראל** כמדינה יהודית, שבה יש ליהודיות משמעויות החורגות מאמונות ומהשתייכות לקהילה - ובכלל זה השלכות משפטיות ומעשיות.

וביתר הרחבה:

להשתלבות היהודים בחברות המערב יש השלכה מעשית שלא ניתן להתעלם ממנה. מאז תקופת ההשכלה, נעלמו בהדרגה קווי הגבול וההגדרות שהפרידו בין היהודים לבין החברה בכללותה.⁴³ גבולות אלה, אשר בעבר נקבעו ונאכפו באמצעות נורמות חברתיות חזקות (הן בתוך הקהילות היהודיות והן בחברה הלא-יהודית) ושמו על הלכידות היהודית, "קרסו כחומות יריחו".⁴⁴ כתוצאה מכך, יותר ויותר צעירים יהודים נישאו ללא-יהודים וחל גידול דרמטי במספר המשפחות שבהם אחד ההורים יהודי והאחר אינו יהודי. עד כדי כך שהשנה, על פי האומדנים, כמחצית מהדור האמריקני של בוגרים יהודים צעירים הם בנות ובנים למשפחות מעורבות.⁴⁵ לפי הקריטריונים ההלכתיים המסורתיים, רבים מאותם צעירים אינם יהודים. למרות זאת, כפי שנדגים בפרוטרוט, רק כרבע מהמשתתפים השנה בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי ראו מישוהו כ"יהודי" רק בתנאי שאמו יהודייה, כפי שדורשת ההלכה המסורתית. כלומר - והסיבות לכך ברורות - מרבית היהודים רוצים לכלול בחברה היהודית את מי שהם יהודים מכוח הגדרה עצמית ו/או את מי שמעוניינים להשתתף בחיים היהודיים (מנגד: ישנם גם לא-יהודים רבים שיש להם הורה יהודי, אשר לקהילה היהודית אין כל כוונה או יכולת לנסות לכפות עליהם חברות בה).⁴⁶ כדי לעשות זאת, נדרש ניסוח מחדש של כללי ה"חברות" בקהילה היהודית, ניסוח מחדש אשר מתבצע כיום בפועל. שאם לא כן, קהילת היהודים תתכווץ במהירות - תוצאה שרק מעטים חפצים בה.

היחלשות מרכיב התוכן היהודי ביהדות היא תופעה העולה מסקרי דעת קהל רבים בקרב יהודים.⁴⁷ מרבית יהודי העולם כיום אינם מקיימים במלואו את מערך המנהגים והחוקים, אשר מגדירים אותם כקבוצה מלוכדת בעלת התנהגויות יומיומיות אחידות. הם אינם מקיימים את מצוות השבת בדרך מסוימת, אינם שומרים על חוקי הכשרות (שני שלישים מהיהודים בישראל אומרים שהם שומרים כשרות בביתם, בהשוואה לרבע

43 ברור שהתהליך לא התרחש בכל הארצות באותו הזמן, והמאה העשרים הייתה תקופה שבה באזורים מסוימים הגבולות הללו קיבלו משמעות חדשה ומצמררת.

44 הדבר נכון במיוחד בארה"ב, אך מתרחש גם בארצות מערביות רבות אחרות, בכפוף לנסיבות הזמן והמקום.

45 דו"ח מכון פיו לשנת 2013 מראה כי 48% מהיהודים בני דור המילניום באים ממשפחות שנוצרו בנישואים מעורבים. <http://www.pewforum.org/2013/12/03/infographic-survey-of-jewish-americans/> ראו גם פרשנות מאת פרופ' ליאונרד זקס, "The Sky is Falling! The Sky is Falling!" Tablet, December 3, 2014. <http://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/187165/pew-american-jewry>.

46 על פי סקר מכון פיו 2013, יש בארה"ב 2.4 מיליון לא-יהודים בעלי רקע יהודי. <http://www.pewforum.org/2013/10/01/chapter-1-population-estimates/>

47 על פי נתוני פיו 2013: רק 15% מכלל המשיבים מקרב האוכלוסייה היהודית נטו אמרו שהיהדות היא בעיקרה דת, ועוד 23% אמרו שהיהדות היא גם דת וגם מוצא/תרבות. ראו: <http://www.pewforum.org/files/2013/10/jewish-american-beliefs-attitudes-culture-survey-overview.pdf>

מהיהודים האמריקנים)⁴⁸ וחשוב מכך, הם אינם מקבלים את סמכותם של רבנים או של הלכה כתובה לקבוע בעבורם כללי התנהגות נאותה. הרבנות הראשית לישראל, כמוסד בעל סמכות רבנית, זוכה לשיעורי תמיכה נמוכים - פחות מ-30 אחוזים מהישראלים השיבו שהם סומכים על הרבנות "מאוד" או "די הרבה"⁴⁹. רק 19 אחוזים מהיהודים האמריקנים הבוגרים השיבו ששמירת ההלכה כמרכיב ביהדות "חיונית למשמעות של היהדות בעיניהם"⁵⁰. התוצאה ברורה למדי: כפי שידגם בהמשך, הם לא יקבלו באופן אוטומטי הגדרות הלכתיות שהיו מקובלות בעבר, והסיבות שלהם מהותיות מאוד, כפי שטען משתתף בבולטימור: "צריכה להיות הגדרה נורמטיבית מיהו יהודי, ועליה לעמוד במבחן הזמן. ההגדרה ההלכתית היא בת 1,800 שנה"⁵¹. חריגה זו מהקריטריונים של העבר נכונה במקרה של יהודים רפורמים, שאינם מסכימים עוד כי רק אם יהודייה יכולה להוריש את היהודיות לילדיה.⁵² והיא נכונה גם במקרה של יהודים רבים בישראל, הסבורים כי חייל ישראלי הלוחם למען בני עמו הוא יהודי לכל דבר ועניין, גם אם על פי ההלכה אביו או אמו אינם כאלה.⁵³ מסיבה זו, אחד המשתתפים בסמינר בישראל אמר: "יש לקבל את הגיור החברתי כאחד מאופני הגיור."⁵⁴

הקמת מדינת ישראל סיבכה עוד יותר את התמונה המודרנית המורכבת ממילא של היהודיות. מדינת ישראל, כגוף ריבוני רשמי, חייבת להפעיל קריטריונים ברורים ומוגדרים היטב להשתייכות לעם היהודי. זאת, משום שבישראל יש ליהודיות השלכות משפטיות ומעשיות ברורות. יש ליהודיות השלכות על הישראלים עצמם - באיזה בית ספר ילמדו, האם בהכרח ישרתו בצבא, מי יתחתן אתם, וכן הלאה. יש ליהודיות השלכות על יהודים לא-ישראלים: האם הם זכאים לעלות לישראל מתוקף חוק השבות? יש ליהודיות השלכות על עתיד המדינה - השמירה על ישראל כמדינה יהודית תלויה בכך שהיא תישאר מדינה עם רוב יהודי. לכן למדינת ישראל חייבות להיות הגדרות, וההגדרות הללו אינן מקובלות (ויש שיטענו שאינן יכולות להיות מקובלות) על כל היהודים.

התוצאה של כל התהליכים הללו היא עולם יהודי, שניתן למצוא בו יהודים מכוח הגדרות רבות ושונות, שמקצתן קוראות תיגר על הגדרות של יהודים אחרים ומקצתן

48 מכון פיו, 2016, עמ' 47.

49 ראו: The Israeli Democracy Index, 2014, Tamar Herman et al, The Israel Democracy Institute, page 38.

50 מכון פיו, 2013, עמ' 14.

51 ציטוט זה הוא ממכתב שנשלח לשמואל רוזנר מהמכון למדיניות העם היהודי בעקבות סמינר בבולטימור. אנו מצטטים בדו"ח זה כמה מכתבים מסוג זה, שנשלחו על-ידי משתתפים אשר רצו להוסיף מחשבות שלא הספיקו להעלות במהלך הדיון.

52 Dr. Sylvia Barak-Fishman, "Patrilineal Descent in American Reform Judaism," JPPI, March 2013. <http://jppi.org/uploads/Fathers%20of%20the%20Faith-%20Three%20Decades%20of%20Patrilineal%20Descent%20in%20American%20Reform%20Judaism.pdf>

53 Shmuel Rosner, "The Ultimate Conversion," NYT, July 9, 2013 <http://mobile.nytimes.com/blogs/latitude/2013/07/09/the-ultimate-conversion/?referer=> ראו גם:

54 סמינר "השלמה" בישראל, 24 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

מפרות מסורות שהיו קיימות במשך מאות רבות של שנים. אנו נציג רק כמה דוגמאות בכדי להבהיר את מסגרת הדיונים שנערכו על ידי המכון למדיניות העם היהודי. ברור שישנם עדיין יהודים רבים שמיישרים קו עם הגדרות מסורתיות, פחות או יותר: להיוולד להורים יהודים (או לאם יהודייה), לגדול כיהודי, להכיר בערך של היותך יהודי, להתכוון להעביר הלאה את ה"יהודיות" שלך לדור הבא, וכדומה. יהודים אלה אינם קוראים תיגר על המערכת באופן מהותי. אולם לצדם ישנם טיפוסים רבים אחרים של יהודים, שמתרבים ומעשירים את העולם היהודי בהגדרות מסוג חדש.

יהודים חסרי דת: מקור המונח "יהודים חסרי דת" בתחום הסוציולוגיה. הוא מתאר קבוצה גדלה והולכת של יהודים - כרבע מכלל היהודים בארה"ב⁵⁵ וכשליש מהיהודים הצעירים - שאינם משיבים בהחלטיות במילה "יהודי" על השאלה "מהי דתך?". עם זאת, ולמרות שהם מצהירים שהם חסרי דת, משיבים אלה עדיין מזדהים כ"יהודים" במובנים אחדים, ומציבים אתגרים ייחודיים בפני העולם היהודי. הן אתגרים פרגמטיים (איך אפשר להפוך יהודי חסר דת לחבר פעיל יותר בקהילה היהודית), והן אתגרים מושגיים (שכן נראה שיהודים כאלה מצויים מעבר לתחום מודעות מסוים של השתייכות). עמית המכון ד"ר שלמה פישר תמצת את האתגר הזה כך: "בני קבוצה זו, יהודים חסרי דת, מקבלים את יהודיותם כעובדה מובנת מאליה, כמו להיוולד עם עיניים כחולות. ידיעה זו אינה מצטרפת לשום תחושת סולידריות או למחויבות נורמטיבית כלשהי לשלומה או להמשכותו של העם היהודי או לתרבות היהודית."⁵⁶

יהודים על-פי הגדרה עצמית: בסקר של יהודי ניו יורק משנת 2011, בלטה נוכחותה של קבוצת יהודים קטנה מאוד אך מעניינת: יהודים על-פי הגדרה עצמית, שהוריהם אינם יהודים ושלא עברו שום גיור רשמי, ובכל זאת מצהירים על עצמם שהם "יהודים".⁵⁷ לאנשים אלה יש, בדרך כלל, בן משפחה יהודי - בן זוג או סב - אבל הנתבי שהוביל אותם ליהדות אינו מופר על פי מסורת העם היהודי. אנשים אלה ניצבים בקצה הספקטרום היהודי, כביטוי לתפיסה - אשר מתיישבת היטב עם ערכי ליבה ליברליים - כי היחיד הוא אשר צריך להחליט באיזו זהות ברצונו להחזיק. אם הם אומרים שהם יהודים, האם הקהילה יכולה לומר אחרת?

יהודים חלקית: ככל שיותר יהודים ברחבי העולם (ישראל יוצאת מכלל זה) מקימים משפחות עם בני זוג לא-יהודים, חל גידול נלווה במספר האנשים המצהירים על

55 היהודים חסרי הדת (Jews of No Religion - JNR) הם „אלה שאומרים שאין להם דת, אך גדלו כיהודים או שיש להם הורה יהודי והם עדיין רואים עצמם כיהודים, פרט להיבט הדתי". מספרם נאמד ב-1.2 מיליון יהודים - 22% מהאוכלוסייה היהודית נטו, ו-32% מדור המילניום היהודי. ראו סקר מכון פיו 2013, פרק 1: <http://www.pewforum.org/2013/10/01/chapter-1-population-estimates/>

56 Shlomo Fischer, "Who are the 'Jews by Religion' in the Pew Report?," The Times of Israel, November 2013
"אם עלינו לנקוט בהתערבויות ביחס ליהודים שלא על פי דתם, מחובתנו להכיר בכך שהמעבר ממוצא אתני המהווה תיאור עובדתי אל אתניות מקודשת נורמטיבית כרוך כנראה בסוג של חווית גיור. מדובר בשינוי בעצם המהות של להיות יהודי." למאמר המלא ראו: <http://jppi.org.il/news/146/58/Who-are-the-%EF%BF%BDJews-by-Religion-%EF%BF%BD-in-the-Pew-Report/>

57 ראו: "JewishCommunityStudyofNewYork:2011," p.37. <http://d4ovttrzyow8g.cloudfront.net/196904.pdf>.

עצמם כ"יהודים חלקית"⁵⁸ - גם זו נוסחה שכמעט לא הייתה מוכרת לדורות הקודמים ביהדות. יהודים חלקית יכולים להיות יהודים שחונכו על ברכיה של יותר מדת אחת (יהודים ועוד משהו), הם יכולים להיות יהודים שיש להם בני זוג לא-יהודים, שהחליטו להשתייך לשתי דתות,⁵⁹ או שהם יכולים להיות יהודים המזדהים רק עם היהדות, אבל אינם רואים את עצמם כיהודים "מלאים" (בדרך כלל מפני שיש להם הורה לא-יהודי). בשביל מקצת מאותם יהודים, ה"חלקיות" היא עובדת חיים; בשביל אחרים, מדובר באידיאולוגיה.⁶⁰ אמנם באופן כללי הזרמים ביהדות והארגונים היהודיים אינם מעודדים יהודיות חלקית, ובחלק מהמקרים אף דוחקים בחבריהם לבחור בצורה נחרצת יותר (בדת אחת), אולם במציאות קיים מגזר גדל והולך של יהודים חלקית. למעשה, רוב ההורים במשפחות מנישואים מעורבים אינם אומרים לילדיהם שהם "יהודים" באופן מלא.⁶¹ דבר זה יכול בהחלט להניע קהילות יהודיות לגבש מדיניות המקדמת בברכה יהודים חלקית וכוללת אותם בעולם היהודי הרחב.

יהודים סוציולוגית/חברתית: אלה אנשים שלא בהכרח מצהירים על עצמם שהם יהודים, אך חיים את חייהם כיהודים, בין יהודים. במקרים רבים הם מעניקים לילדיהם חינוך יהודי, והם משולבים היטב בקהילה היהודית. התופעה בולטת בעיקר בישראל,⁶² שבה חיים מאות אלפי מהגרים הזכאים לאזרחות ישראלית על פי חוק השבות, אינם יהודים על פי ההלכה, אך חיים לצד כל היהודים האחרים בישראל.⁶³ יהודים ישראלים רבים, אם כי לא כולם, אינם שוללים את היהודים "סוציולוגית" כבני זוג לנישואים,⁶⁴ והמגבלות שהם נתקלים בהן בחיי היומיום שלהם מעטות, כך שבעיני רבים הן אינן משמעותיות דיין להצדקת תהליך הגיור הממושך.

- 58 סקר מכון פיו, פרק 1: כ-600,000 איש, או כמחצית מהיהודים חסרי הדת הזדהו כ"יהודים חלקית". <http://www.pewforum.org/2013/10/01/chapter-1-population-estimates/> למרות שמאמצות אחרות יש פחות נתונים מוצקים, יש אנשים רבים המזדהים כיהודים במידה מסוימת, כמו יהודי ברית המועצות לשעבר בגרמניה. ראו: http://www.rothschildfoundation.eu/downloads/jpr_germany_english_language.pdf, page 9.
- 59 לפחות בארה"ב, לרוב היהודים חלקית אין זהות דתית כפויה; הם חסרי דת כלשהי, אך רואים את עצמם כיהודים "חלקית".
- 60 SusanKatz-Miller, BeingBoth: Embracing Two Religions in One Interfaith Family (Boston: Beacon Press, 2013)
- 61 ראו: Shmuel Rosner, "Most children of intermarriage aren't told they are exclusively Jewish," Jewish Journal, October 2015. "Millennial Children of Intermarriage: Touch points and Trajectories. גם. Journal, October 2015. of Jewish Engagement," Maurice and Marilyn Cohen Center for Modern Jewish Studies, Brandeis University, 2015.
- 62 גם בקהילות אחרות אפשר למצוא דוגמאות ליהודיות חברתית/סוציולוגית. ראו סדרת מאמרים מאת דוד לנדאו: David Landau, "Special report: Judaism and the Jews," The Economist, 2012.
- 63 נכון ל-2014, היו בישראל 346,000 אזרחים ישראלים הרשומים כ"אחרים" - שאינם ערבים נוצרים, בני דתות אחרות, או חסרי דת על פי הרישום במשרד הפנים הישראלי. ראו נתנאל פישר, אתגר הגיור בישראל: ניתוח מדיניות והמלצות (ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015), עמ' 42. http://www.idi.org.il/media/4150085/The_Challenge_of_Conversion_to_Judaism.pdf
- 64 מנחם לזר מ-Panels Politics שאל יהודים בישראל איך יגיבו אם ילדיהם יחליטו להתחתן עם לא-יהודים. 20% אמרו לו שיקבלו זאת "בשמחה"; 24% פשוט "יקבלו" זאת. רוב קטן של 52% יתנגדו או יתנגדו מאוד לנישואים כאלה, אבל רוב המתנגדים דתיים יותר ומבוגרים יותר מהמיעוט המשמעותי (44%) של ישראלים המסכימים לנישואי תערובת. ראו Shmuel Rosner, "How Many Israelis Would Gladly Intermarry? Quite a Few," The Jewish Journal, June 2014.

השפעות אפשריות על המדיניות

הקצאת משאבים, עניינים משפטיים, הפסיכולוגיה של היהודים ותחושת הקבוצתיות והאחריות ההדדית שלהם

ברור שמשמעות היהודיות כיום היא נושא שמעורר עניין אינטלקטואלי רחב וסקרנות תרבותית גדולה. אולם ההשלכות שלה על העולם המעשי של הקהילות, הארגונים, והנדבנים היהודיים, ועל זה של מדינת ישראל עשויות להיות משמעותיות מאוד.

השלכות אלו עשויות להופיע בארבע צורות אפשריות:

השלכות על הקצאת המשאבים מצד קהילות ומצד נדבנים. העולם היהודי מושקע כיום במגוון עצום של תכניות שיעדן חיזוקה של הזהות היהודית של צעירים ומבוגרים גם יחד. חלק מהתוכניות גדולות ושאפתניות מאוד, ואחרות צנועות יותר. לחלקן נטייה אידיאולוגית ברורה, ומכאן גם קהל יעד ספציפי. אחרות בעלות אופי פלורליסטי יותר. אבל כמעט כולן מיועדות ליהודים, או לאנשים הקרובים מספיק ליהודיות כדי להיחשב כקהל יעד ראוי לבניית זהות יהודית. במי על הקהילות היהודיות (או על ישראל) להשקיע?

ישנן כמובן תשובות רבות ושונות לשאלה זו. הן תלויות באופן שבו אנשי מקצוע יהודים מבינים את המצב הנוכחי, וגם באמונות ובאידיאולוגיות. לדוגמה, יוזמי תכנית המיועדת ליהודים חסרי דת עשויים לשאול האם קיים נתיב אפשרי לחיזוק הזהות היהודית של האחרונים? ואולי גם ישאלו את עצמם אם הם מעוניינים לחזק זרם חסר דת בתוך המחנה היהודי? יהיו התשובות לשאלות אלו אשר יהיו, עליהן לקחת בחשבון את משמעותה של היהודיות כנקודת מוצא לתהליך שבו ייקבעו היעד המיטבי להקצאת משאבים וקהל היעד לתוכניות הממומנות. ניתן לטעון שהגדרה ברורה יותר, שתהיה מקובלת על רוב המוסדות, תוכל לשפר את אופן ההשקעה של העולם היהודי בעתידו - שכן הגדרה ברורה תוליד השקעות ויעדים ברורים יותר. אולם, ניתן גם להעלות טענה הפוכה: הגדרה רחבה המקובלת על רבים עלולה לפגוע ביכולת וברצון של מוסדות יהודיים להשקיע במגוון תכניות המיועדות למגוון אנשים.

השלכות משפטיות על ישראל ועל ארגונים יהודיים וולונטריים. בישראל יש ליהודיות משמעות מעשית - לדוגמה, ישנה רשות דתית בחסות המדינה שרק היא מוסמכת

להשיא (כל עוד אין בישראל נישואים אזרחיים).⁶⁵ כפי שצוין לעיל, להגדרת היהודיות יש משמעות מעשית, לא רק בעבור יהודים ישראלים, אלא גם בעבור יהודים לא-ישראלים - כמו במקרה של ההגדרה שעומדת במרכז חוק השבות.⁶⁶

הגדרות משפטיות אינן מתקשרות בדרך כלל עם מוסדות יהודיים. אולם, במקרה של קביעת מהות היהודיות, ניתן להעלות על הדעת גם השלכות רחבות יותר שלה. לדוגמה, יש מוסדות יהודיים שבהם תפקידים מסוימים (למשל, חברות בוועדות מסוימות בבית הכנסת) שמורים ליהודים בלבד. או שהמוסדות להסמכת רבנים מסמיכים יהודים בלבד. ושוב, מוסדות אלה פוסקים בעצמם מי "יהודי" בעיניהם, ופסיקות אלו שונות מאוד ממוסד אחד למשנהו. ובכל זאת, נקודת המוצא זהה לזו העומדת בבסיס המחקר של המכון למדיניות העם היהודי: מה נחשב יהודי בעידן של זהות גמישה?

השלכות פסיכולוגיות. היהודים עוסקים בספירה. אנו עושים זאת בלי הרף. ניתן כמובן להבין זאת במקרה של עם שאיבד שליט מבניו אך לפני 70 שנה ואשר מהווה מיעוט זעיר בכל הארצות, למעט בישראל. בנוסף, הדמוגרפים שותפים לדעה שהעם היהודי מצוי בירידה מספרית, כשיעור מתוך כלל האוכלוסייה העולמית, ירידה שסביר להניח כי תימשך.

עובדות אלו משפיעות על מצב הרוח היהודי - הן בקהילות התפוצה, שבהן היהודים מעוניינים לשמור על מעמדם כמיעוט מוערך ומשמעותי, והן בישראל, שבה היהודים רוצים שמדינתם תישאר יהודית, לא רק בתואר אלא גם במונחים מספריים. יש יהודים שהנהגת הגדרת יהודיות רופפת יותר תקשה עליהם אידיאולוגית, ולהפך, יש כאלה שלהגדרות מחמירות יותר יהיו השלכות קשות על חייהם. ברור שאם מספר היהודים חשוב, הרי שגם ההגדרות שעל פיהן נקבע מספרם של היהודים חשובות. לפיכך, אנחנו עוסקים בספירה. אבל אחרי שאנו סופרים, פורצים לעיתים קרובות ויכוחים סוערים בקרב מעצבי מדיניות ודמוגרפים סביב הדיוק והיעילות של המחקרים הדמוגרפיים. ובמרבית המקרים, הוויכוחים נסבים סביב השאלה את מי סופרים, דהיינו, מה הם הקריטריונים לקביעה מי צריך ויכול להיספר כיהודי.

השלכות על "עמיות". הקבוצה שאיתה הפרט מזדהה וחוש האחריות הנובע מהזדהות זו מותווים על-ידי ההחלטה מי נחשב (ומי לא נחשב) כחלק מהעם היהודי. רוב היהודים מבינים שאיתורה של הגדרה יחידה, נוקשה ומחייבת ליהודיות עשוי להיות בלתי-אפשרי בעולמנו כיום. ובכל זאת, רבים עדיין מאמינים שניתן להגיע לרמה מסוימת של

---

65 ישנם ישראלים רבים שהיום חילונים או מסורתיים אך לא דתיים, אינם מעוניינים לשנות את המצב החוקי, ומוכנים להשאיר נושאים כגון הנישואים בידי הממסד הרבני האורתודוקסי. באופן כללי, קיימת בישראל תופעה ידועה של "חילונים מסורתיים" - כלומר אנשים שעבורם בית הכנסת המתאים להם (שאליו הם כמעט שלא מגיעים) יהיה בית כנסת אורתודוקסי.

66 חוק השבות אינו חל על יהודים בלבד, אלא גם על בני משפחה אחדים של יהודים. אולם חייב להיות קשר יהודי לאורך הדרך על מנת שהאדם יהיה זכאי להגר לישראל על-פי חוק השבות. זו ההוכחה לטעון שלהגדרה של יהודיות יש משמעות מעשית.

הבנה והסכמה. אחד המניעים האפשריים לחתור להבנה כזאת הוא ההכרה בכך שאם העולם היהודי יתפלג עד כדי כך שקבוצה יהודית אחת לא תוכל עוד להכיר בקבוצה יהודית אחרת כ"יהודית", התוצאה תהיה שסע בלתי-ניתן לאיחוי.

שסעים כאלה כבר התרחשו בתולדות העם היהודי, והם עשויים להתרחש שוב. עלולות להיות להם השלכות חמורות עוד יותר אם ההגדרה שתהיה מקובלת במדינה היהודית תתרחק מאוד מההגדרה המקובלת על יהודים לא-ישראלים. מצב זה עלול להוליד תהום רעיונית שלא ניתן לגשר עליה, בין המדינה היהודית לבין מחצית מהעם היהודי (אלא אם כן, כמובן, רוב יהודי התפוצות יהפכו לישראלים - וגם בתרחיש בלתי-סביר כזה, עדיין תישאל השאלה: איזה מן ה"יהודים" יהפכו לישראלים?).

מטרת הדיאלוג הייתה לנסות ולהבהיר כמה מההשלכות שיש למגמות העכשוויות על מדיניות, ולגבש המלצות על-סמך הדיונים עם קבוצות של יהודים מרחבי העולם, רבים מהם נושאים בתפקידים, מקצועיים או מנהיגותיים-התנדבותיים בקהילה. בהמשך הדו"ח מוקדשים פרקים ספציפיים להשלכות הממצאים שעלו מן הדיונים על כל אחד מהתחומים שהוזכרו בפרק זה.

מהם המרכיבים העיקריים של יהודיות?

יהודים טוענים שהמרכיבים העיקריים של היהדות הם עמיות ותרבות – יותר מאשר דת ומוצא. בהתאם לכך, הם מעריכים את ה"דאגה ואחריות ליהודים אחרים" יותר מאשר את "קיום מצוות התורה".

מהי "יהדות" היא השאלה היסודית ששואלים כל מי שמבקשים להסביר מהו הפירוש של "יהודיות" בעבור יהודים מכל קצוות הקשת, מרקעים שונים ובעלי אמונות שונות. במחקר זה איננו מנסים להשיב על שאלה מורכבת כל כך, שכרכים רבים נכתבו ועוד ייכתבו אודותיה, אלא רק להאיר מעט את דבריהם של יהודים על המשמעות של יהדות בעיניהם ועל סוג ההגדרות שהם בוחרים בכדי לתאר את מהותה.⁶⁷

הן בסקר של משתתפי הדיאלוג והן בסקר המייצג של יהודי ישראל (מטעם פרויקט הפולרליזם) של המכון למדיניות העם היהודי, ביקשנו מהמשיבים לדרג את חשיבותן של ארבע הגדרות, אשר עשויות להסביר מהו הפירוש של היהדות בעבורם. השאלה המדויקת בדיאלוג הייתה: "באיזו מידה מהווה כל אחד מההיבטים הבאים של היהדות מרכיב עיקרי ביהודיות?" ה"היבטים" היו: דת, תרבות, מוצא ולאום/עמיות. (המשמעות של הדירוג בעוצמה 1 היא שההיבט "כלל לא" מהווה מרכיב עיקרי ביהודיות, ודירוג בעוצמה 5 משמעו שההיבט מהווה "במידה רבה" מרכיב עיקרי בה).⁶⁸

ראוי להעיר הערת אזהרה בטרם נציג את התשובות של יהודים לשאלה זו: כאשר שאלנו את המשתתפים או הנסקרים על "דת" או על "תרבות", לא הגדרנו בעבורם את המשמעות של מונחים אלה, אלא הסתמכנו על המשמעות האישית שכל אחד מהמשתתפים מייחס להם. לפיכך, עלינו להביא בחשבון אפשרות שכאשר שני יהודים מדברים על "לאום", הם מתכוונים לדברים שונים. באותה מידה עלינו גם להביא בחשבון את האפשרות שכאשר שני יהודים מדברים על "דת" ועל "תרבות", הם מתכוונים למעשה לאותו הדבר. ייתכן שמדובר באותו הדבר מהבחינה העקרונית – אם האחד מאמין שהדת היא ביטוי תרבותי. ייתכן שמדובר באותו הדבר מהבחינה המעשית – אם שניהם, לדוגמה, מדליקים נרות חנוכה, אולם האחד עושה זאת מסיבות "דתיות" והאחר מסיבות "תרבותיות".

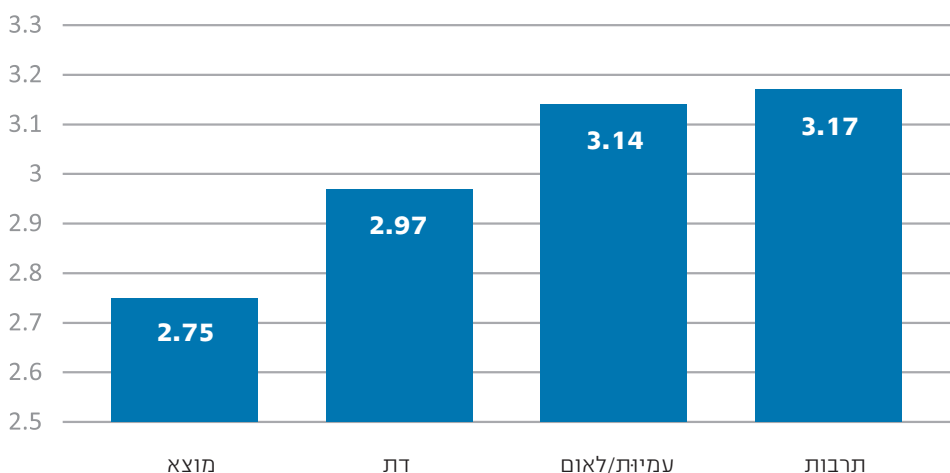
67 לדיון קצר בשאלה "מהי יהדות" ובדרכים להתמודד עימה, ראו: שמואל רוזנר, היהודים: 7 שאלות נפוצות. החל בעמ' 13. (דביר וביית התפוצות, 2016).

68 המשתתפים בסקר נתבקשו לדרג את הקטגוריות בסקאלה של 1-5, וכל הגרפים המראים את התשובות של המשתתפים הם על-פי סקאלה של 1-5. אולם, על מנת להשוות את הממצאים לסקרים אחרים, כל הגרפים שמציגים את ממוצע התשובות הותאמו כך שיציגו את התפלגות התשובות על-פי סקאלה של 1-4.

לאחר כל ההסתייגויות הללו, אנו עדיין מאמינים שלאופן שבו המשתתפים בסקר הדיאלוג דרגו את ארבע ההגדרות הללו יש משמעות: שתי ההגדרות ה"חילוניות" ביותר - תרבות ולאום/עמיות - הובילו בראש, ואילו שתי ההגדרות המסורתיות יותר - דת ומוצא (קרי, זהות הנקשרת למוצא ביולוגי) - קיבלו דירוג נמוך יותר. הרושם הראשוני, אם כן, מצביע על האפשרות שיהודים חשים כיום יותר בנוח עם הגדרות של היהודיות שלהם, אשר עולות בקנה אחד עם חייהם הלא-דתיים והלא-מסורתיים.⁶⁹ והם חשים כך, כפי שהעירה משתתפת בדיאלוג בפילדלפיה, אפילו כאשר הקריטריונים של ההשתייכות ליהדות שהם עונים עליהם דתיים מטבעם. "אנו משתמשים בהגדרות דתיות כדי להיות חלק מאומה, מעם. אולם, לרבים המשתייכים לעם זה אין שום תחושה של דת".⁷⁰

ממוצע התשובות לשאלה: מהם המרכיבים העיקריים של "יהודיות"?

בסקאלה של 1-4, 1 = "בכלל לא" ו-4 = "במידה רבה מאוד"⁶⁸

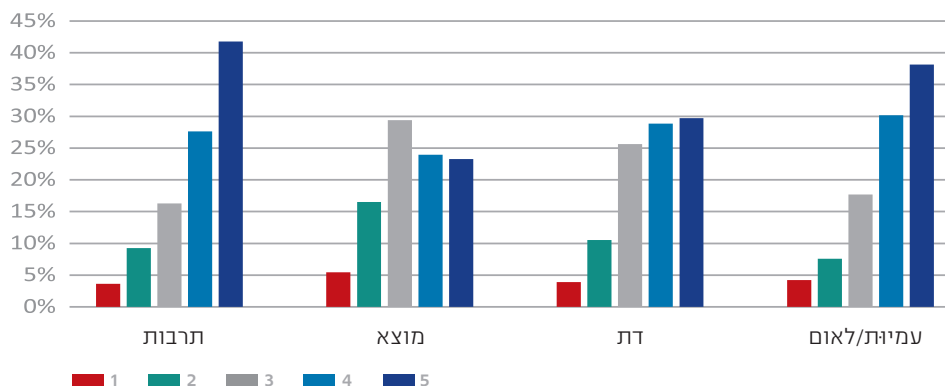
69 יהודים באמריקה (ומחצית מהיהודים בישראל) נוטים להיות יותר חילונים מבני דתות אחרות. "הם חילונים, מבחינת האמונות שלהם והמעורבות שלהם בדת. הם דתיים בערך כמו נוצרים שאינם מבקרים בכנסייה". ראו:

"Does Political Liberalism Undermine Jewish Engagement? Implications for Research, Education and American Jews", Steven Cohen, presentations to Network for Research in Jewish Education.

70 סמינר בפילדלפיה, 18 באפריל, 2016. רשם: ליונל בראון.

תיעודך המשיבים לשאלה: מהם המרכיבים העיקריים של "יהודיות"?

בסקאלה של 1-5, "בכלל לא" = 1, "במידה רבה מאוד" = 5

במקביל לסקר הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי עומדים לרשותנו דירוגים דומים שנעשו במחקרים אחרים בקרב יהודים בישראל ובצפון אמריקה, שתי הקהילות המקיפות יחדיו את מרבית האוכלוסייה היהודית.⁷¹ סקר הפלורליזם של המכון למדיניות העם היהודי מראשית 2016 כלל שאלה דומה מאוד לזו שנשאלה בסקר הדיאלוג.⁷² כמו כן, שני המחקרים של מכון המחקר פיו, אודות יהודים בישראל (2016) ובארה"ב⁷³ (2013), כללו שאלה מסוג שונה באותו נושא.

מעיון בכלל הדו"חות הללו עולות כמה מסקנות ברורות:

1. **הלאום חשוב** ליהודים בישראל יותר מאשר כל המרכיבים האחרים שהוצגו בפניהם. 56 אחוזים מהיהודים בישראל דרגו את ה"לאום" כ"משמעותי מאוד", ו-25 אחוזים כ"חשוב למדי" - ובסך הכול, 81 אחוזים. התרבות צוינה בסך הכול על-ידי 76 אחוזים (אך רק 42 אחוזים דרגו אותה כ"משמעותית מאוד"). הדת דורגה גבוה על-ידי 68 אחוזים (45 אחוזים דרגו אותה כ"משמעותית מאוד"). המוצא דורג גבוה בסך הכול על-ידי 42 אחוזים, כאשר רק 19 אחוזים דרגו אותו כ"משמעותי מאוד".

71 ראו ההערכה השנתית של המכון למדיניות העם היהודי לשנת 2015: http://jppi.org.il/he/uploads/JJPI-2015_Annual_Assessment_HEBREW.pdf

72 סקר הפלורליזם שאל על דת, מוצא, לאומיות (אך לא קישר אותה לעמיות) ותרבות. הסקר השתמש בסקאלה של 1-5, ולא של 1-5.

73 בעוד שהסקר של המכון למדיניות העם היהודי ביקש מהמשתתפים לדרג ארבע אפשרויות, הדו"ח של מכון פיו על יהודים בישראל כלל שלוש אפשרויות שיש לבחור ביניהן: דת, לאומיות ותרבות. הדו"ח באנגלית שגה כאשר תרגם את הביטוי העברי "עניין לאומי" (כך במקור העברי) ל"מוצא" (ancestry). בדו"ח הנוכחי, אנו מתייחסים לשאלה כפי שנשאלה בעברית. בסקר של מכון פיו על יהודים אמריקנים היו הקטגוריות: דת, תרבות ומוצא. לפיכך, לא ניתן לבצע השוואה מדויקת בין ארה"ב וישראל על סמך השאלות של מכון פיו, למרות שמכון פיו כלל השוואה כזאת בדו"ח על ישראל.

2. **הדת - פחות.** הן בקרב היהודים האמריקנים והן בקרב הישראלים, רק מיעוט התייחס אל הדת כאל הערוץ הראשי של היהודיות. שני המחקרים של מכון פיו מראים שרק 22 אחוזים מהיהודים בישראל ורק 15 אחוזים מהיהודים באמריקה רואים את היהדות בעיקר כדת. הניסיונות לפרש את היהדות בעיקר כדת, על מנת להתאים אותה למציאות המודרנית שבה מתקיימת יהדות התפוצות, לא קנו אחיזה בדור הנוכחי של יהודים.

3. **האורתודוקסים מדגישים את הדת:** הנטייה לציין את הדת כמאפיין העיקרי של היהודיות, או לדרג אותה גבוה יותר מאשר מאפיינים אחרים, קיימת בעיקר בקרב משיבים **אורתודוקסים**.⁷⁴ הדבר מתגלה במחקרים של מכון פיו, וגם בסקר הפלורליזם של המכון למדיניות העם היהודי, שבהם ממוצע הדרוגים שהעניקו יהודים ישראלים ל"דת" (על-פי סקאלה של 1-4) היה 2.15 (בקרב "חילונים לחלוטין") ו-3.05 (בקרב "חילונים ומסורתיים במידת מה") - בעוד שאצל יהודים דתיים בישראל היה הדרוג הממוצע של ה"דת" 3.75 (בקרב דתיים-לאומיים) ו-3.88 (בקרב חרדים). הדבר אינו נובע מכך שחרדים רואים ביהדות בעיקר דת, אלא מהנטייה שלהם לתת משקל רב יותר להיבט הדתי של היהדות לעומת מרכיבים אחרים (בעוד שיהודים לא-אורתודוקסים מעריכים פחות את ההיבט הדתי של היהדות).

4. **חילונים מדרגים נמוך.** מעניין לציין שיהודים ישראלים "חילונים לחלוטין" נטו באופן כללי להעניק לכל האפשרויות דירוג נמוך יותר מהאחרים, הן בישראל והן במקומות אחרים. על-פי סקר הפלורליזם של המכון למדיניות העם היהודי, ישראלים "חילונים לחלוטין" מהווים כשליש מהיהודים בישראל (32 אחוזים), ויהודים אלה דירגו את כל ארבעת המרכיבים נמוך יותר לעומת מרבית הקבוצות האחרות בישראל (על-פי סקר הפלורליזם), ואף נמוך יותר ממרבית היהודים האחרים בכלל (על-פי סקר הדיאלוג). הדבר נובע, ככל הנראה, בשל התלהבות פחותה של קבוצה זו מהיהדות בכלל.

74 מעניין שסקר הדיאלוג מראה שמשותפים "ללא השתייכות קבוצתית" דרגו את הדת גבוה למדי (3.02), בהשוואה למשתתפים האורתודוקסים (3.23). החילונים בסקר הדיאלוג דרגו את הדת בדרוג נמוך כמו החילונים הישראלים בסקר הפלורליזם בישראל של המכון למדיניות העם היהודי (2.49, 2.51).

סקר פיו: % יהודים בארה"ב וישראל האומרים שלהיות יהודי פירושו בעיקר...

שניהם	מוצא/ תרבות	דת	
23%	62%	15%	יהדות ארה"ב
38%	15%	46%	אורתודוקסים
21%	68%	11%	לא-אורתודוקסים

שניהם	מוצא/ תרבות	דת	
23%	55%	22%	יהדות ישראל
30%	10%	60%	אורתודוקסים
21%	68%	11%	לא-אורתודוקסים

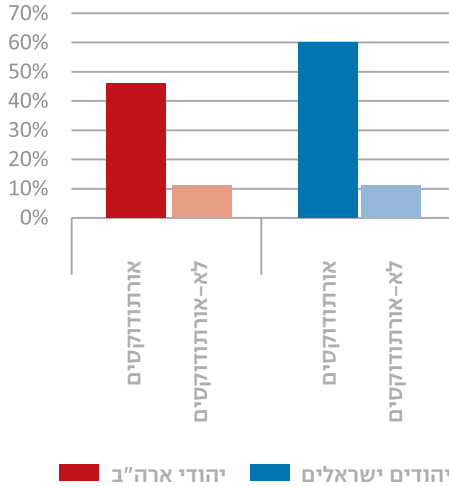
סקר דיאלוג 2016 של המכון למדיניות העם היהודי, בקרב משתתפים בארה"ב: באיזו מידה מהווה כל אחד מההיבטים הבאים של היהדות מרכיב עיקרי ביהודיות. ממוצע תשובות בסקאלה של 1-4, כאשר 1 = "כלל לא חשוב" ו-4 - "חשוב מאוד":

מוצא	תרבות	עמיות	דת	
2.8	3.06	3.2	3.07	יהדות ארה"ב
3.32	2.51	2.9	3.32	אורתודוקסים
2.71	3.13	3.26	3.02	לא-אורתודוקסים

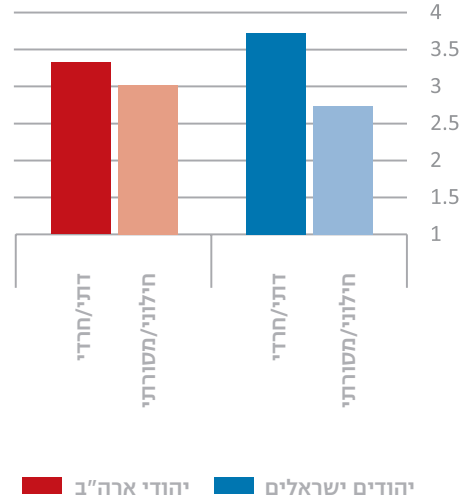
סקר הפלורליזם 2016 של המכון למדיניות העם היהודי: באיזו מידה מהווה כל אחד מההיבטים הבאים של היהדות מרכיב עיקרי ביהודיות. ממוצע תשובות בסקאלה של 1-4: כאשר 1 = "כלל לא חשוב" ו-4 - "חשוב מאוד":

מוצא	תרבות	לאומיות	דת	
2.99	3.12	3.32	2.99	יהדות ישראל
2.27	2.95	3.56	3.72	דתי/חרדי
2.30	3.18	3.24	2.74	מסורתי/חילוני

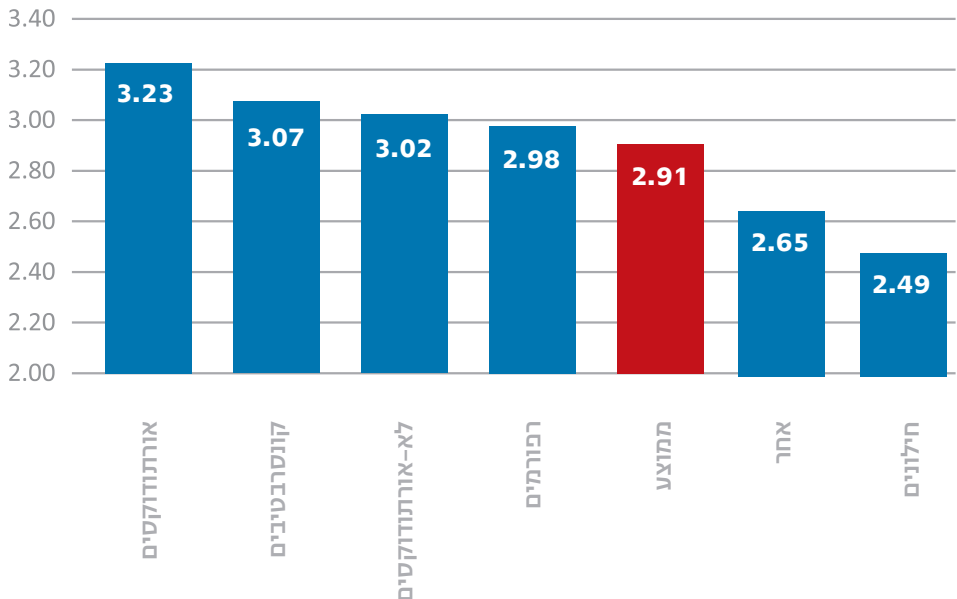
**סקרים של פיו: אחוז היהודים
בארה"ב ובישראל שאומרים
שהיהדות, עבורם באופן אישי, היא
בעיקר עניין של דת:**

**סקרים של המכון למדיניות העם
היהודי: עד כמה הדת היא מרכיב
עיקרי של "יהודיות"? ממוצע
התשובות על סקאלה של 1-4: "כאשר
1 = "כלל לא חשוב" ו-4 = "חשוב מאוד"**

**סקר הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי: עד כמה הדת היא מרכיב עיקרי
של "יהודיות"? ממוצע התשובות על סקאלה של 1-4, כאשר 1 הוא "כלל לא"
ו-4 הוא "מאוד"**

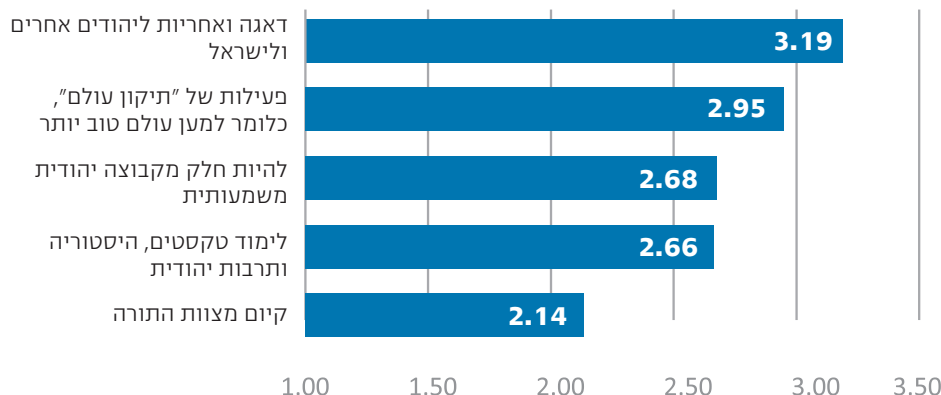
להשלמת השאלות, שבהן נתבקשו היהודים לזהות את הערך היחסי של ארבעה מרכיבים עיקריים ביהדות, ביקש המכון למדיניות העם היהודי מכל משתתפי הדיאלוג לזהות גם את הפעולות שנחשבות בעיניהם ל"הכרחיות לקיום היהודי". הוצגו בפניהם חמש פעולות בקווים כלליים, בלי פירוט רב. דהיינו, המשתתפים לא נשאלו על מעשים מסוימים שהוצגו בסקרים אחרים, כגון "הדלקת נרות שבת" או "השתתפות בתפילות" או "הליכה לבית ספר יומי יהודי". הם נתבקשו לדרג את התחומים הרחבים השונים שבהם יהודי יכול להביע את היהודיות שלו:

1. קיום מצוות התורה.
2. תיקון עולם.
3. לימוד טקסטים, היסטוריה ותרבות יהודית.
4. דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל.
5. להיות חלק מקבוצה משמעותית.

בעזרת הדירוג של חמשת תחומי הפעילות הללו אִפשרו לנו משתתפי הדיאלוג להציב שכבה נוספת של משמעות, שבעזרתה נוכל להבין מהי היהודיות בעבורם. להלן האופן שבו דורגו תחומים אלה, והאופן שבו דירוג זה תואם את הדרוג שהעניקו משתתפי הדיאלוג לארבעת המרכיבים של היהדות בשאלה הקודמת:

מה מהותי בלהיות יהודי?

ממוצע התשובות על סקאלה של 1-4, כאשר 1 הוא "כלל לא" ו-4 הוא "מאוד"

הדרוג הנמוך, יחסית,⁷⁵ של "קיום מצוות התורה" (למעט בקרב האורתודוקסים) תואם בבירור את הנטייה של יהודים להתייחס למרכיבים ה"דתיים" של היהדות כחשובים פחות לעומת המרכיבים האחרים. מעניין שאפילו בקרב האורתודוקסים "שמירת מצוות התורה" לא הייתה המרכיב הבולט באופן מכריע בקיום היהודי.⁷⁶ למעשה, האורתודוקסים דירגו את "לימוד טקסטים יהודיים" גבוה יותר. והדירוג שלהם של "דאגה ואחריות ליהודים אחרים" היה גבוה עוד יותר, כאשר יותר מ-40 אחוזים מהם דירגו מרכיב זה בדירוג הגבוה ביותר האפשרי.

הדירוג הגבוה, יחסית, של "דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל" אינו צריך להפתיע. אם, כפי שראינו, יהודים מעריכים את ה"לאום/עמיות" יותר מאשר את ה"דת" (ויהודים ישראלים מעריכים זאת יותר מכל מרכיב אחר ביהדות), יהיה זה אך טבעי שהם ידרגו את "דאגה ואחריות ליהודים אחרים" גבוה יותר מאשר את "שמירת מצוות התורה". אחד המשתתפים בדיאלוג בפיטסבורג ניסח זאת כך: "היהודים הם בראש ובראשונה עם, ועליהם לסייע לאלה שנחשבים בעיניהם כחברים אחרים בעם זה, ואין פירושו של דבר שהדאגה שלהם לשאר העולם מוערכת פחות. אתה יכול להיות אדם אכפתי, אדם אוהב, ועדיין לדאוג למשפחתך יותר מאשר לאנשים אחרים".⁷⁷

הסיוע לאחרים - לא רק ליהודים - אכן חשוב ליהודים רבים. "פעילות למען עולם טוב יותר" היא הפעילות היהודית השנייה בחשיבותה בעיני היהודים שהשתתפו בדיאלוג. היא חשובה קצת יותר ליהדות העולם מאשר לישראלים (בברזיל היא דורגה כחשובה ביותר),⁷⁸ כפי שמשמע גם משני סקרים של מכון פיו על היהודים בארה"ב ובישראל. לדברי חוקרי מכון פיו: "קיימת סבירות רבה יותר שיהודי ארה"ב יאמרו שאורח חיים אתי ומוסרי חיוני לזהותם היהודית, לעומת היהודים בישראל (69 אחוזים לעומת 47 אחוזים). הדבר נכון גם ביחס לפעילות למען צדק ושוויון (56 אחוזים לעומת 27 אחוזים)".⁷⁹ סעיפים אלה אינם תואמים בדיוק את המונח "פעילות למען עולם טוב יותר" שבו השתמש המכון למדיניות העם היהודי, אולם כולם תואמים את הרעיון של "תיקון עולם", המוכר למרבית היהודים. העובדה שבסקר הדיאלוג של המכון "דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל" מדורגת גבוה יותר מאשר "תיקון עולם" אפילו בקרב מרבית היהודים הלא-ישראלים, בעוד שהסקר של מכון פיו מראה שיהודי צפון

75 הפערים בין הקטגוריות אינם תמיד גדולים מאוד, אלא הם בחלקם תוצאה של האופן שבו נוסחה השאלה. כל משתתף דירג כל קטגוריה על גבי הסקאלה, ומאחר שאך מעט משתתפים דירגו מרכיב כלשהו כ-1, התוצאה היא סקאלה שבה לכל הקטגוריות ערך כלשהו. הגרף למעלה של מכון פיו הוא דוגמה למה שקורה כאשר יהודים מתבקשים לבחור בין קטגוריות, ולא לדרג את כל הקטגוריות. במקרה כזה, הפערים בולטים הרבה יותר.

76 רק כמחצית מהאורתודוקסים דירגו זאת כ-4 או 5 (מתוך 5).

77 סמיור בפיטסבורג, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

78 בהשוואה של אחוז המשתתפים שדירגו את כל אחת מהפעילויות כ-4 או 5 (בסקאלה של 1-5).

79 Pew, "Israel's Religiously Divided Society" 2016, page 62

אמריקה נותנים עדיפות ל"ניהול חיים מוסריים" ול"פעילות למען צדק" על פני "סיוע לישראל", נובעת הן מהבדלי השפה בין הסקרים ("דאגה ואחריות ליהודים" לעומת דגש ספציפי על ישראל) והן מההרכב השונה של המשתתפים. קיימת סבירות רבה יותר שמשתתפי הדיאלוג ידרגו את ישראל בעדיפות גבוהה יותר, לעומת היהודי "הממוצע" שנסקר על-ידי מכון פיו.⁸⁰

לפחות בעיני מקצת המשתתפים בדיאלוג אין כמעט סתירה בין רגש הסיוע השבטי ליהודים לבין תחושות של דאגה לעולם. המשתתפים בכמה מפגשי דיאלוג הביעו במפורש שאיפה לקיום שותפות בין כל היהודים כדי "לתקן את העולם". כפי שניסחה זאת משתתפת בווינגטון: "ומה אם, במקום לחפש דרכים מלאכותיות ליצור קשר, נתקשר יחדיו כקבוצה באמצעות תיקון עולם?"⁸¹ בעבור משתתפים אלה, מה שעשוי להיתפס כאתגר הופך למעשה להזדמנות.

---

80 מספר הפעמים שבהם משתתפי דיאלוג לא-ישראלים נסעו לישראל, בהשוואה לזה של יהודי ממוצע, בולט. המספרים מופיעים בנספח.

81 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בווינגטון, 11 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

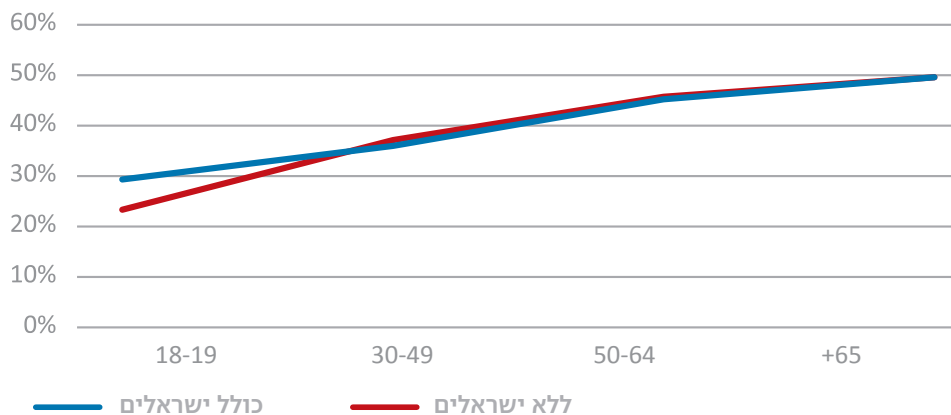
המרכיבים העיקריים של היהודיות (צעירים לעומת מבוגרים)

בשנים האחרונות הוקדש דיון נרחב להבדלים בין הדור הצעיר לדור המבוגר יותר בקרב היהודים, בנושאים שונים, ובכלל זה, בייחוד במקרה של יהדות התפוצות, הפרשנות השונה שלהם לשאלות של זהות וגישתם השונה כלפי ישראל. אנו יודעים גם שהרכב של קבוצות הגיל מתחיל להיות בולט יותר, בשל ההשפעה של נישואים מאוחרים, שיעורי פריון נמוכים ושיעור גבוה של נישואים מעורבים.

סקר הדיאלוג איתר רק כמה ממגמות אלה, מכמה סיבות, בראש ובראשונה, בשל הרכב המשתתפים. למרות זאת, במקצת השאלות ובחלק מהדיון יכולנו לחזות בהבדלים. כך קרה הן כאשר משתתפים צעירים הביעו דעות מעט רדיקליות יותר לעומת המבוגרים, והן כאשר משתתפים צעירים דירגו את מקצת השאלות של המכון למדיניות העם היהודי באופן שונה מאשר משתתפים מבוגרים יותר.

לדוגמה, כאשר אנו מתבוננים בדירוג של ארבעת המרכיבים של היהדות, ברור שצעירים יהודים נוטים להדגיש פחות את המרכיב הלאומי של היהדות לעומת יהודים אחרים, זאת למרות שכל משתתפי הדיאלוג היו בעלי נטייה למחויבות רבה לעמיות יהודית. הצעירים היהודים עדיין מתייחסים אל הלאום והעמיות כאל מרכיבים חשובים ביהדות, אולם ככל שהם צעירים יותר, כך פוחת בעיניהם הצורך להעניק למרכיבים אלה את הדירוג הגבוה ביותר (דירוג 5 בסקאלה של 1-5). הדבר בולט עוד יותר כאשר מוציאים מהמשוואה את המשתתפים הישראלים (שהלאומיות מדורגת אצלם גבוה יותר באורח ניכר) ובוחנים את הדעות של יהודי התפוצות על-פי גיל:

אחוז המשיבים שענו ש"מוצא" הינו מרכיב עיקרי מאוד של "יהודיות", על פי חלוקה לקבוצות גיל

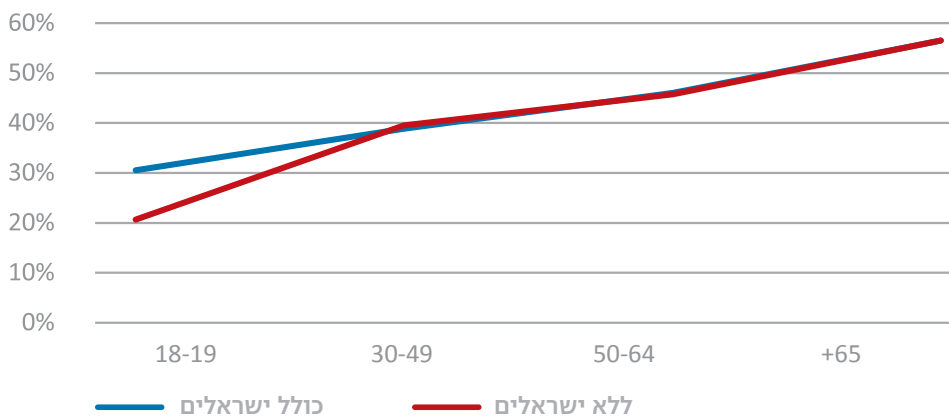
תוצאה דומה מתקבלת בעת הצגת השאלה אודות "דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל". כפי שצוין קודם לכן, זו הפעולה היהודית המוערכת ביותר בקרב המשיבים בסקר הידילוג. אולם, כאשר היא נבחנת על בסיס של גיל, מתברר שוב שכל שהמשתתף צעיר יותר, כך פוחתת הנטייה שלו לדרג פעולה זו בדירוג המרבי (שוב, 5 בסקאלה של 1-5). בעוד שיותר ממחצית המשתתפים בסקר של המכון למדיניות העם היהודי בגילאים 65 ומעלה העניקו ל"דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל" את הדירוג 5, הדירוג המרבי, פחות משליש מקבוצת הגיל הצעירה (18-29) העניקו לפעולה זו את הדירוג 5.

כמובן שיש להביא בחשבון את האפשרות שההבדלים בדירוג הם תוצאה של מגמות ב"מחזור החיים", דהיינו, שצעירים יהודים מפתחים תחושת עמיות ככל שהם מתבגרים, ולפיכך, לא מדובר בשינוי בין-דורי שמשמעותו שצעירים יהודים יישארו בהכרח פחות מחויבים כלפי העמיות גם כאשר יתבגרו. מחקרים מן העבר הוכיחו ששינויי מגמות במהלך מחזור החיים אירעו בדורות קודמים.⁸² אולם, הדבר אינו מהווה ראייה חד משמעית לכך שאותה דינמיקה תתרחש בדור הנוכחי של צעירים יהודים, שאחוז גבוה הרבה יותר ממנו מגיע ממשפחות מעורבות, שידוע שהן פחות מחוברות למרכיב העמיות/לאום ביהדות.

82 ראו: Sasson, Theodore, Charles Kadushin, and Leonard Saxe, "Trends in American Jewish Attachment to Israel: An Assessment of the "Distancing" Hypothesis", *Cohen Center for Modern Jewish Studies, Brandeis University*, 2010.

וגם: "The Challenge of Peoplehood: Strengthening the Attachment of Young American Jews to Israel in the Time of the Distancing Discourse", Shmuel Rosner and Inbal Hakman, *JPPJ*, 2011.

אחוז המשיבים שענו ש"דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל" הינו מהותי מאוד להיות יהודי, על פי חלוקה לקבוצות גיל

מהו הערוץ הראשי של ההשתייכות?

יהודים מעריכים את העמיות והתרבות יותר מאשר את הדת והמוצא, ועדיין, בשאלת מיהו יהודי, מרביתם פונים להגדרות המבוססות על דת ומוצא.

ישנן לפחות ארבע נקודות מבט המאפשרות להתבונן במשמעותה של השתייכות ליהדות: קשר של **מוצא**, קשר של **רגש**, קשר של **התנהגות**, וקשר של **אמונה**. כל אחת מנקודות מבט אלה תואמת יותר מאשר מרכיב אחד מארבעת המרכיבים של היהדות שמנינו קודם לכן - דת, מוצא, תרבות ולאום. לדוגמה, דת היא מרכיב שמשלב הן רגש, הן התנהגות והן אמונה (אך לא בהכרח מוצא), ואילו לאומיות עשויה לכלול הן מוצא, הן רגש והן התנהגות (אך לא אמונה).

כל אחת מנקודות מבט אלו עשויה להימצא בקשרי גומלין עם קטגוריות משנה רבות, וניתנת לחלוקות נוספות. להלן כמה דוגמאות:

- אם חיבור ליהדות הוא ביטוי ל**עובדה ביולוגית** (או תוצאה של גיור), אזי האדם אינו צריך לפעול בכל דרך שהיא על מנת להיות יהודי. היא או הוא פשוט יהודים. במקרה זה, קטגוריות המשנה מחלקות את החברות בקהילה היהודית על פי מוצא או גיור, בהתאם לזרמים השונים ביהדות והקריטריונים השונים שהם מפעילים בעניינים כאלה. יהודים רבים חושבים על מוצא, כאשר הם חושבים על החיבור ליהדות. כפי שהתבטאה משתתפת מברזיל: "כדי להיות יהודייה, ישנן, ומוכרחות להיות, רק שתי דרכים - באמצעות הרחם או באמצעות גיור, שמתבצע על-ידי הקבוצות הדתיות השונות".⁸³ אולם מדברים אלה לא משתמע בהכרח שהחיבור ליהדות מתבסס אך ורק על הקריטריון של מוצא. רבים חושבים עדיין שישנם קריטריונים נוספים על מנת שחיבור זה יהיה פעיל ובעל משמעות. "כקהילה יהודית, אנו תלויים יותר מדי בהורים של האדם, ככל שהדבר נוגע למחויבות כלפי הקהילה היהודית, במקום להיות תלויים בהתנהגותו של האדם עצמו", אמר משתתף באטלנטה. והוא לא התכוון בהכרח לרמז לכך שיש לבטל את הקריטריון "הורה", אלא שההתמקדות בגורם המוצא לבדו עדיין אינה מבטיחה חברות ערכית בקהילה היהודית.⁸⁴

83 סמינר בסלבדור, 29 במארס, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

84 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

- אם ההשתייכות ליהדות מבוססת על **רגש** שהוא למעשה ביטוי של הגדרה עצמית, אזי ייתכן שאין צורך בקשר למוצא או בעדויות אחרות ליהדותו של אדם. "לא ניתן לשלול מאדם את אמונתו. אם האדם **מרגיש שייך**, די בכך. תחושת הזיהוי העצמי שלו היא הגורם החשוב ביותר," אמרה משתתפת צעירה בדיאלוג.⁸⁵ משתתף אחר נטה להסכים לכך, תוך הבעת הסתייגות. "בשיחה עם אנשים, אני פועל על-פי ההגדרה העצמית, אבל זו לא דרך מעשית לפעול כמערכת".⁸⁶ תחושת הקשר לציוויליזציה היהודית, או לאחד ממרכיביה, יכולה להתבטא בצורות שונות - זו יכולה להיות תחושה של קשר לאומי לעם, או תחושה של קשר רוחני לדת היהודית, או תחושה אישית של קשר לבן משפחה יהודי, המיתרגמת לרגש של השתייכות ליהדות או לעם היהודי (והיא יכולה גם להיות כל האמור לעיל, ועוד דברים רבים).
- אם ההשתייכות לעם היהודי נובעת **מהתנהגות מסוימת** - קיום הטקסים, השתתפות בליל הסדר, או תמיכה בישראל - אזי מדובר בעניין שונה לחלוטין. וכמובן שבעניין ההתנהגות יש קטגוריות משנה רבות. ההתנהגות יכולה להיות קשורה לא רק לקיום מצוות ולתמיכה בקולקטיב היהודי, אלא גם להתנהגויות תרבותיות - לימוד טקסטים מסוימים, או ריקודי עם ישראלים, או צפייה בסרט של וודי אלן, וכדומה. עלינו גם לשקול האם וכיצד פעולה מסוימת (פעילות אנטי-ישראלית? הדפסת תעמולה אנטישמית?) יכולה להביא לאי-השתייכות. "בלי להפגין מחויבות ליהדות, את יכולה להרגיש יהודייה רגע אחד, ולא-יהודייה רגע לאחר מכן", אמרה משתתפת בבוסטון, בהדגישה את החשיבות של ההתנהגות.⁸⁷ אולם אין זה קל להגדיר כיום מהו טבעה המדויק של "התנהגות יהודית", כפי שעולה מכמה וכמה מחקרים על התנהגות יהודית. יש יהודים שמדליקים נרות שבת, ואחרים שאינם עושים זאת. יש יהודים ששומרים כשרות, ואחרים שאינם שומרים. יש יהודים החברים בקהילה יהודית, ואחרים שאינם חברים בה. כלומר, אין בנמצא רשימה של התנהגויות שהופכות את האדם ליהודי.
- אם החברות ב"שבט היהודי" דורשת מהאדם **להאמין בדברים מסוימים** - לדוגמה, באל מסוים או במתן תורה מסיני, אזי הדבר מעלה שאלות רבות בנוגע ליהודים שאינם מאמינים בדברים האלה. מטבע הדברים, גם את תחום האמונה ניתן למסגר באמצעות מונחים חיוביים - יהודים שמאמינים שישראל היא ארץ הקודש או "מאמינים בערכים ובפילוסופיה יהודיים".⁸⁸ ניתן גם למסגר אותה באמצעות מונחים שליליים - יהודים אינם יכולים להאמין שאין אלוהים (טענה נדירה) או שישו

85 סמינר "שנת נצר", 4 באפריל, 2016. רשמה: עובל הקמן.

86 סמינר "בינה", 16 בדצמבר, 2015. רשמה: חיה אקשטיין.

87 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

88 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

הוא המשיח. הטענה בהקשר לישו הועלתה בדיונים קהילתיים רבים: "קבוצות רבות ציינו את 'יהודים למען ישו' כסף שאינם מוכנים לחצות - אלה בבירור מחוץ לתחום".⁸⁹ בכל מקרה, אם "להיות יהודי פירושו האמונה שלך, אזי זה עניין אישי מאוד", ובמקרה כזה, לא תמיד ניתן לקבוע את הדבר בעזרת הגדרה "אובייקטיבית", כפי שהתבטא אחד הצעירים בקבוצה.⁹⁰

כמובן שקטגוריות אלו אינן שוללות זו את זו. יהודים רבים יכולים לחשוב שכדי להשתייך ליהדות על האדם להיות גם ממוצא מסוים וגם לדבוק בהתנהגות מסוימת, או גם להתנהג כיהודי וגם להאמין כיהודי, או גם להרגיש כיהודי, גם להיות ממוצא יהודי וגם להתנהג כיהודי - וכן הלאה כל אחד מהצירופים האפשריים הרבים של ארבע נקודות המבט. ברור גם שכמו במקרה של השאלות אודות מהות היהדות (תרבות, דת, וכדומה), גם בשאלות בנושא הקריטריונים של ההשתייכות אין תמיד הסכמה בין יהודים. מצד אחד, ישנם יהודים שמאמינים ש"ההלכה האורתודוקסית מעניקה אמות מידה נוקשות וברורות בשאלה מיהו יהודי, וזה מה ששימר אותנו כעם כל העת. ההחלטה לוותר על הכללים מסוכנת", כפי שהתבטא משתתף צעיר מישראל.⁹¹ מצד שני, ישנם יהודים שמרגישים ש"הדרכים המסורתיות למדוד את היהדות, כגון דבקות במצוות ההלכה או תשלום דמי חבר לבית הכנסת או לארגונים אחרים, הן רעיון מיושן", כפי שסברה משתתפת באטלנטה.⁹²

בסקר הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי, כ-15 אחוזים מהמשיבים התעקשו על "שילוב" של תשובות לשאלה "מי יהודי בעיניך?", למרות שביקשנו מהמשתתפים לנסות לבחור רק קריטריון אחד. הבחירה של מרבית המשתתפים שהתעקשו על שילוב של כמה תשובות הייתה מעניינת - הם בחרו ב"חי חיים יהודיים פעילים" כאחת משתי הקטגוריות שציינו. דהיינו, אפילו אם הקריטריונים שלהם ליהודיות הסתמכו על אחת מהאפשרויות האחרות, הם עדיין רצו שהיהודי יעשה דבר מה בקשר ליהודיות שלו, ולא שיהיה יהודי בתואר בלבד או כעובדה בלבד. "מהו יהודי?" חשוב יותר מאשר "מיהו יהודי?", כפי שהגדירה זאת משתתפת בדיאלוג בפורטלנד.⁹³ פירוש הדבר הוא שחלק משמעותי מהעולם היהודי (כפי שהוא נראה מנקודת המבט של הדיאלוג)⁹⁴ מסרב לכלול ביקום היהודי מספר גדל והולך של אנשים - במיוחד את אלה שנקראים "יהודים חסרי דת" - אשר מגלים נטייה מועטה להציג קשר פעיל כלשהו ליהודיות, מלבד

89 ציטוט מסיכום של חיה אקשטיין מהמכון למדיניות העם היהודי, על סמך דו"ח מקליבלנד, מיאמי, דטרויט, פורטלנד וסנט-לואיס.

90 סמינר "מסע", 2 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

91 סמינר "עין פרת", ישראל, 31 בדצמבר, 2015. רשמה: ענבל הקמן.

92 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

93 סמינר בפורטלנד, 18-19 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

94 ספירה, הן של 13.91% ל"חי חיים יהודיים פעילים" והן של 14.63% ל"שילוב".

הצהרה כללית שהם יהודים באופן כזה או אחר.⁹⁵ יהודים כאלה, שיש להם "תחושה של אתניות 'רגילה' או 'תיאורית'..." , אך מציגים מעט מאוד תוכן "יהודי" בחייהם, או כלל אינם עושים זאת.⁹⁶ יהודים שמביעים עניין מועט מאוד, באופן יחסי, בהיבט כלשהו של חיים יהודיים - לא בהיבט הדתי-פולחני, לא בהזדהות הלאומית ולא במעורבות הקהילתית.⁹⁷

כאן נדרשת הערת אזהרה מוקדמת (נושא זה ישוב ויעלה בהמשך, בפרק המתייחס ל"רמת היהודיות" שיהודים מייחסים למצבים שונים): למרות שישנם יהודים לא מעטים המצפים להשתתפות פעילה בחיים היהודיים כחלק מהותי מהגדרת היהודיות, אין בנמצא הרבה יהודים שמבקשים להדיר מהעולם היהודי את מי שהם כיום יהודים לא-פעילים. למעשה, ההפך הוא הנכון. כמעט בכל קהילה שנסקרה ע"י המכון למדיניות העם היהודי נשמעה קריאה ברורה להכלה ולגיוון. "ההכלה היא המציאות שלנו כיום", אמר משתתף בסמינר בסנט-לואיס.⁹⁸ באוסטרליה, משתתפת אחת טענה ש"ברמת הפתיחה של המעורבות, היה חשוב להישאר פתוחים ומכילים כדי לא 'להבהיל' חברים פוטנציאליים בקהילה".⁹⁹ אוסטרלי אחר, ממלבורן, אמר: "אנחנו מחזקים את הקהילה בכך שאנחנו מכילים, לא מגבילים".¹⁰⁰

ארבע האפשרויות שהמכון למדיניות העם היהודי הציע למשתתפי הדיאלוג, כאשר שאל על הקריטריונים הרצויים בהגדרת הקשר של הפרט לעולם היהודי, תואמות במידה רבה את ארבע הדרכים האפשריות לחיבור ליהדות שצוינו לעיל. אלה ההגדרות שהצענו למשתתפים:

1. אדם שמחליט שהוא/היא יהודי/יה (המתאים לקשר לפי "רגש").
2. אדם שנולד לאם יהודייה (המתאים לקשר לפי "אמונה").¹⁰¹
3. אדם שנולד להורה יהודי (המתאים לקשר לפי "מוצא").
4. אדם שחי חיים יהודיים פעילים (המתאים לקשר לפי "התנהגות").

95 סקר פיו 2013 גילה ש"90% מהיהודים על-פי דתם שמגדלים כרגע ילדים קטינים בביתם אומרים שהם מגדלים אותם כיהודים או כיהודים באופן חלקי. בניגוד בולט לכך, הסקר מצא ששני-שלישים מהיהודים חסרי הדת אמרו שאינם מגדלים את ילדיהם כיהודים או כיהודים באופן חלקי - לא על-פי הדת ולא פרט לדת". הסקר מצא גם ש"הנתח של היהודים חסרי דת, באוכלוסייה היהודית ובאוכלוסייה האמריקנית בכללותה, גדל".

96 ראו: Who are the "Jews by Religion" in the Pew Report?, Shlomo Fischer, JPPI, 2013.

97 ראו: 'Jews Not by Religion': How to Respond to American Jewry's New Challenge Shmuel Rosner, JPPI, 2013.

98 סמינר בסנט-לואיס, 4 באפריל, 2016. רשמה: סינדי לוי.

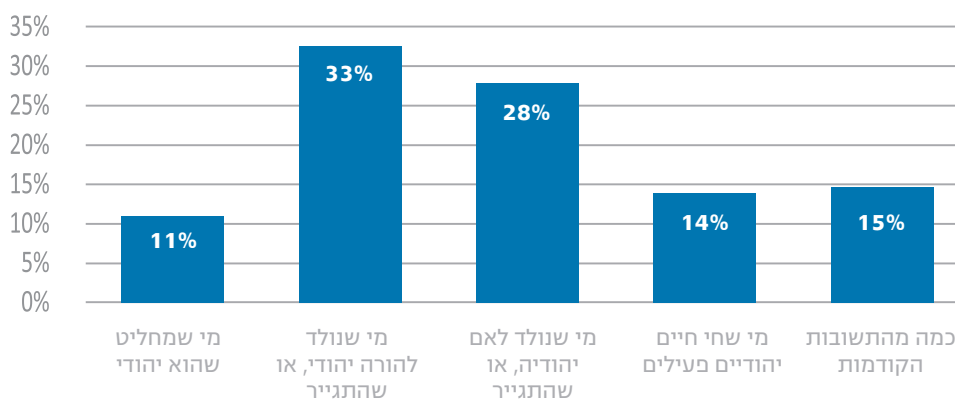
99 סמינר בניו-סאות'-וויילס, אוסטרליה, 31 במארס, 2016. רשמה: טניל מורי.

100 סמינר במלבורן, 21 במארס, 2016. רשמה: איילין פריד.

101 נולד לאם יהודייה יכול לשקף הן "אמונה" והן "מוצא" - מאחר שבמקרה של ההלכה היהודית האורתודוקסית, שני הדברים הולכים יד ביד. הדבר נכון גם לגבי אלה שבחרו ב"הורה יהודי", שעשו להתפרש הן כ"מוצא" והן כ"אמונה". אולם במקרים אלה אנו מניחים שהאפשרות "אם יהודייה" משקפת נטייה להתייחס להלכה האורתודוקסית כפוסקת העיקרית בשאלת היהודיות, ואילו האפשרות "הורה יהודי" משקפת תחושה אינסטינקטיבית של השתייכות שבטית באמצעות קשרי משפחה ולא הסתמכות על "הלכה" (אולם נושא זה יכול להיות נתון לוויכוח).

מעניין שהקבוצה הגדולה ביותר של משתתפים בדיאלוג בחרה בקריטריון הדתי שאיננו הלכתי ("הורה יהודי") כמכריע בנושא היהודיות, כאשר הקבוצה השנייה בגודלה בחרה בקריטריון הדתי הלכתי ("אם יהודייה") כמכריע בנושא היהודיות.¹⁰² רוצה לומר: ישנה סתירה כלשהי בין האופן שבו יהודים מדרגים את **המרכיבים המרכזיים של היהדות** - כפי שראינו קודם, ההגדרות "דת" ו"מוצא" זוכות להערכה הנמוכה יותר - לבין האופן שבו הם מגדירים את **הקריטריונים להשתייכות לקבוצה של יהודים**. "הורה יהודי" או "אם יהודייה" הם הגדרות של "דת" ו"מוצא" ודווקא אותן בחרו מרבית היהודים כהגדרות הנכונות.

חלוקת תשובות המשתתפים בדיאלוג לשאלה: מיהו יהודי?

הבלבול גובר עוד יותר כאשר לוקחים בחשבון את מה שמשתתפים רבים בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי טענו בנחישות כאשר נשאלו במהלך הדיונים להביע את עמדתם בנושא זה. בדיונים התברר שיהודים רבים אינם חשים בנוח עם המחשבה שקבוצת היהודים תוגדר באמצעות קשר דם (מוצא) או על פי הגדרה שיסודה דתי, ומעדיפים להתייחס ליהודים כאל קבוצה המאוחדת על-ידי ערכים או תרבות. יהודים רבים גם נוטים לקבל הגדרה עצמית, ומסרבים למציאות שבה ישנו תכתיב קהילתי כלשהו לגבי "כללים" או "קריטריונים" להשתייכות. ובכל זאת, בסקר עצמו אפשר לראות כיצד המגמות הללו מצטמצמות ומפנות את מקומן לקריטריונים המוסכמים על הקהילה, בין אם הם קשורים למוצא (נולד להורה יהודי או לאם יהודייה) או להתנהגות (פעיל בנושא היהודי).

¹⁰² רק היהדות הרפורמית מתייחסת להורה יהודי ולא לאם יהודייה. במקרה זה אנו מאחדים את היהדות האורתודוקסית והקונסרבטיבית - שני "זרמים" הלכתיים - לקבוצה אחת.

כך התבטאו היהודים בדיונים השונים:

"כיצד טקס משנה את מה שאת מאמינה בו?", שאלה משתתפת מדטרויט, בהביעה העדפה לבחירה אישית על פני גיור דתי.¹⁰³ "תחושה" של [דבר מה] 'יהודי' היא דבר חיוני בהווה היהודית", טען משתתף בציריך.¹⁰⁴ "אנו מחזקים את הקהילה בכך שאנחנו מכילים, לא מגבילים", אמרה משתתפת במלבורן, כשהיא משקפת תחושה של רבים.¹⁰⁵ "אנו רוצים שהקהילה תגדל, לכן עלינו לקדם בברכה את בעלי הגדרה העצמית", אמר משתתף בסמינר בקליבלנד. ובאותו סמינר אמר משתתף אחר ש"הגבלת האחר אינה נותנת תחושה של ערך יהודי".¹⁰⁶ באוסטרליה אמרה משתתפת בסמינר: "יהודי אינו מוגדר רק על-פי הגדרה הלכתית נוקשה. עלינו להכיר במוצא לפי האב, וגם השתייכותו של אדם למשפחה יהודית פעילה ומעורבותו הקהילתית קריטיות להגדרה מיהו יהודי".¹⁰⁷ בברזיל נאמר: "אם נקבל רק את המוצא הגנטי, מרבית החברים בעם היהודי יתגלו כלא יהודים".¹⁰⁸

אולם אם נתבונן בנתונים של הסקר, ניתן לראות שהצהרות אלה לא שיקפו את התפיסה הכללית של מרבית המשתתפים. בעת בחירת הקריטריונים להשתייכות, הנטייה האינסטינקטיבית של משתתפים רבים בסקר הייתה לחזור לקשר המסורתי. התשובות שיקפו יותר הצהרות, כגון: "אינך יכול להגדיר את עצמך כיהודי אם הקהילה לא מקבלת אותך" - טענה שהושמעה בלידס.¹⁰⁹ דהיינו: הבחירה בסקר מעדיפה באופן ברור את האפשרויות ה"מגבילות" - נולד להורה מסוים - על-פני האפשרויות ה"מכילות" - הגדרה עצמית או פעלתנות יהודית. משתתף בקליבלנד הגדיר את ההתלבטות שלו בתמציתיות מדויקת: "התרבות אומרת, 'בוא והצטרף אלינו'. הדת אומרת, 'לא כל כך מהר'. איך נפשר בין השתיים?"¹¹⁰ במובן מסוים, היהודים בדיאלוג דיברו (בדיונים) על התרבות, אבל הצביעו (בסקר) בעד המוצא והדת.

באופן טבעי, התשובות לשאלה על הגדרת היהודיות לא היו זהות בקבוצות השונות של יהודים שהשתתפו בדיאלוג.

יש חשיבות לקבוצות דתיות ולאמונות: יהודים חילונים, יותר מאחרים, רואים בהגדרה העצמית גורם מכריע בקביעת היהודיות (17%, בהשוואה לממוצע של 11% בקרב

103 סמינר בדטרויט, 9 במארס, 2016. רשמה: גייל גרינברג.

104 סמינר בציריך, 4 במאי, 2016. רשם: גיא שפיר.

105 סמינר במלבורן, 21 במארס, 2016. רשמה: איילין פריד.

106 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

107 סמינר בדרום אוסטרליה. רשמה: מרילין איידס.

108 סמינר בברזיל. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

109 סמינר בלידס, 9 במארס, 2016.

110 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

כלל היהודים). סקר בקרב יהודים בישראל מלפני כמה שנים לימד שיהודים חילוניים (לפחות בישראל) פחות מתעניינים מלכתחילה בשאלה "מיהו יהודי?". דתיים-לאומיים הביעו עניין רב יותר בשאלה הזאת, ואחריהם החרדים והמסורתיים (86%, 79%-ו-72%, בהתאמה). משיבים חילוניים ואנטי-דתיים הוטרדו מכך הרבה פחות (47%-ו-20%, בהתאמה).¹¹¹ בהתאם לכך, אפשר לפרש את ההעדפה שלהם את "ההגדרה העצמית" כעולה בקנה אחד עם אמונתם הכללית בבחירה אישית, ולא כאבחנה דקה הנוגעת למורכבות של הגדרת היהודיות.

יש חשיבות ל**גיאוגרפיה**: בישראל, יותר משיבים בחרו ב"אם יהודייה" (המציאות והנורמה המוכרות להם יותר), ואילו באמריקה, אוסטרליה וברזיל, רבים יותר העדיפו את ההגדרה המסתמכת על "הורה יהודי". מעניין להשוות את הנתונים מהדיאלוג בישראל עם נתוני סקר גוטמן-אביחי, שעל פיו 40 אחוזים מהיהודים בישראל מקבלים כיהודי את מי "שנולד לאב יהודי ולאם לא-יהודייה", ו-33 אחוזים מקבלים את מי ש"מרגיש יהודי אבל הוריו אינם יהודים".¹¹²

יש חשיבות ל**אתגרים של קהילות ספציפיות**: בברזיל הושם הדגש הרב ביותר על מעורבות פעילה, כאשר 27 אחוזים סברו שגורם זה הוא המכריע לגבי היהודיות.

יש חשיבות ל**גיל**: קבוצת המדגם הצעירה הייתה פתוחה יותר, לעומת קבוצות אחרות, לקבל את ההגדרה העצמית כקובעת יהודיות. "אי אפשר לשלול מאדם את אמונותיו. אם הוא מאמין, די בכך. התחושה שלו של זהות עצמית היא הגורם החשוב ביותר", אמרה משתתפת צעירה לא-ישראלית, באחד הדיונים בישראל.¹¹³ בכל זאת, אחוז המשתתפים הצעירים שבחרו בהגדרה זו עודו נמוך - 15 אחוזים, בהשוואה ל-29 אחוזים ל"הורה יהודי" ו-27 אחוזים ל"אם יהודייה". כמו כן, קו המגמה אינו קבוע - הבחירה בהגדרה עצמית לא יורדת באופן עקבי ככל שהגיל הולך ויורד.

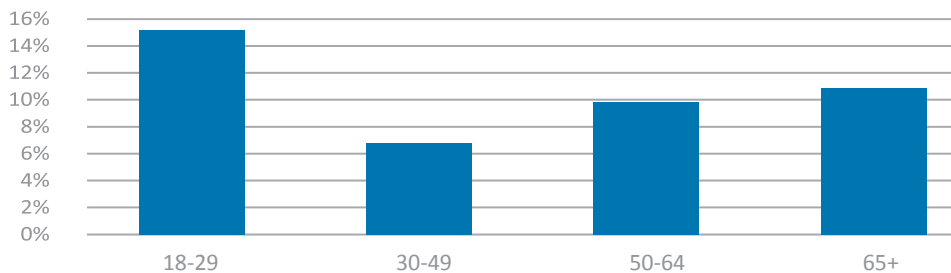
---

111 "A Portrait of Israeli Jews Beliefs, Observance, and Values of Israeli Jews", the Guttman Center for Surveys of the Israel Democracy Institute for The AVI CHAI-Israel Foundation, 2009, page 17.

112 ההסבר למרבית ההבדלים נעוץ בסוג השאלה: בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי, המשתתפים נתבקשו לבחור בין אפשרויות, ואילו הסקר של גוטמן-אביחי שאל אותם בנפרד לגבי כל אפשרות. בכל זאת, מספר הישראלים שמקבלים את ההגדרה העצמית, על-פי גוטמן-אביחי, מדהים למדי, בהשוואה לאחוז המשתתפים של המכון למדיניות העם היהודי שקיבלו נורמה זאת (4.92% בקרב הישראלים).

113 סמינר "שנת נצר", 4 באפריל, 2016. רשמה: ענבל הקמן.

המשיבים שבחרו בתשובה "מי שמחליט שהוא יהודי" על פי חלוקה לקבוצות גיל

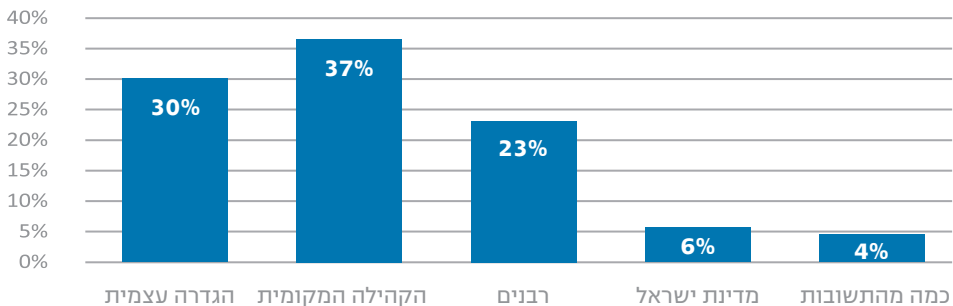
שאלת הסמכות

יהודים נוטים להעדיף החלטות אישיות ומוסדות מקומיים בקביעת ההשתייכות. לכן, קשה יותר להגיע להסכמה יהודית גלובלית בנושא זה

אחד האתגרים המרכזיים עבור מי שרוצים להבין את קווי המתאר של כל קהילה יהודית, או של העם היהודי בכללותו, הוא אתגר הסמכות. אין בנמצא גוף יהודי, שבידו הסמכות, המנדט, או הלגיטימציה להכריע בעבור כל היהודים מה פירושו של "עם" יהודי ובמה כרוכה ההשתייכות אליו. דבר זה, כפי שניסח זאת משתתף באטלנטה, יוצר מצב שבו "כמעט נדמה שההחלטה מי יהודי ומי לא שרירותית..."¹¹⁴

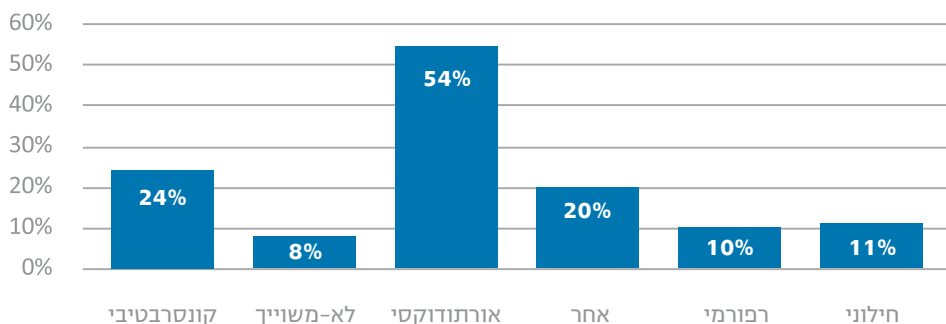
כאשר נשאלו משתתפים בסמינר של המכון "מי צריך לקבוע מיהו יהודי?", תשובותיהם נטו, באופן כללי, להעדיף סמכות שמעצם הגדרתה אינה יכולה להיות מקובלת בכל העולם. יותר משליש מהמשתתפים בסקר המכון בחרו ב"קהילה המקומית" כזו אשר תכריע ביחס ליהודיותו של אדם. "הגדרה עצמית" - כלומר החלטה שהאדם עצמו מקבל, ולא החלטה של קבוצה גדולה יותר - נבחרה על-ידי מספר קטן רק במעט. זו דוגמה נוספת לסתירה מבלבלת: בפרק הקודם ראינו שרק יהודים מעטים מתייחסים ל"הגדרה עצמית" כאל קריטריון מספיק ליהודיות, אולם כאשר הדבר נוגע לשאלת הסמכות, המנגינה משתנה, ויהודים רבים רוצים לשמר את זכותם להחליט בעצמם. בניגוד לקריטריונים אלה בשאלת הסמכות - מקומי או אישי - ההגדרות שיכלו להיתפס כבעלות משמעות יהודית גלובלית - קרי, לאפשר לרבנים להחליט (בהנחה, ככל הנראה מוטעית, שאלה יכולים להגיע להגדרה מוסכמת) או לאפשר לישראל להחליט (בעבור כלל היהודים) - נותרו מאחור.

אם יש צורך במישהו שיקבע מי יהודי, מי זה צריך להיות?

114 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

רבנים הם אלו שצריכים לקבוע מיהו יהודי: אחוז המשיבים שבחרו בתשובה זו, על פי חלוקה לקבוצות

המתח בין שני סוגי האפשרויות - החלטה שמקבל הפרט לעומת החלטה שתואמת את הנורמות של הקבוצה (בין אם מדובר על קהילה מקומית, על ישראל, או על חוקים שרבנים קובעים) - ניכר לכל אורך הדיונים. "אינך יכולה להגדיר עצמך כיהודייה, אם הקהילה אינה מקבלת אותך", אמרה משתתפת בריטית.¹¹⁵ "כל קהילה צריכה להחליט את מי היא מקבלת, ובישראל, הקהילה היא, במובנים רבים, המדינה", הסכים משתתף מישראל.¹¹⁶ מצד שני, משתתף מקליבלנד אמר: "אנו רוצים לצמוח כקהילה, לכן עלינו לקבל בברכה את אלה שמגדירים את עצמם כיהודים".¹¹⁷

הנושא של "הגדרה עצמית" היה נתון לוויכוח בקהילות רבות, ובמהלך הדיון אנשים שינו את גישתם כלפיו. הסיבוכים המעשיים והפילוסופיים ש"הגדרה עצמית" מבטאת הלכו והתבהרו, ככל שהוצגו בפני המשתתפים תסריטים ודילמות. בסמינר בתל אביב, אמרה משתתפת: "כאשר אני מדברת עם אנשים, אני פועלת על-פי הגדרה עצמית. אבל זו לא דרך פעולה מעשית כמערכת".¹¹⁸ משתתף בסמינר בניו יורק דגל בתחילה בהגדרה עצמית וטען, "אני יהודי משום שאני משתייך לקהילה יהודית. זה המבחן היחידי". אולם מאוחר יותר, הכיר אותו משתתף בכך ש"השתייכות" לקהילה היהודית פירושה גם שהקהילה צריכה לקבל אותו, ושמדובר, אם כן, בהחלטה "קהילתית" יותר מאשר ב"הגדרה עצמית".¹¹⁹ אפילו בעבורו ישנו "אנחנו" - הקהילה - אשר היא זו המוסמכת לקדם בברכה את "ההגדרה העצמית". כוחה של הקהילה לקבוע כללים נשמר, אם כן, באופן כזה או אחר.

115 סמינר בלידס, 9 במארס, 2016.

116 סמינר "השלמה", ישראל, 24 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

117 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

118 סמינר "בינה", 16 בדצמבר, 2015. רשמה: חיה אקשטיין.

119 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי, ניו יורק, 5 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

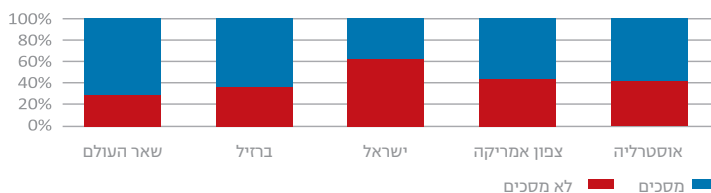
כצפוי, האפשרות שרב כלשהו הוא שיקבע מהי היהודיות הייתה השכיחה ביותר בקרב משתתפים אורתודוקסים (יותר מ-50%), ואילו הגדרה עצמית הייתה האפשרות השכיחה ביותר בקרב יהודים רפורמים (41%), ובקרב יהודים חילונים (37%). עלינו להניח שרבים מהמשתתפים האורתודוקסים מעדיפים סמכות רבנית בעלת אופי אורתודוקסי. ולא רק הם. סקרים קודמים, כמו זה של אביחי-גוטמן, שאלו על היהודיות, בעיקר בהקשר של גיור. על-פי אחדים מהם, "מרבית היהודים בישראל (73%) מקבלים את העמדה הרשמית שגיור אורתודוקסי הוא הדרך להכיר ביהדותו של אדם (אפילו אם אינם שומרי מצוות). מעטים יותר (48%) מקבלים את הגיור הלא-אורתודוקסי".¹²⁰ על-פי סקר הדיאלוג, הישראלים הם הקבוצה היחידה שרבים בתוכה אינם מסכימים עם הקביעה הבאה: "גיור על-ידי רב רפורמי/קונסרבטיבי הוא לגיטימי". 33 אחוזים מהמשתתפים הישראלים חלקו במידת מה על קביעה זו, ו-11 אחוזים חלקו עליה בצורה נחרצת.

הישראלים נבדלו מהאחרים גם כאשר נתבקשו להגיב על הקביעה הבאה: "למדינה, כולל למדינת ישראל, אין זכות להחליט לגבי היהודיות של אדם". הם היו היהודים היחידים שנטו לחלוק על כך יותר מאשר להסכים לכך.¹²¹ כלומר, הם סבורים שייתכן שלישאל יש זכות להחליט לגבי היהודיות של אדם. מכאן ניתן לחזות שישראלים יסכימו, יותר ממשותתפים מארצות אחרות, לכך שישראל תהיה הפוסקת בשאלת היהודיות. אולם, אפילו בקרב הישראלים יותר משותתפים העדיפו את הרבנים או את הקהילות המקומיות כמוסדות המתאימים לקביעת היהודיות.¹²²

Portrait of Israeli Jews Beliefs, Observance, and Values of Israeli Jews, page 69. 120

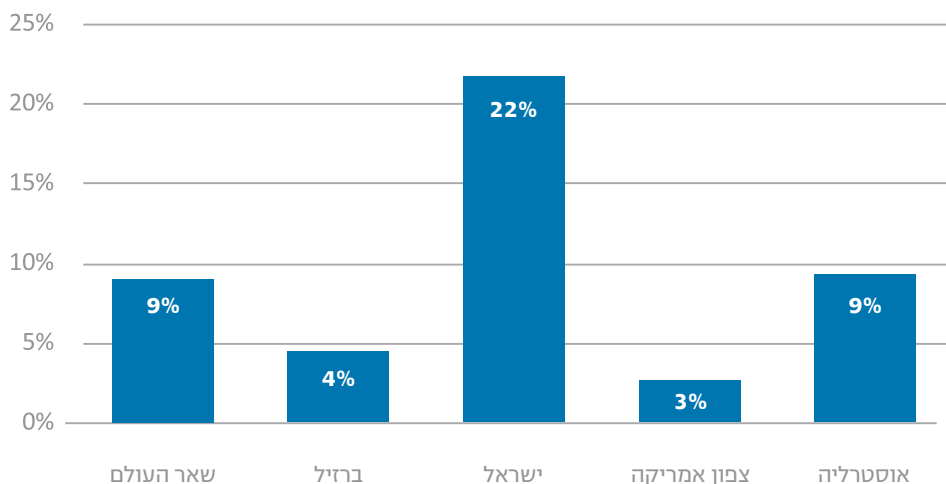
121 להלן הטבלה אשר מראה את רמה ההסכמה לקביעה זו לפי ארצות בקרב משתתפי הסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי.

שום מדינה, כולל ישראל, לא צריכה להחליט מיהו יהודי

122 כמובן שלישאלים אין "קהילות מקומיות" באותו מובן כמו ליהודי התפוצות, ולכן ייתכן שלמונח "ישראל" יש בעבורם אותה משמעות כמו ל"קהילה מקומית" בעבור יהודים אחרים. אם זהו אכן המקרה, עלינו להתייחס ל"ישראל/קהילה מקומית" כאל הבחירה הראשונה של הישראלים, ול"רבנים" כאל הבחירה השנייה.

מי מסכים: אם צריך גוף שיקבע מיהו יהודי, ראוי שזה יהיה מדינת ישראל

תפיסה זו בקרב הישראלים עולה במובנים רבים בקנה אחד עם חוק השבות בישראל, אשר מעניק זכאות לכל היהודים לעלות לישראל, ובכלל זה לכאלה שגורו על-ידי קהילות בחו"ל. כלומר, החוק מכיר בזכות הבכורה של הקהילות בקביעת היהודיות של אנשים במקומותיהן. אולם ישראל עומדת על זכותה לקבוע קריטריונים שהקהילות חייבות לעמוד בהם על מנת שהגיורים שלהם יזכו בעלייה לישראל¹²³ - התעקשות שמומחים אחדים רואים כאכיפה לא-בריאה "של הרצון הישראלי על התפוצות"¹²⁴. היעדר זה של סמכות ברורה בקביעת היהודיות של אדם הוא מאפיין קבוע של החיים היהודיים, שכן היהודים חדלו מזמן מלחיות בקהילה גדולה אחת הכפופה לרשות שיפוטית אחת. עם זאת, ובניגוד למצב כיום, לאורך רוב שנות ההיסטוריה היהודית היו הקריטריונים ליהודיות ברורים הרבה יותר, וכך גם זהותן של הרשויות שנשאו באחריות לשימור הקריטריונים הללו בכל קהילה וקהילה.¹²⁵ בעלי הסמכות היו הרבנים,

123 ראו: "What happens when two Jews means two different peoplehoods?", Times of Israel, March 14, 2016. כתבה זו עוסקת ב"רשימת הקריטריונים לגיורים לא-הלכתיים מקובלים" שפרסם לאחרונה משרד הפנים בישראל. הנושא נדון בבית המשפט בישראל ובקרב ההנהגות של התנועות הפרוגרסיביות אשר נדרשו להחליט האם הן מקבלות קריטריונים כאלה (הן את העיקרון שישראל קובעת קריטריונים והן את הקריטריונים עצמם).

124 הציטוט הוא של הרב סת' פרבר, מארגון ITIM, מתוך: "What happens when two Jews means two different peoplehoods?" (ראו הערה קודמת).

125 שאלת הגבולות והסמכות נוטה לעלות בתקופות מעבר היסטוריות. חלק מהוויכוחים על אנוסי ספרד ועל השבתאים במאה השבע-עשרה מכילים יסודות דומים בעיסוק בשאלה למי נתונה הסמכות להגדיר את גבולות היהודיות.

שדיברו בשפת ההלכה. כמובן שלא תמיד הם הסכימו ביניהם על כל דקדוקי ההלכה הנוגעים ליהודיות (או בכל עניין אחר), אולם שפת הדיון והגבולות, שכל מה שמעֵבֶר להם נחשב כבלתי ראוי לדיון, היו בעיקרם מוסכמים על הכול.

השפה הסמכותית איבדה את כוחה בגלל תופעות של חילון, בגלל ההתפצלות של התיאולוגיה היהודית, ובגלל היווצרותם של שני מבנים שונים מאוד של הקהילה היהודית בתפוצות ובישראל - ששניהם חילוניים באופיים וכפופים לתהליכים אזרחיים-פוליטיים, ולא לטקסטים ולפסיקות של רבנים.¹²⁶ בעבור יהודים רבים, באווירה כזו לא זו בלבד שיש קושי להסכים על הסמכות שקובעת את הקריטריון ליהודיות, הדבר הופך לבלתי אפשרי. "להיות יהודי זו האמונה שלך. זה אישי מאוד", אמר משתתף צעיר בדיון של המכון למדיניות העם היהודי. להיות יהודי, הוא טען, אינו דבר שיכול להיקבע בעזרת הגדרה "אובייקטיבית".¹²⁷ "זה כמעט בלתי אפשרי למצוא הגדרה משותפת לכול ליהדות", טענה משתתפת בריו דה ז'נירו. "ניתן רק לקיים פרויקטים משותפים כקהילה וכעם".¹²⁸

היעדרה של סמכות ברורה מובילה למצב מתמיד של כיפופי ידיים:

- יהודים ומוסדות, דתיים פחות ודתיים יותר, לא תמיד מסכימים ביניהם באשר לגופים ולפעילויות שמציעים את הביטוי העמוק ביותר של השתייכות ליהדות (בית כנסת או איפא"ק, שבת או תיקון עולם, חיים בישראל או הנחת תפילין, וכדומה).
- יהודים המשתייכים לזרמים שונים ביהדות או מזדהים עמם (רפורמי, קונסרבטיבי, אורתודוקסי, וכדומה) מתווכחים ביניהם על חלוקת הסמכות בין הזרמים הדתיים. תלונות כאלה נשמעות תכופות בקהילות התפוצות, שאינן מסכימות עם חלוקת הסמכות הדתית בישראל. "ישראל צריכה להכיר בגיורים רפורמיים וקונסרבטיביים", אמר משתתף לא-ישראלי בדיון של המכון.¹²⁹

---

126 פרופ' סטיבן כהן טען: יהודים באמריקה "הם חילוניים, מבחינת האמונות וההשתתפות שלהם בטקסים הדתיים. הם דתיים כמו נוצרים שלא הולכים לכנסייה". ראו: "Does Political Liberalism Undermine Jewish engagement? Implications for Research, Education and American Jews", Presented at: Network for Research in Jewish Education, June 2016.

127 סמינר "מסע", 2 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

128 סמינר בריו דה ז'נירו, 29 במרץ, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

129 סמינר "מסע", 2 בפברואר, 2016. רשם: קודי לוין. לא הרחבנו בנושא של הגישה של התפוצות ליחסי דת-מדינה בישראל מאחר שזה היה אחד המרכיבים העיקריים בדיאלוג בשנת 2014. ראו: "ישראל כמשינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם"

● גם יהודים בני אותו זרם מתווכחים ביניהם על מידת הסמכות של רב או גוף זה או אחר בקביעת הקריטריונים הספציפיים ליהודיות (דוגמה מרכזית לכך היא מאבק הכוחות בקרב היהודים האורתודוקסים בישראל על הדרך הנכונה לגייר יהודים, והמקרה המפורסם האחרון נוגע לגיור של איוונקה טראמפ, בתו של המועמד לנשיאות ארה"ב, דונאלד טראמפ).¹³⁰

● מדינת ישראל מרכזת עוצמה המשפיעה על כל שאר העולם היהודי, שכן ישראל היא המוסד המשמעותי ועתיר המשאבים ביותר של העם היהודי, בהפרש ניכר ממוסדות אחרים. אבל יהודים רבים (בישראל ובשאר העולם היהודי) אינם מאמינים כי ישות מדינית היא הגוף המתאים להפעלת השפעה כה עמוקה בסוגיות של זהות וקהילתיות.

המאבקים בתוך העולם היהודי בשאלת המשמעות של השתייכות ליהדות אינם בהכרח בעייתיים. זוהי אחת הדרכים שבאמצעותן יהודים יכולים לקיים דיון בשאלות הליבה של זהותם. "זה בסדר לא להסכים, כל עוד ישנם ערכים משותפים ויש בסיס משותף בנוגע לתחושת העמיות", אמרה משתתפת באוסטרליה.¹³¹ ועובדה היא, שכל ניסיון להגיע להסכמה בסוגיית מיהו יהודי בעשורים האחרונים הסתיים בלא פתרון. יחד עם זאת, חשוב להכיר בכך שחוסר היכולת להגיע לרמה מסוימת של הבנה הביאה למצב שבו גופים קהילתיים שונים נוקטים בפעולות מעשיות שונות, אשר מדגיש את חוסר הלכידות הפנימית של החברה היהודית בכללה.

---

130 ראו לדוגמה: יאיר אטינגר, "רבנים בכירים נגד הרבנות: הקימו גוף אלטרנטיבי כדי לבצע גיורים המוניים", הארץ, 10 באוגוסט, 2015. בנושא המחלוקת בעניין טראמפ, ראו: Ivanka Trump's rabbi and the state of relations between Israel and American Jews, The Telegraph, July 2016.

131 סמינר בקווינסלנד, אוסטרליה, 30 במרס, 2016. רשם: אבי מיכאלי.

השחיקה בסמכות הרבנית

מצד אחד, החילוניות, ומצד שני האורתודוקסיה – אלה הופכים את האפשרות שרבנים יקבעו את הקריטריונים ליהודיות לבלתי מקובלת על מרבית היהודים

שאלת הסמכות רחבה ומורכבת, אולם מרכיב אחד שלה בולט לעין וראוי לתשומת לב מיוחדת. מדובר בשחיקה בסמכותם של הרבנים לקבוע את הקריטריונים ליהודיות.

שחיקה זו כפולה. ישנה, מצד אחד, שחיקה כללית של העמדה שרבנים צריכים להגדיר את הקריטריון ליהודיות. ומצד שני, ישנה סרבנות ספציפית יותר מצד יהודים לקבל את סמכותם של רבנים שאינם הרבנים "שלהם".

השחיקה הכללית היא דבר צפוי, בהתחשב בעובדה שעבור יהודים רבים המרכיב "הדתי" ביהדות אינו הדומיננטי ביותר כרגע באופן שבו הם תופסים את יהדותם (ראו פרק הקודם: מהם המרכיבים העיקריים של יהודיות). אם הרבנים מייצגים בעיקר את המרכיב הדתי של היהדות (ובמקרים רבים, זה אכן כך) ואם המרכיב הדתי אינו הדומיננטי ביותר בתפיסת היהדות של היהודים,¹³² אזי יש לצפות לשחיקה מסוימת בסמכות של הרבנים להגדיר את היהודיות. "הבעיה היא שההגדרה של יהודיות חרגה מתחום ההלכה", אמרה משתתפת מאטלנטה, "אז כאשר משתמשים בהלכה כמדריך, הדבר יוביל בהכרח לניכור בקרב יהודים שאינם מתאימים עצמם אליה".¹³³ המדינה היחידה שבה המשתתפים בדיאלוג דרגו את הרבנים כסמכות העליונה הפוסקת בעניין היהודיות הייתה ישראל (הדבר אינו מפתיע, מאחר שחלקם של המשתתפים האורתודוקסיים בדיונים בישראל היה גבוה בהרבה לעומת חלקם במדינות אחרות).¹³⁴

תופעה נפוצה הרבה יותר, אשר מובילה לשחיקה בסמכות הרבנית, היא הנטייה של יהודים לדרוש הכרה בסמכותם של הרבנים "שלהם" כפוסקים לגיטימיים בשאלת היהודיות, בעודם מסתייגים מסמכותם של רבנים "אחרים" לפסוק בשאלה זו. מאחר שלרבנים בעלי השקפות שונות מקבוצות דתיות שונות יש קריטריונים שונים להגדרת היהודיות, גישה כזו הופכת את הפסיקה ה"רבנית" לבלתי רלבנטית בעבור אלה

132 ניתן לטעון שעבור יהודים רבים המרכיב הדתי נחלש גם כמרכיב מעשי ביהדות. החברות בבתי כנסת פוחתות בקרב היהודים (למעט אצל יהודים אורתודוקסים) בשל "ההשפעה של החילון הגובר, של חיבה פחותה כלפי מוסדות, של פיזור הנדבנות היהודית ושל תום תקופה שבה החברות בקהילה נתפסה כמחויבות חברתית" (The 'Pay What You Want' Experiment at Synagogues, Michael Paulson, New York Times, February 2, 2015).

על-פי מכון המחקר פיו, "כשליש מהיהודים (31%) אומרים שהם משהייתם לבית כנסת (A Portrait of Jewish Americans, p. 60)."

133 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

134 משתתפים ישראלים על-פי השתייכות. משתתפים ישראלים על פי השתייכות דתית: 38% אורתודוקסים, 35% חילונים, 27% אחר. לפרטים מלאים על השתייכות הדתית בכל הארצות ראו את נספח ב.

שמעוניינים בהשגת הבנה מקובלת ורחבה בנושא היהודיות, והופכת את הפסיקה הספציפית של רבנים ספציפיים לבלתי רלבנטית בעבור אלה שאינם מזדהים עם תפיסת העולם של אותם רבנים.

נושא זה בא לידי ביטוי בעיקר בשיחות על מידת הסמכות של הממסד האורתודוקסי - הממסד הרבני השולט בישראל וגם, במובנים רבים, הממסד הנוקשה ביותר בהליכי גיור.¹³⁵ השיחות אודות תפיסת העולם האורתודוקסית נוגעות לשני תחומים: 1. האופן שבו אורתודוקסים תופסים את הגדרות היהודיות שהגדירו לא-אורתודוקסים. 2. האופן שבו לא-אורתודוקסים (וגם מקצת האורתודוקסים) רואים את הממסד הרבני האורתודוקסי ואת ההשפעה של ההגדרות שלו על יהודים אחרים.

מצד אחד, ישנה דרישה בלתי מתפשרת מצד רבנים אורתודוקסים (ומצד מקצת המשתתפים בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי) שכל היהודים יקבלו את הפרשנות האורתודוקסית של היהודיות. "בנקודה מסוימת, לא תהיה ברירה אחרת אלא להכריז שהיהודים הרפורמים אינם יהודים", אמר משתתף בקבוצה חרדית של המכון בדאלאס.¹³⁶ מנהיגי המפלגות החרדיות בישראל אמרו דברים דומים בעבר ועוררו עליהם את זעמם של יהודים רבים, בייחוד של יהודי התפוצות.¹³⁷ בסמינרים של המכון, שבהם השתתפו הן יהודים אורתודוקסים והן יהודים לא-אורתודוקסים, היו ההשקפות האורתודוקסיות פחות בוטות, אך הן עדיין הושמעו. "יהדות מוגדרת על-פי התורה", אמרה משתתפת אורתודוקסית בדיון בבולטימור, בתגובה לטענה שהיהודיות היא כעת תופעה תרבותית ולא דתית.¹³⁸ משתתף בקליבלנד רמז להבנה דומה של ההיררכיה של היהודיות בהציעו ש"אנשים שחושבים ברצינות על היהדות יעברו גיור אורתודוקסי אחרי שעברו גיור לא-אורתודוקסי".¹³⁹

סקר המשתתפים של המכון מלמד בברור שיהודים אורתודוקסים נוטים שלא להכיר בלגיטימיות של רבנים שאינם אורתודוקסים. כאשר נתבקשו להסכים או לא להסכים עם הקביעה "גיור על-ידי רב רפורמי/קונסרבטיבי הוא לגיטימי"¹⁴⁰ היו

---

135 יש לציין שהקריטריונים האורתודוקסיים אינם "נוקשים יותר" בכל המובנים. הקבלה של האורתודוקסיה את מי שנולד לאם יהודייה היא במובן מסוים גמישה יותר לעומת הדרישות של קבוצות דתיות אחרות בנושא חינוך יהודי או השתתפות בחיים יהודיים.

136 סמינר בדאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

137 ראו לדוגמה: "שר הדתות נגד הרפורמים: לא יכול להגיד שהם יהודים", **הארץ**, 7 ביולי, 2015. ההערות של השר אזולאי והערות דומות של פוליטיקאים אחרים זכו לגינוי חוזר ונשנה מצד ראש הממשלה. ראו: "Netanyahu: Wholesale attacks on Reform Jews 'unacceptable'", JTA, March 24, 2016.

138 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בבולטימור, 11 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

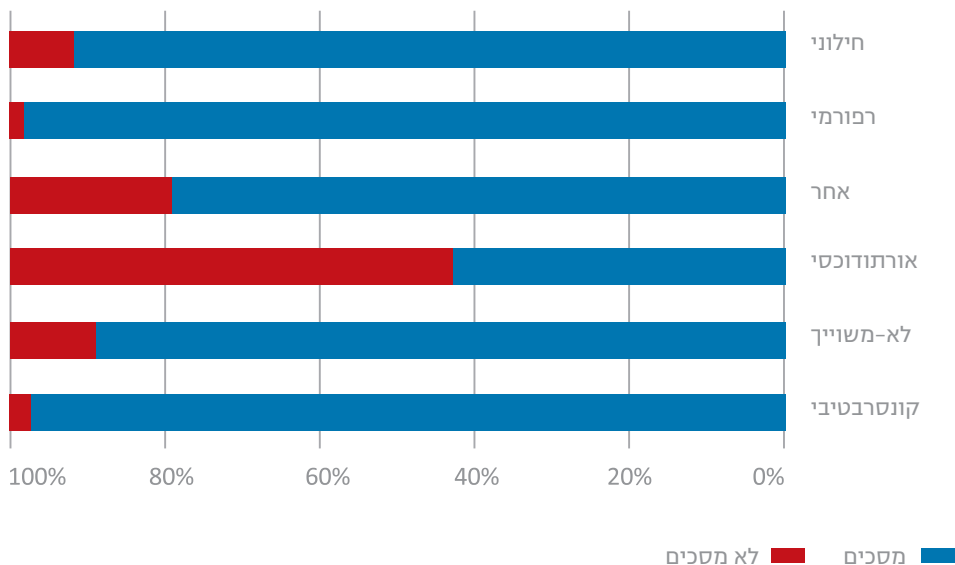
139 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

140 המסכימים בגרף זה כוללים את אלה שהשיבו "מסכים בהחלט" ו"מסכים חלקית", והלא-מסכימים כוללים את אלה שהשיבו "בהחלט לא מסכים" ו"לא מסכים חלקית".

היהודים האורתודוקסים הקבוצה היחידה שבה הרוב לא הסכים לכך (כמו גם רוב הישראלים - כפי שהוסבר קודם, אחוז האורתודוקסים ביניהם היה יחסית גבוה).¹⁴¹

גיור על-ידי רב רפורמי הוא גיור לגיטימי

אחוז המשיבים שהסכימו/לא הסכימו עם המשפט, לפי שיוך דתי

תוצאות אלה תואמות כמה ממצאים אחרים שנמצאו בסקר הפלורליזם של המכון למדיניות העם היהודי בקרב יהודים בישראל,¹⁴² שבו כל הקבוצות האורתודוקסיות דרגו את היהודים הרפורמים בתחתית הרשימה כאשר נשאלו על מידת התרומה של קבוצות שונות לרווחתה של מדינת ישראל. גישה זו מצד יהודים אורתודוקסים רבים, בייחוד ובאופן בוטה בישראל, מהווה עילה לטרוניות ולעיתים אף לכעס בקרב יהודים לא-אורתודוקסים. "יש אנשים שרואים את היהדות כאורתודוקסית. חשוב להראות לאנשים שיש ליהדות היבטים רבים ונוספים", אמרה משתתפת צעירה בדיאלוג.¹⁴³ עם זאת, ולמרות הכעס, אפשר לזהות הבדל בין האופן שבו יהודים אורתודוקסים מתייחסים לסמכות הרבנית של רבנים לא-אורתודוקסים לבין האופן שבו יהודים לא-אורתודוקסים (רפורמים, קונסרבטיבים, חילונים וכדומה) מתייחסים לסמכות

141 ראו: "A Portrait of Israeli Jews Beliefs, Observance, and Values of Israeli Jews", p. 69. כמו במקרים רבים כאלה, העמדות הישראליות בנושא זה מבובלות מעט. בעוד שרוב קטן של יהודים בישראל אינו מקבל את הגיור הלא-אורתודוקסי, מרביתם (61%) "מסכימים" או "מסכימים בהחלט" ש"יש להעניק לתנועות הקונסרבטיבית והרפורמית מעמד זהה בישראל לזה שיש לאורתודוקסיה".

142 לפרטים אודות סקר הפלורליזם, ראו הערה 5.

143 סמינר "שנת נצר", 4 באפריל, 2016. רשמה: ענבל הקמן.

הרבנית של רבנים אורתודוקסים. בעוד שיהודים אורתודוקסים מפקפקים לעיתים קרובות בלגיטימיות ובסמכות של רבנים לא-אורתודוקסים, יהודים לא-אורתודוקסים מפקפקים רק לעיתים נדירות בלגיטימיות ובסמכות של רבנים אורתודוקסים. הסתייגותם נוגעת למה שנתפס בעיניהם כנוקשות, שחצנות וחוסר כבוד כלפי תפיסות עולם אחרות, אך לא לעצם הלגיטימיות של הרבנים האורתודוקסים. זה הבדל משמעותי, שלעיתים קרובות הוא ביטוי של מצב עקרוני שיש לו חשיבות: בעוד שהאורתודוקסים רואים את עצמם כקבוצה שיכולה להעניק לגיטימיות, הלא-אורתודוקסים רואים את עצמם כאלה שמבקשים את הלגיטימציה.

באופן טבעי, מנהיגים ורבנים בעלי תפיסת עולם לא-אורתודוקסית דוחים אבחנה זו בלהט. רב קונסרבטיבי בדאלאס אמר בסמינר ש"כבר לא אכפת לו" מה האורתודוקסיה חושבת עליו ועל עמיתיו.¹⁴⁴ גם רב לא-אורתודוקסי בשיקגו אמר ש"הגיע הזמן שנפסיק לרדוף אחר הלגיטימיות מצד הנורמות האורתודוקסיות, בייחוד אלה של האורתודוקסים בישראל, שאין להם מושג מה קורה כאן".¹⁴⁵ בהצהרות קודמות, במאמרים ובראיונות, טענו מנהיגים רפורמים וקונסרבטיבים ותומכיהם שיש להם עניין מועט בלבד בקבלת "חותמת הכשר" מצד האורתודוקסיה.¹⁴⁶

הסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי רומזים כי ייתכן שגישה כזו אינה רווחת עדיין בקרב יהודים לא-אורתודוקסים שאינם רבנים. השאיפה לקבלת לגיטימיות רווחת יותר אצלם, ולצידה רווח גם התסכול מהמסד הרבני האורתודוקסי על סירובו להעניק לגיטימיות כזו.

"ישנן שתי דרכים בהן ניתן להיות יהודי, ושתי דרכים אלו בלבד: באמצעות הרחם או באמצעות גיור דרך אחד מהזרמים השונים", אמר משתתף בסמינר בסלבדור, ברזיל.¹⁴⁷ בסמינר במלבורן "הובע חשש רציני שהעובדה שיהודים מתקבלים כיהודים בתפוצות, אך לא בישראל, יוצרת מצב שבו ישראל מופרדת משאר העולם היהודי, ונהפכת למולדת של הקהילה האורתודוקסית".¹⁴⁸ "השאלה של ההכרה הישראלית במנעד אופני הביטוי הדתיים קריטית. עלינו למצוא דרך להכיר בכך, גם אם לא נכבד זאת", אמר משתתף בפילדלפיה.¹⁴⁹

---

144 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בדאלאס בקרב רבנים לא-אורתודוקסים, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

145 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בשיקגו, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

146 ציטוט של דוגמה בוטה, מתוך מאמר של פרופ' קרלו שטרנר: "Reform Jews should declare themselves a different religion than bigoted forms of Ultra-Orthodoxy", Huffington Post, March 29, 2016. פרופ' שטרנר כותב: "לפיכך, אני מציע אסטרטגיה שונה בעבור יהודים לא-אורתודוקסים בארה"ב: פשוט הכריזו שהמסד האורתודוקסי אינו רלבנטי לדת שלכם".

147 סמינר בסלבדור, 29 במארס, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

148 סמינר במלבורן, 21 במארס, 2016. רשמה: איילין פריד.

149 סמינר בפילדלפיה, 18 באפריל, 2016. רשם: ליוול בראון.

כפי שהודגם בדו"ח של המכון למדיניות העם היהודי על הדיאלוג של שנת 2014, התלונות על השליטה של היהדות האורתודוקסית בישראל רווחות בעולם היהודי.¹⁵⁰ אולם, חוסר-נחת מהסירוב האורתודוקסי להכיר בלגיטימיות של הגדרות רבניות לא-אורתודוקסיות ליהודיות חורג מעבר לשאלה של מדינת ישראל, ונוגע גם לעמדותיהם של רבנים אורתודוקסים וביחסם לעמיתיהם הלא-אורתודוקסים במקומות אחרים בעולם.

ההשפעה של מצבור העמדות הללו שוחקת את האפשרות שרבנים יוכלו לפסוק לשביעות רצונו של "העם היהודי" כמכלול בשאלת הקריטריונים ליהודיות (לטענת אחדים, כפי שהיה נהוג בעבר, לפחות בכל הנוגע לקביעת הקריטריונים לגיור). רבנים אינם מגיעים להסכמה בינם לבין עצמם. רבנים מדגישים את החלק הדתי ביהדות (במקרים רבים, דתיות מגזרית) - המרכיב היהודי שרבנים ממשותפי הדיאלוג ייחסו לו חשיבות משנית. רבנים דוגלים כיום בעמדות שמדגישות לעיתים קרובות את ההבדלים בין יהודים, במקום את המשותף להם. לכן דומה שיהודים רבים מעדיפים שקביעת הכללים לקווי המתאר של היהודיות תיעשה על-ידי רשויות שאינן רבניות.

---

150 ראו: ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם.

תפקידה של ישראל בהגדרת היהדות

ההבנה בנוגע לתפקידה של ישראל, בעיצובו של מה שנתפס בעיני יהודים כתרבות וכעם, מחייבת את ישראל לגלות רגישות רבה, מאחר שהיא משפיעה על האופן שבו היהודיות נתפסת ומיושמת ברחבי העולם

בפרק קודם דנו בקצרה בשאלה על סמכותה של ישראל להגדיר קריטריונים של יהודיות, אולם נותר עוד מה לומר על האופן שבו נתפס תפקידה של ישראל בעיני יהודים ישראלים ולא-ישראלים. זאת מאחר שבעיני יהודים רבים מאוד יש לישראל לפחות שני תפקידים חשובים בקביעת האופי של היהודיות.

בעיני היהודים בישראל, אשר מהווים יותר מ-40 אחוזים מיהדות העולם, ישראל קובעת לא מעט כללים שיש להם נגיעה להגדרת היהודיות. לדוגמה, מאחר שלישראל אין מנגנון לנישואים אזרחיים והיא מתירה רק נישואים באמצעות רשויות הדת, היא למעשה מעניקה לאותן רשויות דת מנדט לקבוע את מצב היהודיות של אדם, כאשר הן מחליטות האם האדם זכאי להינשא באמצעות שימוש בשירותיהן.

גם בעיני יהודים לא-ישראלים, ישראל קובעת בכמה עניינים הנוגעים ליהודיות. היא הפוסקת היחידה המוסמכת לקבוע מי זכאי (ומי לא זכאי) לעלות לישראל מתוקף חוק השבות - העדות הבולטת ביותר לטענתה של ישראל שהיא מולדת העם היהודי. כפי שדיווחנו בשנת 2014, יהדות התפוצות "תומכת באופן גורף בחוק השבות כביטוי לסולידאריות בין מדינת ישראל לבין התפוצות, ומאמינה שהוא מבטיח מקלט מבטחים ליהודים בעת צרה".¹⁵¹ נושא זה עלה גם בדיונים השנה, כאשר חוק השבות וההגדרות של היהודיות הוצגו למשתתפים. "אחד המאפיינים העיקריים של ישראל הוא שזהו מקומם של כל היהודים", הזכירה משתתפת אחת לחבריה¹⁵² (לדיון מפורט יותר בחוק השבות ובמשמעויותיו, ראו פרק נפרד בהמשך).

יתר על כן, ישראל היא הגוף העוצמתי ביותר בעולם היהודי, ולפיכך היא יכולה לקבל החלטות - לדוגמה, לעודד פרויקט כמו "תגלית" ולסייע לו במימון, או למנוע תפילה מעורבת בכותל המערבי - אשר משפיעות על מצב היהודיות של יהודים אחרים.

151 ראו: "Jewish and Democratic: Perspectives from World Jewry", *JPPJ*, 2014, page 75.

152 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

גם נושא זה נסקר בדו"ח של המכון למדיניות העם היהודי לפני שנתיים, שבו הסקנו, בין השאר, ש"מדינת ישראל היא העדות הבולטת ביותר לביטוי יהודי לאומי כיום, והיא משפיעה על האופן שבו היהדות נתפסת בעיני יהודים ולא-יהודים כאחד. לפיכך, אופייה... עשוי להשפיע על הזהות היהודית בכמה אופנים - החל בקידום תפקידה של הלאומיות כביטוי העיקרי של היהדות, וכלה בהפיכת היהדות לפחות או ליותר אטרקטיבית בעיני הצעירים ולחזוק או להחלשה של רצונם להשתייך ליהודיות שלהם ולהתגאות בה".¹⁵³

לא כל המשתתפים בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי חשו בנוח עם הפרשנות של הישראלים ליהודיות. "ישנם רבים שאינם נחשבים ליהודים בעיני ישראל, אבל הם הרבה יותר יהודים מאשר יהודים רבים בישראל", ציינה משתתפת צעירה.¹⁵⁴ משתתפת בשיקגו אמרה שיהודי התפוצות צריכים לעצב את היהודיות שלהם "בלי להסתכל כל הזמן על מה שישראל עושה, ובלי להזדקק לאישור [מצד ישראל]".¹⁵⁵ בפילדלפיה, נטען ש"אין זה ראוי שממשלת ישראל תנקוט עמדה באשר למנהגים, להגדרות ולשמירת המצוות של יהדות התפוצות".¹⁵⁶

מחקרים אחרונים הראו שוב ושוב שמרבית היהודים בישראל ומחוצה לה מעריכים קשרים בין כל היהודים ומאמינים בחשיבות של שמירתם. "ישנם קשרים עמוקים בין היהודים בארה"ב ובישראל", סיכם דו"ח פיו לשנת 2016 בנושא ישראל. היהודים בישראל "תומכים בזכותה של יהדות התפוצות לעלות לישראל ולקבל אזרחות". הם מאמינים ש"קהילה יהודית משגשגת בתפוצות נחוצה למען הישרדותו העתידית של העם היהודי".¹⁵⁷ הסקר של המכון למדיניות העם היהודי בקרב יהודים ישראלים הראה שהישראלים מסכימים, בדרך כלל, שיהדות התפוצות תורמת לשגשוגה של מדינת ישראל יותר מאשר קבוצות ישראליות רבות.¹⁵⁸

אולם, כפי שכתבנו בדו"ח על הדיאלוג מהשנה שעברה, "ההכרה של ישראל בדינמיקה המשתנה של יחסיה עם התפוצות, הגברת מאמציה לחזק את הקהילות היהודיות בחו"ל, ואף רצונה להתחשב בדעותיה של יהדות התפוצות - כל אלה הם רק עניין אחד. עניין אחר לגמרי הוא להסכים להתערבות של יהדות התפוצות בענייניה של ישראל".¹⁵⁹ דהיינו, משמעות העובדה שלישראל יש השפעה מעשית על אופייה של היהודיות

153 ראו: "Jewish and Democratic: Perspectives from World Jewry", *JJPI*, 2014, page 70.

154 סמינר "ביונה", 16 בדצמבר, 2015. רשמה: חיה אקשטיין.

155 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בשיקגו, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

156 סמינר בפילדלפיה, 18 באפריל, 2016. רשם: לינול בראון.

157 "Israel's Religiously Divided Society", PEW 2016.

158 בשאלה: עד כמה לדעתך הקבוצות הבאות באוכלוסייה תורמות להצלחתה של מדינת ישראל? על סקאלה של 1-4, כאשר 1 = "תרומה שלילית", ו-4 = "תרומה חיובית", "יהודים המתגוררים בתפוצות" דורגו בממוצע 2.93, ממוצע גובה יותר מזה של "צפון תל אביבים", "מתנחלים", "יהודים רפורמים", "תלמידי ישיבות" ואחרים.

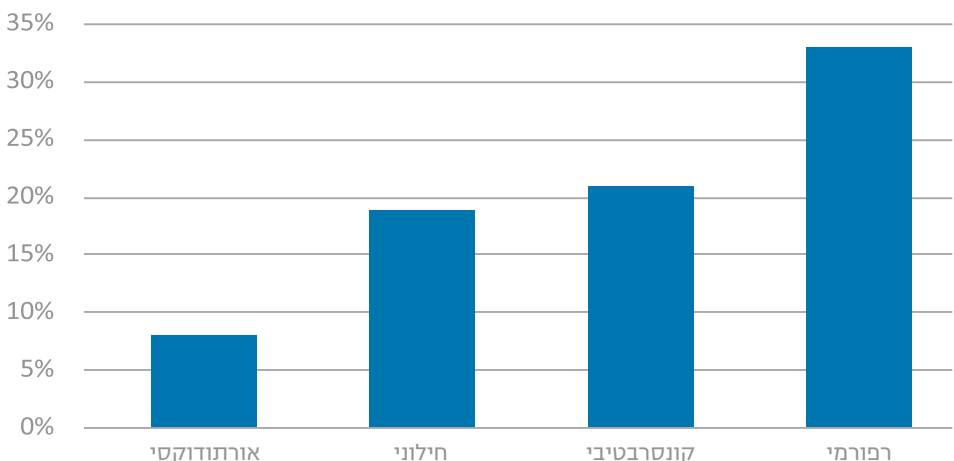
159 ראו: "Jewish Values and Israel's Use of Force in Armed Conflict: Perspectives from World Jewry", A: Special Report by the Jewish People Policy Institute, Shmuel Rosner, Michael Herzog, page 48.

ברחבי העולם אינה בהכרח שישראל (והישראלים) יהיו מוכנים לקבל השפעה ישירה של התפוצות בענייני המדינה היהודית (בעולם בעל קשרים פנימיים אי אפשר להימנע ממידה מסוימת של השפעה באמצעות ערוצים שונים). כפי שדיווח הסקר של גוטמן-אביחי, הישראלים סבורים ש"היהודים בישראל הם אומה שונה מהיהודים בחו"ל"¹⁶⁰. בכך כלולים מן הסתם גם הפירושים השונים של משמעות היהודיות.

כפי שעשינו בדיאלוג אשתקד, גם השנה כלל הסקר שלנו כמה שאלות בנוגע לתפקידה של ישראל בהתוויית מדיניות לעצמה ולשאר העולם היהודי. בשאלה אחת נתבקשו המשתתפים להסכים או לא להסכים עם הקביעה: "ההגדרה של ישראל ל'יהודי' היא עלבון ליהדות התפוצות". בהציגו הצהרה זו, לא הוספנו פרטים כלשהם אודות המשמעות של גינוי כזה של ההגדרה הישראלית, והנחנו ששאלה זו תפתח צוהר שבאמצעותו נבחן לכמה יהודים יש תפיסה שלילית - בצדק או שלא בצדק - לגבי ההגדרה של ישראל את היהודיות.

התשובות אינן החלטיות. בסקאלה של 1-4, כאשר 1 פירושו "בהחלט לא מסכים" ו-4 פירושו "מסכים בהחלט", ההבדל בין הישראלים לצפון-אמריקנים (ולאוסטרלים, אך לא לברזילאים¹⁶¹) בולט. רק 8 אחוזים מהישראלים "הסכימו בהחלט" ש"ההגדרה של ישראל ל'יהודי' היא 'עלבון ליהדות התפוצות'", בעוד שיותר מ-20 אחוזים מהאמריקנים והאוסטרלים "הסכימו בהחלט" עם קביעה זו. משתתפים צעירים יותר הסכימו יותר עם קביעה זו, לעומת משתתפים מבוגרים יותר. וברור שהתשובות לקביעה זו השתנו בהתאם להשתייכות הדתית, כאשר יהודים אורתודוקסים היו הכי

אחוז המשיבים שענו כי הם "מסכימים בהחלט" שההגדרה של ישראל ל"יהודי" היא עלבון ליהדות התפוצות, על פי שיוך דתי

160 ראו: "A Portrait of Israeli Jews Beliefs, Observance, and Values of Israeli Jews", page 72.

161 מעניין שלברזילאים יש פחות בעיה עם ההגדרות של ישראל מאשר לישראלים עצמם. רק 5% מהם הסכימו לגמרי עם קביעה זו, ו-22% הסכימו במידה מסוימת (בהשוואה ל-31% מהאמריקנים).

פחות מוטרדים מההגדרה הישראלית, ויהודים רפורמים היו הכי מוטרדים ממנה. אחד העניינים המעניינים הנוספים שבחנו השנה היה ההבדל בדעותיהם של יהודים, כאשר מעמתים אותם עם האופן שבו יחסי ישראל עם התפוצות משפיעים על קבלת ההחלטות בישראל בנושאים שונים. אשתקד, כאשר הדיאלוג התמקד בעימות מזוין, הראנו כיצד "מספר משמעותי של יהודים בתפוצות חשים שהם זכאים להביע את דעותיהם, אפילו בנושאים ביטחוניים חשובים, ושעל ישראל לקחת אותן בחשבון".¹⁶² ממצא זה עלה במענה לשאלה האם משתתפי הדיאלוג סבורים ש: 1. ישראל צריכה לנהל את הסכסוכים המזוינים שלה בלי להתחשב בדעותיהם של יהודים המתגוררים מחוץ לישראל, או 2. ישראל צריכה להתחשב בדעות של יהודים אחרים, משום שלסכסוכים המזוינים שלה עשויה להיות השפעה על חייהם, או 3. ישראל צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודים אחרים, משום שכל היהודים מגדירים את המסגרת של ניהול מאבק בנשק בהתאם לערכים יהודיים, או 4. ישראל צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודים אחרים אם היא רוצה לשמור על התמיכה של היהודים האחרים בסכסוכים המזוינים שלה. מרבית המשיבים (38%) ענו שישראל צריכה להתחשב בדעותיהם משום ש"לסכסוכים המזוינים שלה עשויה להיות השפעה על חייהם".

כאשר הצגנו את אותה התלבטות השנה - אולם הפעם בנושא שונה לגמרי, שאינו קשור לביטחונם של ישראל ושל היהודים אלא ליהודיות שלהם - התשובות, בהתאם, היו שונות למדי.

השאלה כאמור הייתה כמעט זהה (פרט לנושא): כאשר אתם חושבים על היחסים בין ישראל לתפוצות, האם אתם חושבים באופן כללי: **א.** שישראל צריכה להחליט מי נחשב ליהודי בישראל בלי להתחשב בדעותיהם של יהודים שמתגוררים מחוץ לישראל, **ב.** שישראל צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודים לא-ישראלים בעיקר משום שלהגדרה שלה עשויה להיות השפעה על חייהם, **ג.** שישראל צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודים לא-ישראלים בעיקר משום שכל היהודים מגדירים את המסגרת של היהודיות, **ד.** שישראל צריכה להתחשב בעמדות של יהודים אחרים אם היא רוצה שיהודים אחרים ימשיכו להיות מחוברים אליה ולתמוך בה.

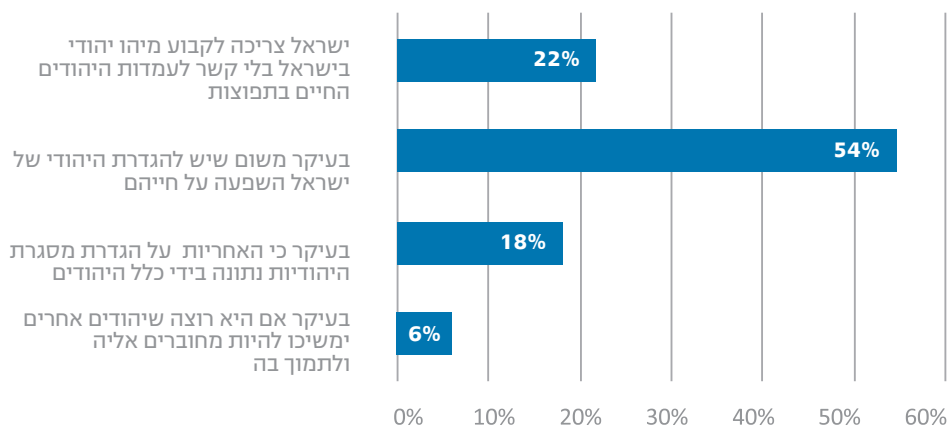
בניגוד לשנה שעברה - כאשר הנושא היה ביטחון והיה כרוך בדאגה של אנשים לביטחונם, ולכן הייתה ציפייה בקרב יהודי התפוצות שישראל תתחשב בהשפעת פעולותיה על חייהם - השנה, כאשר הנושא היה יהודיות, דומה שניתנה עדיפות לתחושת השותפות. היהודיות אינה עניין ישראלי. זהו עניינם של כל היהודים. בהתאם לכך, כמחצית מכל המשתתפים (ובכלל זה, משתתפים ישראלים רבים) טענו שישראל "צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודים לא-ישראלים, בעיקר משום שכל היהודים

---

162 ערכים יהודים ושימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזוין: עמדות יהודי העולם, עמ' 44.

מגדירים את המסגרת של היהודיות". הישראלים האורתודוקסים והחילונים נטו במידה מסוימת להדגיש יותר את התשובה המעשית (לשמור על הקשר והתמיכה של יהודים אחרים בישראל), לעומת קבוצות אחרות של יהודים. אולם אצל חברי כל הקבוצות הייתה התשובה המובילה זו שמדגישה את השותפות של היהודים בהגדרת היהודיות. יש לציין שמספר האנשים שסברו שישראל אינה צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודי התפוצות צנח משליש לערך אשתקד, כאשר הנושא היה הסכסוך המזוין, למספר זניח של 5 אחוזים השנה, כאשר הנושא הוא הזהות. אפילו בקרב הישראלים, שאצלם אולי ניתן היה לצפות שיתלהבו פחות מההשפעה של יהדות התפוצות על ההגדרות הישראליות, טענו פחות מ-10 אחוזים מהמשיבים בסקר של המכון ש"ישראל אינה צריכה להתחשב בדעותיהם של יהודי התפוצות".¹⁶³

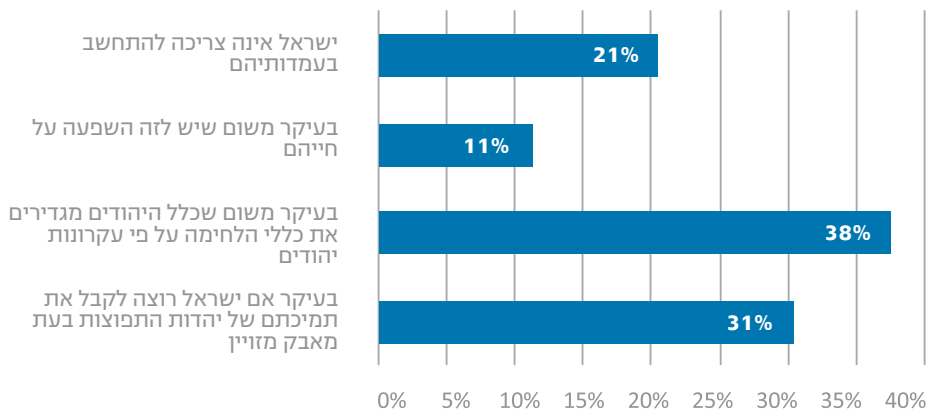
דיאלוג 2016: בחשיבה על יחסי ישראל-התפוצות, ישראל צריכה להתחשב בעמדות יהדות התפוצות בעת הגדרת "מיהו יהודי" בישראל...

163 הטבלה המלאה של התשובות לפי ארצות. שילוב מראה את אחוז המשיבים שבחרו ביותר מתשובה אחת, ולא ענו הם אלה שלא השיבו לשאלה זו:

לא ענו	שילוב	ד	ג	ב	א	
4.82%	8.43%	15.66%	48.19%	20.48%	2.41%	אוסטרליה
5.43%	4.35%	22.83%	41.30%	23.91%	2.17%	ברזיל
6.56%	4.92%	26.23%	37.70%	14.75%	9.84%	ישראל
5.29%	10.11%	17.47%	48.05%	13.56%	5.52%	צפון אמריקה
4.65%	4.65%	16.28%	58.14%	9.30%	6.98%	שאר העולם

דיאלוג 2015: יחסי ישראל-תפוצות בנושאי ביטחון: בחשיבה על יחסי ישראל-תפוצות, ישראל צריכה להתחשב בעמדות יהודים לא-ישראלים בעת ניהול מאבק בנשק...

באופן כללי, יהודים ישראלים תומכים ברעיון שישראל "תיקח בחשבון" את יהדות התפוצות כאשר עליה לקבל החלטות חשובות. סקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה הראה ש-71 אחוזים מהמשיבים ציינו שישראל צריכה לקחת בחשבון את יהדות התפוצות בעת קבלת החלטות, לעומת 26 אחוזים שחשבו שישראל אינה צריכה לעשות זאת. ועדיין, כפי שהסברנו בשנה שעברה, "ההכרה של ישראל בדינמיקה המשתנה של יחסיה עם התפוצות, הגברת מאמציה לחזק את הקהילות היהודיות בחו"ל, ואף רצונה להתחשב בדעותיה של יהדות התפוצות - כל אלה הם רק עניין אחד. עניין אחר לגמרי הוא להסכים להתערבות של יהדות התפוצות בענייניה של ישראל. בייחוד ככל שהדבר נוגע לענייני ביטחון, שבהם נקודת המבט של הישראלים שונה מאוד מזו של יהדות התפוצות".¹⁶⁴ שתי הטבלאות לעיל מראות בברור שהדוחות של המכון למדיניות העם היהודי מהשנתיים האחרונות היו מדויקים למדי, בכך שזיהו שקל יותר לישראלים - כמו גם ליהודים אחרים - לצפות להתחשבות של ישראל ביהודי התפוצות כאשר מדובר ביהודיות של ישראל. הדוחות דייקו גם בטענה שקשה יותר לישראלים לקבל, וליהודי התפוצות לדרוש, התחשבות כזאת בעניינים הנוגעים לביטחונה של ישראל ולמדיניותה הצבאית.

לסיכום הממצאים מכל השאלות אודות תפקידה של ישראל בהגדרת היהודיות:

164 ערכים יהודים ושימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזויין: עמדות יהודי העולם, עמ' 41.

1. ישנה הכרה בהשפעה הממשית של ישראל על האופן שבו היהודיות נתפסת ומיושמת ברחבי העולם.
2. ישנה דאגה ביחס לתפקיד שמשחקת מדינה בעיצובו של מה שיהודים רואים כתרבות וכעם.
3. ישנה דרישה נרחבת שישראל תגלה רגישות בשל ההשפעה שלה (וחוסר נחת ממידת הרגישות הנוכחית שלה).
4. ישנה תשוקה לשותפות בין ישראל לבין הקהילות היהודיות בעולם בעיצוב העתידי של היהודיות.
5. ישנה הבנה שבעניינים מסוימים (כפי שנראה בדיון בנושא חוק השבות) ישראל צריכה להגדיר את היהודיות שלה באופן נוקשה יותר מאשר קהילות יהודיות אחרות.

היהודיות נתקלת בנישואים מעורבים

יהודים מקבלים את המציאות של נישואים מעורבים כעובדה ומזהים את המורכבות שמציאות זו מייצרת בהגדרת היהודיות. הם ספקניים ביחס לשאלה האם נישואים מעורבים טובים לקהילה היהודית ולעם היהודי

המספר הגדל של משפחות מעורבות משפיע על כל דיון בנושא היהודיות, ולא ניתן היה להימנע מנושא זה בדיאלוג המכון השנה. לא ניתן היה להימנע ממנו משום שמרבית היהודים מבינים שהקהילה היהודית, למעט זו שבישראל, הופכת בהדרגה לקהילה שבה נישואים מעורבים הם נורמה המחייבת התייחסות. "משפחות מעורבות נופלות לתוך הקריטריונים של 'יהודיות'... הן העתיד היהודי בעולם מתבולל", הסביר משתתף בבוסטון.¹⁶⁵

מספר היהודים שלהם בני זוג לא-יהודים הוא נושא שנדון בהרחבה בדוחות ובפורומים אחרים, ולכן נעסוק בו כאן רק בקצרה. הדו"ח של מכון פיו מ-2013 מצא ששיעור הנישואים המעורבים בקרב יהודים אמריקנים שנישאו אחרי שנת 2005 (ועד שנת 2013) היה 58%. השיעור הכולל של יהודים אמריקנים הנשואים ללא-יהודים הוא 44%. על פי מחקרים אחרים, השיעור בקרב היהודים בבריטניה (בני כל הגילאים) הוא 26%.¹⁶⁶ השיעור ב"כמה קהילות אירופיות בגודל בינוני", על-פי סרג'יו דלה פרגולה, "הוא מעל 50%".¹⁶⁷ "באוסטרליה, מעל 30% ובדרום אפריקה ובונצואלה, מעל 15%". על-פי מחקר על יהדות קנדה, "כרבע לערך (25.1%) מהילדים היהודים מתחת לגיל 15 (שחיים במשפחות של זוגות) הם מנישואים מעורבים. המספר הכולל הוא 15,485 ילדים".¹⁶⁸ עם מספרים כאלה, ההתייחסות למרכיב היהודי במשפחות מעורבות כאל מרכיב חשוב בעולם היהודי הגיונית מאוד, בהנחה שמשפחות אלה שואפות להישאר חלק מהעולם היהודי. וכפי שידוע היטב, בנושא זה ישנם סימנים מנוגדים ועמדות מנוגדות.

165 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

166 ראו:

"Jews in couples: Marriage, intermarriage, cohabitation and divorce in Britain", David Graham, 2016.

167 "World Jewish Population", 2013 Sergio DellaPergola.

168 Charles Shahar, Randal Schnoor, 2011 National Household Survey Analysis "The Jewish Population of Canada".

בצפון אמריקה, המספרים מורים על נטייה גוברת והולכת של משפחות מעורבות לגדל את הילדים כיהודים.¹⁶⁹ כתוצאה מכך, על-פי ניתוחים אחדים, הקהילה היהודית הלא-ישראלית הגדולה ביותר גדלה מבחינה כמותית: "הגידול הכולל של האוכלוסייה נובע בעיקר מהצטרפותם הגבוהה-מהצפוי של צעירים שנולדו למשפחות מעורבות, שמרביתם גדלו ללא זהות יהודית דתית ואשר מזדהים באופן לא-פרופורציונאלי כיהודים חסרי דת".

המספרים גם מורים על כך שלמשפחות מעורבות יש קשר רופף יותר לקהילה היהודית וליהדות מאשר למשפחות שנישאו בתוך העם היהודי.¹⁷⁰ "במשפחות מעורבות", כתבו ג'ק ורטהיימר וסטיבן כהן, "יש סבירות נמוכה הרבה יותר לבקר בבית כנסת, לתרום לארגוני סיוע יהודיים, להזדהות מאוד עם ישראל, לחגוג את החגים היהודיים או להתיידד עם יהודים אחרים. פרט למקרים יוצאי דופן, מרבית המשפחות המעורבות קשורות באופן רופף או לא-החלטי לחיים יהודיים, או לא קשורים אליהם כלל". גם הסבירות שילדיהן יגדלו כיהודים נמוכה יותר, למרות ששיעור ההצטרפות לקהילה כיום גבוה מאשר בעבר. בבריטניה, 44 אחוזים מהנשים היהודיות הנשואות לבעלים לא-יהודים מגדלות את ילדיהן כיהודים. אצל גברים יהודים הנשואים לנשים לא-יהודיות המספר נמוך באופן משמעותי - 10%.

לא כל משתתפי הדיאלוג הפגינו רמה דומה של הסתגלות ושביעות רצון בהתייחסם למצב העניינים הנוכחי, אולם דומה שרובם מקבלים זאת כמצב שככל הנראה לא ישתנה בקרוב ושלא ניתן לשנותו בקלות. "נישואים מעורבים אולי אינם אידיאליים, אבל הם עובדה. עלינו להתמקד בלגרום לילדים הללו [ממשפחות מעורבות] להרגיש חלק מהקהילה", אמרה משתתפת צעירה.¹⁷¹ משתתף אחר אמר, "ככל שלא נוח לי להגיד את זה, יש קרוב לוודאי סיכוי גבוה שאחד מילדי יינשא ללא-יהודי, וכמעט בטוח שאחד מנכדי יינשא ללא-יהודי. הם יהיו חלק ממשפחתי, ואני מקווה שזו עדיין תהיה משפחה יהודית".¹⁷²

שאלנו את המשתתפים בסקר הדיאלוג האם הם מסכימים או לא מסכימים עם הרעיון שהקהילה היהודית "צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים אחרים". וכמובן שניתן לפרש שאלה זו לפחות בשני מובנים: האחד, שהקהילה צריכה לעשות זאת משום שהיא עשויה להצליח, לפחות עם מקצת היהודים. והשני, שהקהילה צריכה לעשות זאת כהצהרה סמלית שנישואים בין שני יהודים עדיפים מנקודת המבט הקהילתית על

169 ראו: Gregory Smith, Alan Cooperman, November 2013, "What happens when Jews intermarry?"; Leonard Saxe "Pew's Portrait of American Jewry: A Reassessment of the Assimilation Narrative", Theodore Sasson, Janet Krasner Aronson.

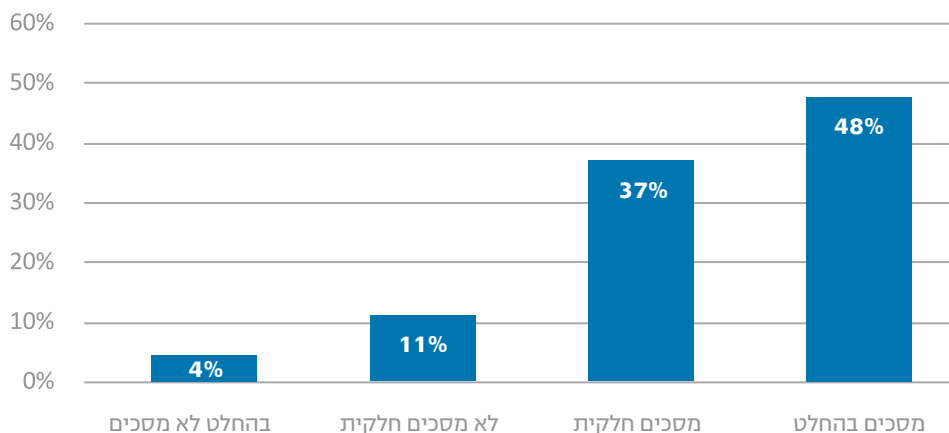
170 ראו: Jack Wertheimer and Steven M. Cohen, *Mosaic*, 2014. "The Pew Survey Reanalyzed: More Bad News, but a Glimmer of Hope".

171 סמינר "בינה", 16 בדצמבר, 2015. רשמה: חיה אקשטיין.

172 סמינר בדטרויט, 9 במרס, 2016. מתוך רשימות של שמואל רוזנר.

פני נישואים בין יהודי ללא-יהודי. למרות שאיננו יכולים להיות בטוחים איזו מבין שתי האפשרויות הללו הייתה הסיבה לתשובה שנתן כל אחד מהמשתתפים, אנו יודעים כי בהתחשב בהערכה הכללית של המשתתפים - הציפייה שלהם שנישואים מעורבים ימשיכו להוות מאפיין משמעותי בחיים היהודיים (חוץ מאשר בישראל) - מספר היהודים אשר מסכימים לדעה שהקהילה צריכה לעודד נישואים בין יהודים גבוה יחסית. יותר מ-80 אחוזים מהמשתתפים שלנו הסכימו או הסכימו בהחלט שהקהילה צריכה "לעודד" יהודים להינשא ליהודים אחרים. כלומר, הם מעוניינים שהקהילה תשקיע בפעולה שגם על-פי הערכותיהם-שלהם לא תשנה באורח ניכר את המגמה של נישואים מעורבים (אחדים עדיין מקווים שניתן להפוך את המגמה באופן כלשהו).

הקהילה היהודית צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים אחרים

ההיבטים המעשיים של מתן עידוד כזה רבים ומורכבים. כיצד מעודדים בצורה מוצלחת נישואים בין יהודים? מהי מידת ההצלחה הראויה למאמץ כזה? מה יקרה אם מתן עידוד לנישואים בין יהודים יביא לניכור של זוגות מעורבים - ניכור שמשתתפי הדיאלוג היו מודאגים לגביו. "בקהילה שלי, כמה מהזוגות הנחמדים ביותר והפעילים ביותר הם זוגות מעורבים, ולא הייתי רוצה שהקהילה שלי תעשה משהו שיפגע ברגשותיהם", אמרה משתתפת מפיטסבורג.¹⁷³ ברור שהרצון העז להיות "מסבירי פנים", ביטוי ששב ועלה בכמה וכמה סמינרים, עשוי להיפגע כתוצאה מקמפיין לעידוד נישואים בין יהודים. "איני יכול לרמוז באופן כלשהו בקהילה שלי שנישואים ללא-יהודי הם במובן מסוים נחותים לעומת נישואים ליהודי. למעשה, אני אפילו לא חושב שזה נכון.

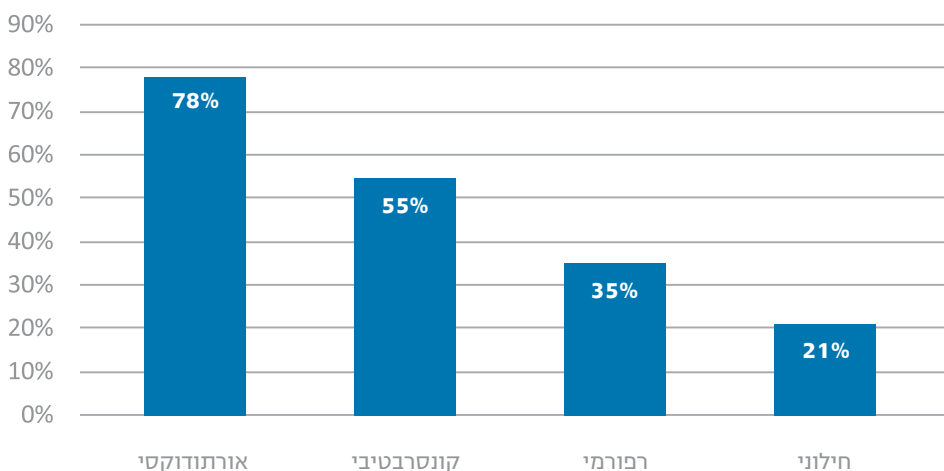
173 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בפיטסבורג, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר. על-פי מחקר קהילתי משנת 2002, כשליש מכלל הנישואים בפיטסבורג הם נישואים מעורבים. ראו: "The 2002 Pittsburgh Jewish Community Study".

אני מעדיף שהיהודים יהיו מאושרים בחיי הנישואים שלהם ושיבואו לקהילה שלי כזוגות מאושרים", אמר רב בדאלאס.¹⁷⁴

ובכל זאת, העידוד (של יהודים להינשא ליהודים) זוכה לתמיכה. אולם לא ברור האם לעידוד כזה יש השלכות מעשיות. נכון, יהודים רוצים בעידוד של נישואים בין יהודים, אבל הקהילה, אשר ניסתה לעודד נישואים בין יהודים במשך שנים רבות, טרם מצאה מרשם שיביא להצלחתו של מיזם כזה - מלבד המרשם השגרתי של שמירה על נורמה קהילתית מסוימת, קבלה בסבר פנים יפות של כל האנשים ומתן הזדמנות ללימוד ולחיים יהודיים. כלומר - עשייה של כל הדברים שנעשים ממילא בכדי לעודד יהודים מרוחקים להעמיק את מעורבותם ביהדות.

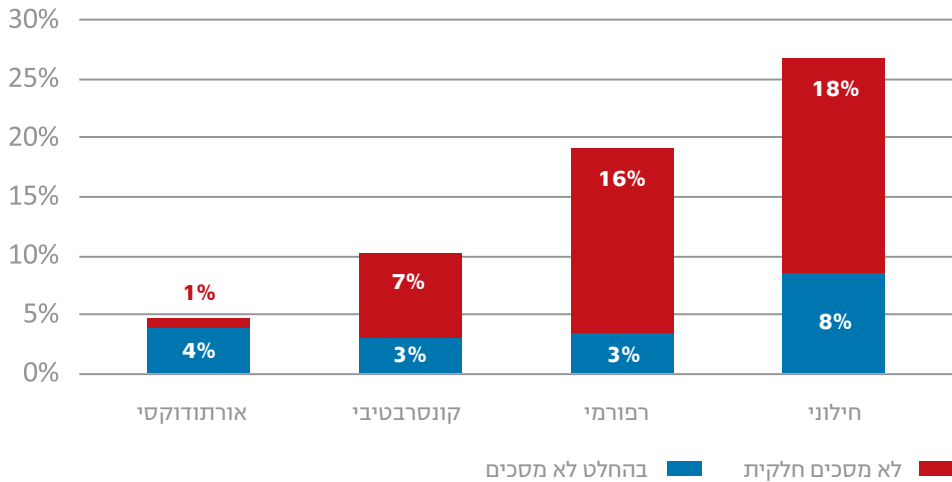
באופן לא מפתיע, העידוד לנישואים בין יהודים זוכה לתמיכה חזקה יותר מצידם של יהודים, אשר משתייכים לקהילה שיש בה דאגה פחותה ביחס לאפשרות לפגוע ברגשותיהן של משפחות מעורבות, משום שמשפחות כאלה אינן חלק מהותי מקהילות אלה. לפיכך, 78 אחוזים מהמשתתפים האורתודוקסים בדיאלוג מסכימים בהחלט שעל הקהילה לעודד נישואים בין יהודים, בהשוואה לתמיכה חלשה הרבה יותר ברעיון מצד המשתתפים הרפורמים, אשר רק 34 אחוזים מהם מסכימים בהחלט שעידוד כזה רצוי. בכל זאת, מעניין לראות שאפילו בקרב יהודים רפורמים ויהודים חילונים ישנה מגמה לא זניחה של הסכמה לטענה שהקהילה צריכה לעודד נישואים בין יהודים, כפי שניתן לראות בבירור בגרפים.

הקהילה היהודית צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים אחרים: מסכים בהחלט, על פי שיוך דתי

174 דאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

הקהילה היהודית צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים אחרים: לא מסכים חלקית ובהחלט לא מסכים, על פי שיוך דתי

שוב חשוב להדגיש, שכל הנתונים שמופיעים כאן הם קודם כל תוצאה ישירה של הרכב המשתתפים בדיאלוג. ברוב המקרים, אלו יהודים פעילים מאוד ומעורבים רגשית ומעשית בקהילה, ועל כן גם אכפתיים ביחס לנושא הנדון. ניתן להניח שלו היה נערך דיאלוג שנכללים בו יותר יהודים חסרי דת, יותר יהודים לא-מחוברים, יותר יהודים לא-משויכים, אזי התשובות בנושא של נישואים מעורבים - ככל הנראה, הנושא הרגיש ביותר בקרב יהדות התפוצות - היו אחרות.

ובכל זאת, היהודים הפעילים הם אלה שקובעים את הכללים הנהוגים בקהילה ואת סדרי העדיפויות שלה. היהודים האכפתיים והמקושרים מאוד הם אלה שמבינים את האתגרים ומנסים להתמודד איתם בעזרת פתרונות שנראים להם כמועילים לקהילה. יהודים אלה, בקבוצות שלנו, נראו, במובן מסוים, נכונים יותר מהצפוי להצהיר בגלוי, לפחות במסגרת הסקר, על הערך הגבוה יותר של נישואים בין יהודים. כמובן, אין מדובר בהצהרה כלשהי על ערכו של האדם שבחר את בן או בת הזוג המתאימים לו ביותר, אלא על ערכו של מוסד "נישואי הפנים" ככל שהדברים נוגעים ביחס לקהילה ולאינטרסים ארוכי הטווח שלה.

ראיית הצד החיובי מבחינתה של הקהילה בקיומם של נישואים מעורבים, והחשבתם כהזדמנות לצמיחה, נשענת על ממצאיהם של מחקרים אחדים, אשר מציגים את ההצלחה הגוברת של הקהילה להשאיר את הזוגות המעורבים במסגרת המרחב היהודי. במרחבים יהודיים מסוימים נדמה שהיא נובעת גם מתיאולוגיה שאינה מקבלת עוד מצב של יהדות בדלנית. הרעיון שנישואים מעורבים עשויים להועיל לקהילה היהודית הוא פשוט למדי. אם לא-יהודים שנישאים ליהודים מסכימים בהמוניהם,

כפי שאכן קורה, לגדל ילדים יהודים, אזי הקהילה היהודית שוב אינה "מאבדת" יהודים בשל נישואים מעורבים. היא "מרוויחה" את הלא-יהודים ואת ילדיהם, אשר הופכים לחלק מהקהילה. אבל האם היהודים מקבלים הגיון כזה כהתפתחות מציאותית? ואם כן, מדוע היהודים יעודדו נישואים בין יהודים בעידן של נישואים מעורבים?

על-פי הממצאים שלנו, הם עושים זאת משום שהם עדיין ספקניים באשר ליכולתה של הקהילה לשמר את עצמה כ"יהודית" ברמה מספקת (תהא המשמעות האישית של קביעה כזו אשר תהא בעבור כל אחד מהמשתתפים), כאשר משפחות רבות כל כך בקהילה הן רק יהודיות-למחצה. אפילו כאשר הקהילות רואות מציאות שלא ניתן לשנות את מהלכה, ואפילו כאשר הן שומעות על סיפורי ההצלחה הרבים של השתלבותם של זוגות מעורבים בקהילה, ואפילו כאשר הן שומעות את כמה ממנהיגיהן מציינים את הנישואים המעורבים כהזדמנות לצמיחה - תגובתן האינסטינקטיבית נותרת ספקנית. קהילות רבות מודעות לעובדה שנישואים מעורבים מובילים להיחלשות הקשר ליהדות, כפי שמחקרים שבים ומראים. רבים מהיהודים אינם בטוחים שהקהילה מסוגלת להביא את המשפחה המעורבת הממוצעת לרמת חיבור לקהילה, כשל משפחה שבה שני בני הזוג יהודים. כפי שמחקר אחד ציין באופן החלטי: "קיימת סבירות נמוכה יותר שילדים ממשפחות מעורבות ילכו לבתי ספר יומיים או משלימים יהודיים, יחגגו את החגים היהודיים וישתתפו בפעילויות חברתיות וחינוכיות יהודיות לא-רשמיות במהלך ילדותם או התבגרותם, בהשוואה לילדים ממשפחות יהודיות".¹⁷⁵

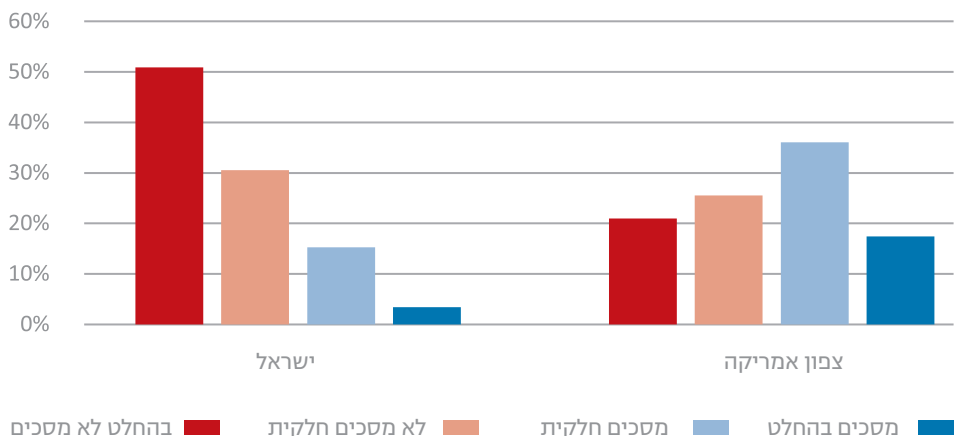
ביקשנו ממשתתפי הדיאלוג להסכים או לא להסכים עם הקביעה ש"נישואים מעורבים יכולים להיות תופעה מבורכת להמשך היהדות". זהו בדיוק הטיעון שתומכי המדיניות של הושטת היד נוטים להעלות: הם אינם טוענים שנישואים מעורבים הם ברכה, אלא שבעזרת אימוץ של מדיניות נכונה (סבר פנים יפות, השקעה במשפחות מעורבות וכדומה), נוצר פוטנציאל להיטיב עם הקהילה.

משתתפי הדיאלוג היו ספקנים במידת מה ביחס לטענה כזאת, אולם כמחציתם מוכנים לשקול אפשרות שמוסד הנישואים המעורבים אכן ייטיב עם הקהילה. כמובן ששוב ניתן להבחין בהבדלים בין הקבוצות: האורתודוקסים התנגדו בלהט לקביעה זו - יותר מ-80 אחוזים מהם לא הסכימו בהחלט (66%) או לא הסכימו חלקית (16%). אולם, כמעט מחצית מהמשתתפים הקונסרבטיבים הסכימו חלקית או הסכימו בהחלט עם קביעה זו (37% ו-11%, בהתאמה), ומרבית היהודים הרפורמים והחילונים הסכימו עימה. עם זאת, יש לציין שאפילו אצלם, יותר משתתפים בחרו לסמן את תשובתם לקביעה הזאת כ"מסכים חלקית", מאשר כאלה שציינו את תשובתם כ"מסכים בהחלט" (44% מהרפורמים ו-36% מהחילונים הסכימו "חלקית").

¹⁷⁵ "Millennial Children of Inter-marriage: Touchpoints and Trajectories of Jewish Engagement", Theodore Sasson, Leonard Saxe, Fern Chertok, Michelle Shain, Shahar Hecht, Graham Wright, Cohen Center for Modern Jewish Studies, 2015.

בשאלה בנושא הפקת תועלת מהנישואים המעורבים (בניגוד לשאלה על עידוד לנישואים של נישואים בין יהודים ליהודים) קיים גם הבדל גיאוגרפי ראוי לציון בתשובות. היהודים בישראל ואלה שבאמריקה הציגו כמעט תמונת-ראי ביחסם לשאלה זו. הישראלים ספקניים מאוד באשר לאפשרות שנישואי התערובת הם הזדמנות לקהילה (אין פלא: הם לומדים שנישואים מעורבים פירושם "התבוללות"), ואילו האמריקנים מפגינים אופטימיות זהירה. כמעט מחצית מהישראלים שהשתתפו בדיאלוג "בהחלט לא מסכימים" עם הקביעה שמציגה את הנישואים המעורבים כהזדמנות. לעומת זאת, באוסטרליה, 46 אחוזים הסכימו שנישואים מעורבים יכולים להיות תופעה מבורכת. בברזיל, 67 אחוזים הסכימו עם קביעה זו, ובארה"ב, 51 אחוזים הסכימו עימה.

באיזו מידה את/ה מסכים/לא מסכים: נישואים מעורבים יכולים להיות תופעה מבורכת לעתיד היהדות

התשובות שנתנו משתתפי הדיאלוג בשאלת הנישואים המעורבים, לצד תשובות אחרות שהשיבו, מאפשרות להציע כמה השערות מעניינות:

1. כפי שצוין קודם לכן, דומה שיהודים שמים פחות דגש על המרכיב הביולוגי של היהודיות - ודבר זה תואם את הבנתם את תופעת הנישואים המעורבים כחלק בלתי-ניתן-לשינוי של החיים היהודיים בני זמננו, ואף את האופטימיות הזהירה של אחדים מהם באשר ליכולתה של הקהילה להפוך מגמה מאתגרת זו להזדמנות.
2. מאחר שהיהודים מדגישים את "הלאום/העמיות" כמרכיב עיקרי ביהודיות, ומאחר שהם מדגישים גם את "הדאגה והאחריות ליהודים אחרים ולישראל" כחלק מהותי מהקיום היהודי, מידת הנוחות שהם חשים ביחסם לנישואים מעורבים עשויה

להיראות פחות שקולה. כמעט כל המחקרים על זוגות מעורבים וילדיהם מעידים
בבירור על רמה נמוכה הרבה יותר של קשר בקרב משפחות אלה ליהודים אחרים
ולשראל.¹⁷⁶ במובן זה, אחוז גבוה של משפחות מעורבות המרכיבות את הקהילה
היהודית עשוי להקשות על רצונם של יהודים רבים לראות ב"לאום" וב"עמיות"
מרכיבים משמעותיים יותר מאשר "דת" או אפילו "תרבות".¹⁷⁷

3. לא שאלנו את משתתפי הדיאלוג שאלה ספציפית הנוגעת ל"בלעדיות" של
היהודיות, דהיינו, האם הקיום היהודי דורש מחויבות ליהודיות בלבד (בין אם זו
יהודיות דתית או יהודיות של עמיות). זו שאלה שיש לבחון אותה, מאחר שהנתונים
מראים שישנו פלח גדל והולך של יהודים שאינם רואים את היהודיות שלהם
כזהות שיש לה אופי של בלעדיות.¹⁷⁸ ראוי לציין בהקשר זה שלמרות שההגדרה
הישראלית בשאלה מיהו יהודי אינה הלכתית, החוק קובע שיהודי אינו יכול להיות
בן ל"דת אחרת" ועדיין לשמר את מעמדו היהודי בעיני המדינה.¹⁷⁹

4. כפי שנדגים מאוחר יותר, הדיאלוג הראה שיהודים רבים רוצים שמשפחות
מעורבות ישתתפו באופן מלא בחיים היהודיים, אבל הם עדיין נוטים לשמר אי-
אלו מאפיינים סמליים אשר מצביעים על היתרון, מנקודת מבטה של הקהילה,
של נישואים בין יהודים ליהודים על-פני נישואים מעורבים (לדוגמה: הנטייה של
יהודים אחדים לא להסכים להציב אנשים שנישאו נישואים מעורבים בעמדות
הנהגה מסויימות).

---

176 ראו לדוגמה: "Millennial Children of Inter-marriage", Sasson, Saxe, Chertok, Shain, Hecht, Wright, *Cohen Center for Modern Jewish Studies*, 2015. וגם: "Trouble in the Tribe: The American Jewish Conflict over Israel", Dov Waxman, page 202.

177 הערה מעניינת בהקשר זה נאמרה על ידי פילולוגוס שכתב על המושג "יהודים מבחירה". "יהדות ללא אתניות בקושי יכולה להיקרא יהדות – אולם זאת היהדות שתתרחב באמריקה בה יהדות מבחירה ויהדות מלידה נחשבות שתי גרסאות של דבר אחד. יהדות יכולה להוות בחירה מכוונת עבור לא-יהודים, רק כל עוד יש משמעות לנבחרות עבור יהודים מלידה". ראו: "The False Ideas in the Phrase 'Jews by Choice'", Philologos, Mosaic Magazine, July 2016.

178 ראו: "Most children of intermarriage aren't told they are exclusively Jewish", Shmuel Rosner, 2015. על-פי מכון פיו 2013, 300,000 ילדים בארה"ב גדלים חלקית כיהודים וחלקית כבני דת אחרת.

179 למשמעות המשפטית של "לא בני דת נוספת", ראו את ההחלטה של בית המשפט העליון בישראל בעתירה ברספורד נגד משרד הפנים.

כמיהה יהודית לאחדות

היהודים רואים את הקשיים ומבינים את המורכבויות, ובכל זאת הם מייחלים ל"הבנה" רחבה יותר של המשמעות של היהודיות בקרב היהודים

המורכבויות רבות. ובכל זאת, יהודים לא מעטים היו רוצים לפתח הבנה מוסכמת רחבה ככל שניתן של משמעות היהודיות. הם מאמינים שהבנה רחבה "תחזק את הקהילה ותסייע לצמיחתה, ותכלול מספר רב של אנשים, ככל שרק ניתן".¹⁸⁰ הם גם מאמינים ש"ישנה בעייתיות בכך שאנשים מתקבלים כיהודים בעיני מקצת היהודים, אך לא מתקבלים ככאלה בעיני רבים אחרים".¹⁸¹ הם מודאגים מכך ש"קשה ליהודים להיות מאוחדים כאשר אין גבולות למה שנחשב לפעולה 'יהודית'".¹⁸²

סקר הדיאלוג מדגים את השאיפה האינסטינקטיבית והנלהבת הזו לאחדות: 57 אחוזים ממשותפי הדיאלוג טענו ש"יש צורך בהבנה רחבה המקובלת על הכלל בשאלת מיהו יהודי" משום ש"אחרת היהודים לא יהיו עם" (שימו לב שהשאלה לא התייחסה ל"הגדרה" נוקשה של היהודיות אשר תזכה להסכמה רחבה, אלא לרעיון כללי הרבה יותר של "הבנה"). פחות משליש מהמשתתפים (29%) טענו ש"הבנה המקובלת על הכלל" אינה נחוצה, ורק משותתפים מעטים טענו ש"רק מדינת ישראל זקוקה להגדרה כזאת" או ש"דרושות הגדרות נפרדות לישראל וליהדות התפוצות" (פחות מ-5% לכל אחת מהאפשרויות).¹⁸³

בכל המדינות שבהן נערכו סמינרים, מלבד ברזיל, צידד רוב ברור בצורך ב"הבנה".¹⁸⁴ בכל זרמי היהדות, האפשרות להגיע ל"הבנה" הייתה הנחשקת ביותר (אולם במקרה של יהודים "חילונים", היא הייתה כמעט שוות ערך ל"אין צורך בכך - טוב שיש מגוון אפשרויות"). ככלל, ככל שהקבוצה הייתה מסורתית יותר, כך גבר הרצון להגיע להסכמה רחבה. יהודים אורתודוקסים היו מעוניינים בהבנה יותר מיהודים קונסרבטיבים, אשר רצו בה יותר מאשר יהודים רפורמים, אשר רצו בה יותר מאשר יהודים חילונים. עובדה זו עשויה להראות אירונית במקצת, בשל הטענה של יהודים רבים שההתעקשות

180 מתוך סיכום דוחות מקליבלנד, מיאמי, דטרויט, פורטלנד, סנט לואיס. רשמה: חיה אקשטיין.

181 סמינר "השלמה", ישראל, 24 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

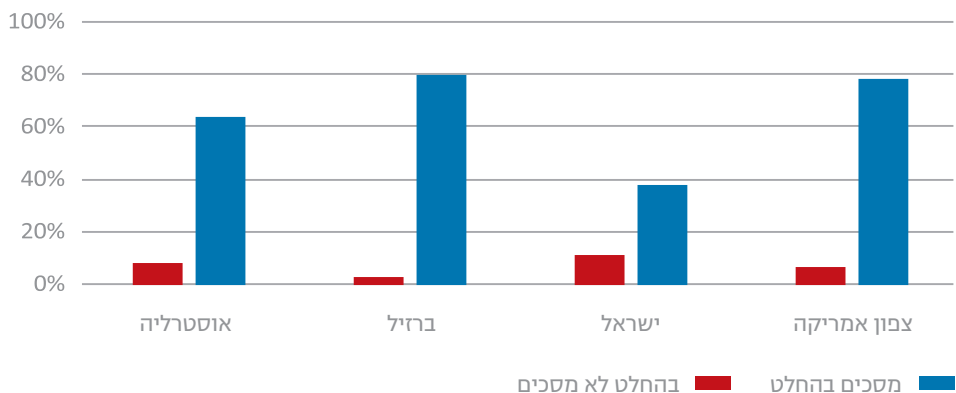
182 סמינר בניו סאות' ווילס, אוסטרליה, 31 במארס, 2016. רשם: טניל מורי.

183 האפשרויות היו: 1. אין צורך - טוב שיש מגוון אפשרויות. 2. כן - יש צורך בכך, כי אחרת היהודים לא יהיו 'עם'. 3. רק מדינת ישראל זקוקה להגדרה כזאת. 4. דרושות הגדרות נפרדות לישראל וליהדות התפוצות.

184 בברזיל, 50% אמרו שאין צורך בהבנה, ו-40% אמרו שיש בה צורך.

הבלתי מתפשרת של האורתודוקסים על ההגדרות המסורתיות היא זו אשר הופכת את "ההבנה" לפחות מתקבלת על הדעת. השפעתה של תפיסה אורתודוקסית על מדיניותה של ישראל ועל הוויית אזרחיה היהודים ניכרת היטב בכך שהישראלים פחות מוכנים לקבל צורות רבות של גיור, בהשוואה ליהודים מארצות אחרות (עובדה אשר לבטח הופכת את ה"הבנה" למורכבת יותר).

גיור על-ידי רב רפורמי הוא גיור לגיטימי: מסכים בהחלט לעומת בהחלט לא מסכים, על פי חלוקה גיאוגרפית

בכמה קהילות ומגזרים נשמעה התנגדות לניסיון להגיע ל"הבנה". "אין צורך להגיע להבנה משותפת", אמרה משתתפת בציריך.¹⁸⁵ אולם, יותר מאשר התנגדות, הייתה ספקנות באשר ליכולתם של היהודים להגיע להבנה באשר למשמעות של היהודיות. "היינו במצב הרבה יותר טוב לו יכולנו להגיע להבנה בנושאים אלה", אמר משתתף בפיטסבורג, "אבל אני לא רואה שזה יקרה. אני לא רואה איך האורתודוקסים יקבלו גר רפורמי, ואני לא רואה איך הרפורמים יסכימו להחמיר את תהליך הגיור שלהם. אז למרות שהייתי רוצה שכולם יגיעו להסכמה, אני חושב שהמחלוקות רק יעמיקו".¹⁸⁶

כמה מהמשתתפים פקפקו ביכולתם של היהודים להגיע להסכמה מסיבות פילוסופיות: "לעולם לא תהיה הבנה משותפת בינינו לגבי מה שנחשב לפעולה 'יהודית', מאחר שלהיות יהודי פירושו לחפש את התשובה לשאלה זו כל חיך".¹⁸⁷ אחרים ציינו מכשולים ספציפיים העומדים בפני הבנה כזאת, כגון: "ישראל משתרכת

185 סמיור בציריך, 4 במאי, 2016. רשם: גיא שפיר.

186 סמיור בפיטסבורג, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

187 סמיור בניו סאות' ווילס, אוסטרליה, 31 במארס, 2016. רשם: טניל מורי.

מאחור מבחינת ההבנה מהי יהדות. צורת החשיבה שלה צרה.¹⁸⁸ נתוני הסקר מגלים שההתלהבות הפחותה ביותר מהאפשרות ל"הבנה" נתגלתה בקרב קבוצות הגיל הצעירה ביותר והמבוגרת ביותר - אולי בגלל (אך זו רק השערה) התנגדותם של הצעירים לקביעת הגדרות, וספקנותם למודת-הניסיון של המבוגרים. "כאשר יהודים מנסים להגיע להבנה, התוצאה היא לעיתים קרובות החרפה של המצב, ולא שיפור", אמר בהקשר לכך משתתף בדטרויט.¹⁸⁹

---

188 סמינר "בינה", 16 בדצמבר, 2015. רשמה: חיה אקשטיין.

189 סמינר בדטרויט, 9 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

חלוקה של היהודיות למדורים

היהודים בדיאלוג נטו להיות פרגמטיים: במקום לחפש "הגדרה" כללית אחת ליהודיות, הם החילו הגדרות שונות על מצבים שונים

כאשר יהודים ניצבים בפני העולם המורכב מאוד של קשרים בין יהודים, וככל שהם מבינים שמציאת נוסחה של יהודיות שתהיה מקובלת על כל היהודים (או לפחות על מרביתם), תמיד ובכל המצבים, אינה ריאלית, הם עדיין מבקשים לאתר "נורמות" מסוימות ליישום היהודיות. "בלי להפגין מחויבות ליהדות, את יכולה להרגיש יהודייה רגע אחד, ולא-יהודייה רגע לאחר מכן", התלוננה משתתפת בבוסטון.¹⁹⁰ "אני רוצה שתהיה לי תחושה מסוימת שאדם שטוען שהוא משתייך לעולם היהודי הוא אכן יהודי", אמר משתתף בבולטימור.¹⁹¹ אולם, בהיעדר יכולת להגדיר מה הופך אדם ל"יהודי" בכל המובנים, היהודים בדיאלוג נטו להיות מעשיים, ובמקום לחפש "הגדרה" כללית אחת ליהודיות, הם הציגו הגדרות שונות - או ציפיות שונות בהקשר לנורמות הקהילתיות - למצבים שונים. דהיינו: במקום לנסות להסכים על רף כניסה ליהודיות, הם דנו באפשרות ליישם רף שונה במגוון של הקשרים יהודיים שונים.

ככלל, ישנם ארבעה תחומים שהיהודים מחילים עליהם ציפיות והגדרות שונות:

1. השתתפות בחיים יהודיים.

2. מנהיגות דתית.

3. מנהיגות קהילתית.

4. ישראל.

המשתתפים בקבוצות הדיון נטו להחיל כללים מסוימים על ישראל, אשר אינם חלים על קהילות בתפוצות. הם נטו לצפות לדברים מסוימים ממנהיגי הקהילות שלהם, אשר אינם מצופים מכלל המשתתפים בחיים היהודיים, וכן הלאה. כמובן שלא תמיד הייתה הסכמה בין המשתתפים איזה קריטריון מתאים לאיזה מצב. "כולנו התקשינו מאוד בשאלה זו. האחד חשב שרק "תגלית" צריכה להיות מוגבלת ליהודים בלבד,

190 סמיור בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

191 סמיור של המכון למדיניות העם היהודי בבולטימור, 11 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

ואילו בתי הכנסת והנהגת הפדרציות צריכים להיות פתוחים גם בפני לא-יהודים. ואחר חשב בדיוק ההפך, הסבירה משתתפת בציריך.¹⁹² ניתן להציג עוד כמה דוגמאות מתוך דיוני המכון אשר ימחישו יותר את האבחנות הללו. יש דוגמאות כאלה בשפע, מאחר שדיוני הדיאלוג כללו כמה תסריטים שאילצו את המשתתפים לעסוק בדיוק בדיון מסוג זה: מה צריך להיות רף ה"יהודיות" הנדרש בכדי להשתתף בתגלית, או כדי להיות חבר בוועדת הבינוי של בית כנסת או בוועדת הריטואלים, או כדי להיות רב או מנהיג קהילתי, או כדי לזכות במימון לפעילות יהודית, או כדי להיות זכאי לעלות לישראל במסגרת חוק השבות. בדיונים התבקשו היהודים לבחון כמה "טיפוסים" יהודיים ולומר כיצד הם מתאימים לכל אחת מה"רובריקות" האלו.

לדוגמה: האם חבר בוועדת הבינוי של בית כנסת חייב להיות "יהודי" - ולפי איזו הגדרה של יהודיות? התשובה של מרבית המשתתפים לשאלה זו הייתה פשוטה למדי: ככל שהדבר נוגע לבית הכנסת, הכלל הראשון הוא לדבוק בנורמות של אותו בית כנסת. דהיינו, משתתפי הדיאלוג אינם מצפים שלכל בתי הכנסת יהיו כללים זהים. גם "ועדת הריטואלים תהיה בהתאם לבית הכנסת", אמר משתתף בקליבלנד.¹⁹³

אולם, אין זה אומר שיהודים אינם מבחינים, למשל, בין חברות בוועדת בינוי לבין חברות בוועדת ריטואלים. הם בהחלט מבחינים ביניהן. מרבית המשתתפים בדיון התנערו מאפשרות קיומו של "רף יהודי" לוועדת בינוי: "למה למישהו צריכה להיות בעיה אם יש לא-יהודי בוועדת בינוי?" שאל משתתף בריטי.¹⁹⁴ משתתף בדטרויט היה בוטה יותר: "אם מישהו הוא טיפוש מספיק כדי להסכים להיות חבר בוועדת בינוי, יהודי, לא-יהודי, מוסלמי, נוצרי, בודהיסטי... אז אדרבא, שישתתף בה".¹⁹⁵ אבל בהתייחסות לוועדת הריטואלים, הקובעת את אופי הטקסים הדתיים בבית הכנסת, אחדים מהמשתתפים נקלעו לוויכוחים ערכיים יותר. היו כאלה שרצו שאפילו בבית כנסת שבו הנורמה היא חברות של משפחות מעורבות רבות, הוועדה שתקבע את כללי הטקס תהיה מורכבת מיהודים בלבד. לעומת זאת, רב מדאלאס טען בדיוק ההפך: "אני זקוק ללא-יהודים בוועדת הריטואלים, ואם איש לא יתנדב, אחפש מתנדב כזה. בבית הכנסת שלי יש משפחות רבות של יהודים ולא-יהודים, ולכן אני זקוק לנקודת מבט לא-יהודית בעניין הריטואלים שלנו. אני רוצה לדעת האם ריטואל מסוים מדבר אל הלא-יהודים או פוגע בהם. אני רוצה לוודא שהם חשים בנוח בבית הכנסת".¹⁹⁶

---

192 סמינר בציריך, 4 במאי, 2016. רשם: גיא שפיר.

193 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

194 סמינר בבריטניה, 4 באפריל, 2016. רשם: דיוויד וולש.

195 סמינר בדטרויט, 9 במארס, 2016. מתוך רשימות של שמואל רוזנר.

196 סמינר בדאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

בחינת התסריטים השונים שנדונו בדיאלוג מאפשרת לשרטט תמונה רחבה יחסית של ההיררכיה של ציפיות ונורמות, אשר יהודים ירצו ליישם במצבים שונים. סף ה"יהודיות" להשתתפות בפעילות יהודית הוא, כמובן הנמוך ביותר. הציפייה של היהודים היא שהקהילה היהודית תקדם בברכה כמעט את כל מי שמבקש להשתתף בחיים היהודיים או לעסוק בלימוד תכנים יהודיים. "באופן כללי, שָׁפִי להכלה רבה יותר. התמקדו באנשים שמעוניינים להיות מעורבים, במקום לנסות להשליך רשת ולדוג אנשים פנימה", אמרה משתתפת בפורטלנד.¹⁹⁷ "כל מי שעובר בדלת צריך להיות ראוי למימון, להגדרה עצמית ולבחירה עצמית", טען משתתף באטלנטה.¹⁹⁸ "הגבלת האחר אינה נותנת תחושה של ערך יהודי", אמר משתתף בקליבלנד.¹⁹⁹ "ה'קירוב' הינו ערך יהודי", טען משתתף ישראלי.²⁰⁰

אם היו אזהרות כלשהן בנוגע להשתתפות, הן התמקדו במטרות ובפעולות ספציפיות. "חישבו מה הטוב ביותר לקהילה היהודית. המטרה היא לשפר את הקהילה היהודית. 'מי' חשוב פחות מאשר 'מה' ו'למה'", טען משתתף בפורטלנד.²⁰¹ "הקצאת המשאבים אינה צריכה להתמקד בשורשי של האדם, אלא ביעדים של הפרויקט", טענה משתתפת בריו.²⁰² דוגמה אחת לפעילות שבה עשויים לחול כללים נוקשים יותר: "בערב של פנויים ופנויות הייתי מעדיף להיות פחות מכיל" (בגלל השאיפה לשדך יהודים עם יהודיות).²⁰³ דוגמה אחת לנורמה ברורה, אך מכילה, שניתן ליישמה: "עלינו להנגיש את הקרנות למשפחות שבהן הורה יהודי אחד. קליבלנד עושה זאת עכשיו, ובעזרת פתיחות כזו אנו מחזקים את הקהילה שלנו".²⁰⁴

---

197 סמינר בפורטלנד, 19-18 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

198 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

199 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

200 סמינר "השלמה", ישראל, 24 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

201 סמינר בפורטלנד, 19-18 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

202 סמינר בריו דה ז'נירו, 29 במארס, 2016. רשם: ד"ר אלברט מילקביץ'.

203 סמינר "השלמה", ישראל, 24 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

204 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

בעניין חוק השבות

**משתתפי הדיאלוג נטו לטעון שחוק השבות יכול להישאר נוקשה למדי בדרישותיו
לנורמות מקובלות של יהודיות**

השתתפות בחיי הקהילה, כך סבורים היהודים, מחייבת רף נמוך מאוד של יהודיות. אולם ישנם מקרים שבהם ראוי שיוצב רף גבוה יותר. הדוגמה הבולטת ביותר בדיונים בהקשר זה הייתה דוגמת חוק השבות של מדינת ישראל, אשר עמידה בקריטריונים שלו מעניקה את הזכות לעלות לישראל.

בדו"ח של המכון למדיניות העם היהודי אודות הדיאלוג בשנת 2014,²⁰⁵ הדגמנו שישנו כמעט-קונסנסוס בין יהודים בשאלת הצורך בשימורו של חוק השבות.

"הרוב המכריע של המשתתפים ראה את היחסים בין מדינת ישראל לבין היהודים הלא-ישראלים, כפי שהם מנוסחים בחוק השבות, לא רק כחיוניים, אלא גם כעולים בקנה אחד עם רעיונות דמוקרטיים. המשתתפים הסכימו כמעט פה אחד שיש לשמר את חוק השבות כביטוי לסולידריות יהודית. משתתפים רבים חשבו שהחוק משרת צורך מעשי, אפילו כיום, כאשר יהודים חיים בדרך כלל במדינות שמסבירות פנים ליהדות". הטענות ששמענו בדיאלוג 2014 התבססו על שני אדנים עיקריים: ההשלכות המעשיות האפשריות של החוק (ליהודים שזקוקים למפלט מהיר), וערכו הסמלי ביחסים בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות.

הדיאלוג השנה לא עסק בנחיצותו של החוק, אלא בשאלה מי צריך להיכלל במסגרתו. המשתתפים יכלו לבחון את ההגדרות הקיימות, ואחר כך לדון בתקפותן בהקשר לעולם יהודי אשר השתנה מאוד מאז העדכון האחרון של החוק (בראשית שנות ה-70 של המאה ה-20).²⁰⁶ באופן מפתיע למדי, הזעות הנעשית גמישה יותר בקהילות יהודיות ברחבי העולם אינה גורמת לכלל היהודים לצפות שישראל תגמיש גם היא את הקריטריונים בחוק השבות. למעשה, ההפך מזה עשוי להיות נכון. משתתפי הדיאלוג נטו לטעון שחוק השבות יכול להישאר נוקשה למדי בהצבת הרף ליהודיות. רף גבוה משמעו הורה יהודי (בין המשתתפים היו לא מעטים שסברו שההגדרה הנוכחית,

205 ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם, המכון למדיניות העם היהודי, 2014.

206 להיסטוריה של החוק, ראו "60 שנה לחוק השבות: היסטוריה, אידיאולוגיה, הצדקה". מרכז מציל"ה, 2009.

המתייחסת לדור הסבים, רחבה מדי)²⁰⁷ או צורה מקובלת של גיור (כלומר, הסתמכות על הגדרה-עצמית אינה צריכה להתקבל במקרה של חוק השבות).

היהודים מקבלים את הצורך בקביעת נורמות בנוגע לחוק השבות מסיבות ברורות. "לא ניתן למדוד עד כמה כל אדם מזדהה כיהודי. יש צורך בקריטריונים ברורים", אמר לנו משתתף צעיר בישראל.²⁰⁸ היהודים גם מבינים שיש לחוק, אשר למעשה מאפשר הגירה למדינה, השלכות מרחיקות לכת הרבה יותר מאשר להקצאת משאבים לתוכניות חינוך של יהודים. "יש צורך בכללים. זה לא אפשרי או רצוי להיות מְלָליל במקרה זה כמו במקרה של ההקצאות".²⁰⁹ "יש הבדל בין הגדרה עצמית כיהודי לצורך מעורבות קהילתית מקומית לבין הגשת בקשה במסגרת חוק השבות".²¹⁰ בכמה מקומות המשתתפים אפילו חשו חוסר נוחות לדון בכללי ההגירה של מדינת ישראל: "משתתפים בסאן פאולו חושבים שאיננו צריכים לומר לישראל מהם הקריטריונים בהגירה או בנושאים אחרים".²¹¹ "זה יותר עניין של ישראל מאשר שלנו".²¹² אבל למרבית היהודים הייתה בכל זאת דעה על החוק, והם לא חששו להביע אותה בסקר ובמהלך הדיונים. הסקר מלמד שיהודים חשים יותר בנוח עם הקריטריון של הורה יהודי בחוק השבות, מאשר עם הקריטריון של סב יהודי, וכן שהם (מלבד האורתודוקסים שביניהם²¹³) אינם רואים צורך שהורה זה יהיה בהכרח האם, כפי שקובעת ההלכה. בברזיל ובאוסטרליה הושם דגש רב יותר על הקריטריון הקהילתי (ישראל צריכה להשתמש בהגדרה הבאה לצורך חוק השבות: "אדם שהקהילה המקומית מכירה בו כיהודי"), אולם בכל המדינות שהשתתפו בדיאלוג ההגדרה המקובלת על מרבית היהודים הייתה "אדם שנולד להורה יהודי, או גר". כלומר, מרבית היהודים בדיאלוג בחרו בהגדרה נוקשה יותר מההגדרה הישראלית הקיימת במסגרת הזכאות בחוק השבות.

---

207 הכנסת תיקנה את חוק השבות בשנת 1970, בתגובה לבג"צ שליט. זו הייתה הפעם הראשונה שבה ההגדרה של "יהודי" נקבעה במשפט הישראלי: "מי שנולד לאדם יהודייה, או שנתגייר והוא אינו בן דת אחרת". ההגדרה גם הרחיבה את הזכאות לעלייה לישראל כך שתכלול גם בנים ונכדים של יהודי, את בן/בת הזוג של יהודיה ואת בני הזוג של הילדים או הנכדים. כפי שציינה גבזון: "התוצאה המשולבת היא כי החוק מגדיר באורח צר, הלכתי כמעט, "יהודי", אך מאפשר עלייה רחבה, לרבים שאינם יהודים על פי הגדרה זו ואף אינם קשורים קשר כלשהו אל שאיפת העם היהודי לממש את זכותו להגדרה עצמית בישראל". ראו: "60 שנה לחוק השבות: היסטוריה, אידיאולוגיה, הצדקה", עמ' 67.

208 סמיור "עין פרת", ישראל, 31 בדצמבר, 2016. רשמה: ענבל הקמן.

209 סמיור בפורטלנד, 19-18 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

210 סמיור במיאמי, 3 במארס, 2016. רשמה: מישל לבגולד.

211 סמיור בסאן פאולו, 16 באפריל, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

212 סמיור בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

213 מעניין שאפילו בקרב האורתודוקסים לא היה רוב שתמך ב"אם יהודייה" ובגיור כהלכה כקריטריונים לחוק השבות. כ-44% מהמשתתפים האורתודוקסים בחרו באפשרות זו, כאשר 23% בחרו ב"הורה יהודי" והשאר בחרו באחת מהאפשרויות האחרות.

דרישה כזו לקריטריונים נוקשים יותר, טענה משתתפת מפאלם ביץ', "אינה שופטת את מידת היהודיות של האדם".²¹⁴ כפי שכבר התחלנו להסביר, כבר אין בנמצא "שיפוט" המקובל על כלל העם היהודי ביחס ל"מידת היהודיות" הנדרשת מחבר בקהילה היהודית. ישנן רק הגדרות ספציפיות המיושמות במצבים ספציפיים. חוק השבות הוא עניין שביחס אליו מקובל על היהודים (שהשתתפו בדיאלוג) שיישמו כללים מגבילים יותר משום שהוא ממשטר הגירה. "עליך לעבור בחינות כדי להפוך לאזרח אמריקני, וישראל יכולה לדרוש מבחנים מסוימים על מנת שאדם יהפוך לישראלי", אמר משתתף בשיקגו.²¹⁵ ונכון, יהודים רבים היו רוצים שישראל תשנה היבטים אחדים באופייה היהודי, ויהודים רבים בתפוצות (וגם יהודים ישראלים) אינם מרוצים מהאופן שבו מנהלת ישראל את הליכי הגיור הנהוגים בה. אולם את הקביעה המהותית זה איננו משנה: יש לישראל זכות לדרוש גיור רשמי מלא-יהודים, אם ברצונם של אלה להפוך לישראלים. "זה הגיוני מאוד שאדם צריך לעבור גיור 'נכון' כדי להפוך לישראלי מתוקף חוק השבות. [עם זאת,] ישראל צריכה למצוא הגדרה ליברלית יותר ולהציע הליך ליברלי יותר לגיור".²¹⁶ "אם אדם רוצה להגר לישראל, עליו לציית לכללים בישראל". "אינני רואה כיצד מישהו יכול לומר, 'אני רוצה לעלות לישראל, אבל אינכם יכולים לדרוש ממני לעבור גיור'. זו המדינה שלהם ואלה הכללים שלהם".²¹⁷

באופן זה, הגדרה עצמית כיהודי, אשר בקהילות רבות התייחסו אליה היהודים כאל קריטריון העשוי לאפשר קבלת משאבים לפעילויות חינוכיות וחברתיות (למעט במקרים של יהודים משיחיים), לא תתקבל כקריטריון שישראל צריכה לאמץ בהקשר לחוק השבות. אפילו רבים מקרב מי שקודם לכן טענו שהגדרה עצמית היא זו שקובעת האם האדם נחשב כ"יהודי", סברו כי הגדרה עצמית איננה צריכה להיות הקריטריון למדידת יהדותו של אדם בהקשר של זכאות לחוק השבות.

---

214 סמינר בפאלם ביץ', 10 במארס, 2016. רשמו: פטריס גילברט וג'וזפין גון.

215 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי בשיקגו, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

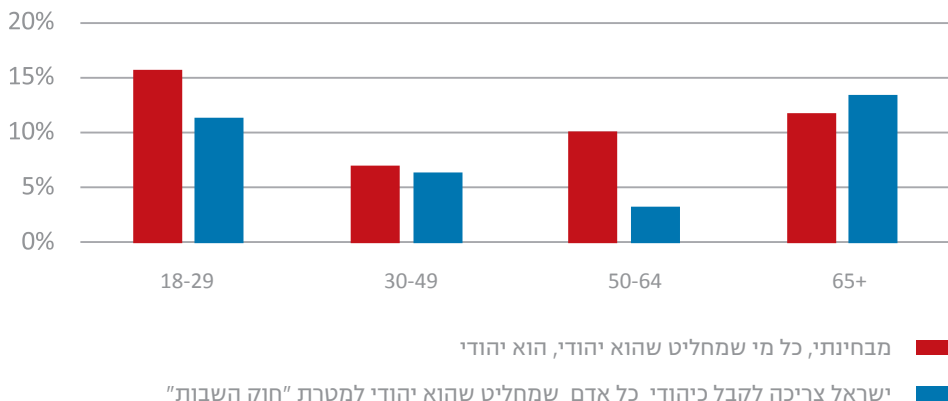
216 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

217 שני הציטוטים מסמינר של המכון למדיניות העם היהודי בושינגטון, 11 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

אחוז המשיבים שבחרו ב"הגדרה עצמית" כקריטריון להיות של אדם יהודי בשאלות הבאות, לפי קבוצות גיל:

(1) מי הוא יהודי מבחינתך?

(2) איך היית מציע למדינת ישראל להגדיר יהודי למטרת "חוק השבות"?

כל זה לא אומר, כמובן, שישראל צריכה למהר ולדון בשינויו של חוק השבות. ההיסטוריה מלמדת שניסיונות לבצע שינויים בחוקים מעין זה מסתיימים תכופות בוויכוחים, בהתכתשויות ובתוצאות בלתי צפויות מראש ולא-רצויות. עם זאת, מאחר שמשמעותה של היהודיות משתנה והגבולות של העם היהודי מותווים מחדש באמצעות פעולות של יהודים ולא-יהודים ברחבי העולם, ייתכן שיהיה צורך לשקול בעתיד גם ביצוען של התאמות בחוק. אם יתעורר צורך שכזה (כתוצאה מדרישה גוברת לעלייה לישראל או בשל לחץ גובר בתוך ישראל נגד הקריטריונים הקיימים), שווה לדעת שיהדות העולם לא בהכרח תתנגד באופן אוטומטי לכל ניסיון להצר את ההגדרה, וכתוצאה מכך, את היקף הזכאות מתוקף חוק השבות.

היהודיות של המנהיגים

היהודים רוצים שמנהיגיהם הדתיים יהיו יהודים שאינם מוטלים בספק, ומרביתם גם רוצים שהמנהיגים הקהילתיים שלהם יהיו יהודים. הם חלוקים בשאלה האם למנהיגים חייבים להיות גם בני זוג יהודיים

השאלות הנוגעות לנורמת ה"יהודיות" של מנהיגים יהודים היו מעניינות הרבה יותר בעבור יהדות התפוצות מאשר בעבור הישראלים, שמנהיגיהם הם פוליטיקאים הנבחרים באופן דמוקרטי בלא הבדל גזע, דת ומין. כמו כן, הסוגיה של זהות יהודית גמישה פחות מעסיקה את ישראל. אולם בקהילות התפוצות זהו נושא בוער, ושאלות של נורמות, כישורים, מנהגים מקומיים, רגישויות תרבותיות וכדומה משתייכות כולן לשאלה רחבה יותר: עד כמה מנהיג יהודי אמור להיות "יהודי", ובאיזה אופן? כפי שהתברר בדיוני הדיאלוג, היהודים נוטים לעשות חלוקה בין שני סוגים שונים של מנהיגות:

מנהיגות דתית - בעיקר רבנים, אך גם חזנים, ובמידה פחותה גם ההנהגה המתנדבת של בתי הכנסת, החל בנשיאים וכלה בראשי ועדות (כמוזכר בפרק הקודם).

מנהיגות קהילתית - המנהיגות הזוטרה וההנהלה של הפדרציה המקומית, וכן ההנהגה של ארגונים יהודיים גדולים.

הקריטריונים שיהודים מבקשים לשמור ביחסם לשתי קבוצות ההנהגה האלה אינם זהים. במרבית הקהילות, הרוב הגדול של היהודים מסכים שהן ההנהגה הדתית והן ההנהגה הקהילתית צריכות להיות "יהודיות", על-פי קריטריונים מקובלים. דהיינו: לגדול בסביבה יהודית או לעבור גיור הולם. עם זאת, דומה שיהודים נוטים להקפיד יותר ביחס לרף היהודיות שהם מציבים להנהגה הדתית שלהם. לדוגמה: "זה בסדר שלמנהל בכיר בפדרציה תהיה בת זוג לא-יהודיה, אך לא לרב של בית הכנסת, מאחר שהוא המנהיג היהודי (אפילו אם הקהילה של הרב מורכבת ברובה מזוגות מעורבים)", אמרה משתתפת בדטרויט.²¹⁸ עמדות אחרות בנושא היו:

- "הרב שלי חייב להיות יהודי, אבל אני לא רואה כל סיבה למה ראש הפדרציה היהודית חייב להיות יהודי. הפדרציה היא ארגון מקצועי, ואנו זקוקים שם לאיש המקצוע הטוב ביותר שנוכל למצוא, יהודי או לא-יהודי".²¹⁹
- "זה בסדר לאפשר לכל מי שמעוניין להצטרף, אבל זה לא בסדר לתת להם להנהיג".²²⁰

218 סמינר בדטרויט, 9 במארס, 2016. רשמה: מלאני ריבין.

219 סמינר בדאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

220 סמינר בניו סאות' ווילס, אוסטרליה, 31 במארס, 2016. רשם: טניל מורי

● "הדרישה להיות יהודי מתאימה אולי לכמה משרות - רב, חזן, ואולי גם הנהגת בית הכנסת - אבל לא למשרות אחרות. למשרות מסוימות חשוב יותר שתהיה הבנה של הקהילה, וזה לא מחייב בהכרח שהאדם יהיה יהודי".²²¹

מובן שבמקרה זה האבחנה בין מנהיג פדרציה לבין מנהיג דתי מסתמכת על ההנחה, שיהודים רבים אינם מסכימים עימה, שהפדרציה היא ארגון "מקצועי" בעל משמעות סמלית פחותה או נעדר משמעות כזו. למעשה, מרבית משתתפי הדיאלוג לא הסכימו עם ההנחה הזאת. אחדים מהם סברו ש"ראש פדרציה זו משרה בעלת משמעות סמלית, והנושא בה חייב להיות יהודי באופן ברור", כפי שאמרה משתתפת מפאלם ביץ'.²²² אחרים ניסו להבחין בין משרות שונות בפדרציה: "המנכ"ל יכול להיות לא-יהודי, אבל לא הנשיא או יושב הראש".²²³ אנשי מקצוע אינם חייבים להיות יהודים. מנהיגים זוטרים צריכים להיות יהודים פעילים.²²⁴ אחרים אף הרחיקו לכת וטענו ש"לא-יהודי אינו יכול להנהיג פדרציה, כי הפדרציה אמורה להנהיג את הקהילה היהודית ולהיות חלק ממנה... מרבית האנשים לא ירצו מנכ"ל של פדרציה שאשתו לא-יהודיה, משום שהם חייבים לשמש דוגמה ומופת לקהילה", אמר משתתף באטלנטה.²²⁵

הנושא של בני הזוג, וגם של הילדים, היה רגיש מאוד בכל הדיונים. ברור שבמדינות רבות הקהילה היהודית אינה יכולה עוד לטעון שהיהודים נוטים, ככלל, להינשא ליהודים אחרים. השאלה בנוגע לאנשים בעמדות הנהגה יהודיות היא האם ניתן או ראוי לצפות מהם לנורמות שונות (אחדים יגידו "גבוהות יותר") משל שאר היהודים. במילים פשוטות: האם מקובל שלמנהיגי הקהילה יהיו בני זוג לא-יהודים, כפי שמקובל בקרב החברים בקהילות רבות.

בעת הדיון בנושא של בני הזוג, לא ניתן היה להתעלם מאירועים אקטואליים מן התקופה האחרונה. בראשית שנה זו, שקעה "היהדות המתחדשת" בוויכוח סוער סביב מדיניות חדשה המתירה לרבנים להינשא ללא-יהודים.²²⁶ רב שהחליט לפרוש מתנועה זו בעקבות המדיניות החדשה הגדיר את הויכוח כ"חודר לעומקה של השאלה מה פירושו להיות מנהיג יהודי". באופן דומה, גם בדיוני הדיאלוג הייתה נטייה לבחון בתשומת לב מירבית את שאלת בני הזוג. אם מרבית המשתתפים טענו שמנהיג קהילתי, כמו גם מנהיג דתי, חייב להיות יהודי, הרי בנוגע לבני הזוג לא היה קונסנסוס כזה. "הייתה מחלוקת ברורה בשאלה האם בני זוג לא-יהודיים פוסלים את המועמד להוביל פדרציה

221 סמינר בפורטלנד, 19-18 באפריל, 2016. רשמו: לורה רנר סטושק וקרן רוטשטיין.

222 סמינר בפאלם ביץ', 10 במארס, 2016. רשמו: פטריס גילברט וז'זפין גון.

223 סמינר בבריטניה, 4 באפריל, 2016. רשם: דייוויד וולש.

224 סמינר בקליבלנד, 14 במארס, 2016.

225 סמינר באטלנטה, 8 באפריל, 2016. רשם: אהרון לוי.

226 ראו: "7 Reconstructionist Rabbis Quit as Synagogues Debate Intermarried Rabbis", Nathan Guttman, *The Forward*, Jan. 2016.

יהודית", נרשם בסיכומים מבוסטון.²²⁷ "הקבוצה הסכימה שיהודים אשר להם בני זוג לא-יהודים צריכים להיות זכאים להנהיג פדריציה", נרשם בסיכומי הדיונים במיאמי.²²⁸ "הרוב (80%) הסכימו שראש הפדריציה היהודית (או במקרה האוסטרלי, ראש ארגון-הגג של הקהילה) יכול להיות יהודי-למחצה או עם בני זוג לא-יהודים. הדבר החשוב ביותר הוא הלהט והתמיכה שלהם בקהילה ובארגון", נרשם בסיכום הדיונים במלבורן.²²⁹ עם זאת, היו גם אלה שטענו: "לרבים מחבריי יש בנות זוג לא-יהודיות שאני אוהב מאוד, אבל מנהיג הקהילה צריך לשמש כמגדלור של יהדות, וקשר עם בני זוג לא-יהודים אינו תואם את התיאור הזה", כפי שאמר משתתף בושינגטון. רב אורתודוקסי בדאלאס אמר: "אם למנהיג הקהילה יש בת זוג לא-יהודיה, האורתודוקסים לא ייקחו אותו ברצינות".²³⁰

בקהילות אחדות, הוויכוח נמשך גם בשאלת הילדים. מקצת המשתתפים טענו שהם יקבלו בני זוג לא-יהודים של מנהיג קהילתי (ופחות מזה, של רב) אם הצאצאים של המנהיג יגדלו כיהודים בלבד. אבל אם למנהיג יש לא רק בת זוג לא-יהודיה אלא גם ילדים שאינם יהודים, זהו מקרה שונה. "אני רוצה שלמנהיגים שלי תהיה משפחה יהודית", אמרה משתתפת בשיקגו. "אם לבן הזוג יש סיבות לא להתגייר, ניתן להבין זאת. אבל אם הילדים אינם יהודים, אזי המנהיג לא יכול לשמש מודל לחיקוי".²³¹

השאלה של המנהיג כמודל לחיקוי משמעותית במקרה כזה רק במקומות שבהם ישנו עידוד למודל של נישואים בין יהודיים. והרי, זה מה שרוצים מרבית משתתפי הדיאלוג, כפי שהראינו בפרק קודם (בסקר הדיאלוג הסכימו יותר מ-80 אחוזים מהמשתתפים שהקהילה "צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים"). הטיעונים בעד תמיכה במודל כזה (בלי להיגרר לביקורת כלשהי על יהודים שקיבלו החלטה אישית להינשא ללא-יהודים) הם בדרך כלל ברורים. מנקודת מבטה של הקהילה בנישואים בין שני יהודים גלומה הבטחה משכנעת יותר להמשכיות יהודית. על-פי מכון פיו, הסוג היחידי של משפחות שבהן אחוז גבוה של הורים מגדל ילדים יהודים ("לפי דת") הוא משפחות של שני בני זוג יהודים. בקרב משפחות יהודיות שבהן שני ההורים יהודים, 96 אחוזים אומרים שהם מגדלים את ילדיהם כיהודים, ורק אחוז אחד אומרים שאינם מגדלים את ילדיהם כיהודים. לעומת זאת, בקרב היהודים הנשואים ללא-יהודים, רק 20 אחוזים אומרים שהם מגדלים את ילדיהם כיהודים (לפי דת), ו-37 אחוזים אומרים שילדיהם אינם גדלים כיהודים.²³²

227 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

228 סמינר במיאמי, 3 במארס, 2016. רשמה: מישל לבגולד.

229 סמינר במלבורן, 21 במארס, 2016. רשמה: איילין פריד.

230 סמינר של המכון למדיניות העם היהודי, 11 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר. סמינר בדאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

231 סמינר בשיקגו, 4 באפריל, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

232 ראו: מכון פיו 2013, עמ' 67.

יהודים לשם מה?

על-סמך התרשמויות מהנתונים, מסיכומי הדיונים ומדיונים של עמיתי המכון למדיניות העם היהודי שהשתתפו בדיאלוג, באפשרותנו לצייר גרף כללי של ההעדפות והנורמות של היהודים בנוגע לרמת ה"יהודיות" הרצויה בנסיבות שונות ולתפקידים שונים. לא ציינו בגרף מספרים, מאחר שמדובר בגרף לא-מדעי שמבוסס על רשמים ושיחות. המטרה והערך העיקריים שלו הם להמחיש בבהירות רבה יותר כיצד יהודים פעילים מאמצים קריטריונים שונים של יהודיות במצבים שונים, וכיצד אלה מתפרשים על-פני גרף אשר כולל התייחסות הן ל"קריטריון ספציפי" (דהיינו, באיזו מידה היהודים בדיאלוג סברו שמצבים / תפקידים אלה מצדיקים הגדרה צרה וספציפית יותר של יהודיות) ול"תפקידים / מצבים" (דהיינו, ההיררכיה הסמלית היחסית בחיים היהודיים של התפקידים והמצבים שנדונו). לדוגמה: רב קהילה ממלא משרה בעלת משמעות סמלית רבה בחיים היהודיים, ויש ממנו (בממוצע, על פי ההתרשמות מהדיאלוג) ציפייה לדבוק בקריטריון ספציפי יותר של יהודיות. ודוגמה מהצד השני של הסקאלה: מועמד להשתתף בתוכנית תגלית, לא ממלא תפקיד בעל משמעות רבה (הוא רק משתתף) וגם אין צורך בדרישה שיעמוד בקריטריון מחמיר של יהודיות. כמובן שמה שמוצג כאן אינו מהווה נוסח מוסכם, לא של היררכיה ולא של קריטריונים (האם מנהיג קהילתי מתנדב באמת בכיר יותר בחיים היהודיים מאשר נשיא של בית כנסת? - מי יודע?), אלא מה שעולה מהתרשמות כללית של המכון למדיניות העם היהודי והמאפשר לצייר על גרף נוסחה שבאמצעותה מודגמת הנוסחה שהוזכרה לעיל: "יהודי לשם מה?"

השלכות על משאבים חומריים

ההשלכה העיקרית של הסביבה המשתנה של יהודיות על הקצאת משאבים לפעילות יהודית ברורה למדי. לדברי הרוב המכריע של משתתפי הדיאלוג: יש להשקיע בכל אלה שרוצים להשתתף, בלי להתחשב יותר מדי בסוג היהודיות שלהם. "השאלה אינה צריכה להיות מיהו יהודי, אלא איזה פרויקט טוב בעבור הקהילה היהודית וכיצד נוכל להשיג את היעדים שלנו", טענה משתתפת בברזיל.²³³ "לדעתי, אם מישוהו מכריז על עצמו כעל יהודי, יש להושיט לו יד", אמר משתתף בדטרויט.²³⁴ "הייתה תשוקה רווחת להושיט יד לאלה שנמצאים בשוליה של הקהילה, לשתף אותם ולהקצות משאבים לשם כך", נרשם בסיכום של הדיונים בבוסטון.²³⁵

ההסתייגויות היו מעטות, ובעיקר מסיבות פרגמטיות. דהיינו, הדאגה שהמשאבים לא יספיקו לכסות את כל המגזרים. "זה היה מעניין שבסלבדור, קהילה ובה אחוז גבוה של יהודים שעברו גיור, מרבית המשתתפים בקהילה הסכימו על כך שההקצאות צריכות להיות מופנות ל'יהודים', כפי שהם מוגדרים על-ידי הקבוצות היהודיות הראשיות".²³⁶ דעת מיעוט: "פתיחות רבה מדי עלולה לדלל את משאבי הקהילה".²³⁷

בדיונים של המכון למדיניות העם היהודי הצגנו למשתתפים כמה אפשרויות בחירה, הנוגעות לשאלה איזה יהודים צריכים לזכות במימון לפעולותיהם מהקהילה המאורגנת (ואולי, בתוכניות אחדות, מישראל). הצענו להקצות את המשאבים: ל'יהודים', כפי שהם מוגדרים על-ידי **הקבוצות היהודיות הראשיות**, ליהודים המוגדרים על-פי **ההלכה** (האורתודוקסית), **לכל אלה שמצהירים** שהם יהודים או **לכל מי שמבקש** להשתתף. ההסכמה הכללית הייתה שההלכה היא קריטריון מגביל מדי למימון של תוכניות. בכמה דיונים הוזכרה דוגמת הפתיחות של חב"ד, כהוכחה לכך שאפילו האורתודוקסיה, כאשר היא מגלה פתיחות, אינה מגבילה עצמה רק ליהודים שיהדותם הוכחה על-פי ההלכה. מגוון הדעות נע, אם כן, בין אלה שרצו לשמר את מרב המשאבים ליהודים, כפי שהם מוגדרים על-ידי אחד הזרמים היהודיים, לבין אלה שהציעו לקבל כל אדם שעובר בדלת (חריג בולט בכל הקהילות בארה"ב: יהודים משיחיים נחשבים מחוץ לתחום בפעילויות הקהילתיות - לא כיחידים, אלא כנציגים של תרבות שהיהודים תופסים כמסכנת את תרבותם-שלהם).

233 סמינר בסאן פאולו, 16 במארס, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

234 סמינר בדטרויט, 9 במארס 2016. רשם: בארט האר.

235 סמינר בבוסטון, 19 באפריל, 2016. רשם: אלכס תומפסון.

236 סמינר בסלבדור, 11 באפריל, 2016. רשם: ד"ר אלברטו מילקביץ'.

237 סמינר "מסע", 2 בפברואר, 2016. רשמה: חיה אקשטיין.

מהן ההשלכות המעשיות של עמדות אלו? ברור שלמקבלי ההחלטות אין אפשרות להקצות לכולם את כל מה שהם רוצים, ולכן עליהם לקבוע סדרי עדיפויות. אולם, על-סמך הדיונים הללו, סביר להניח שמוסדות יהודיים וממשלת ישראל צריכים להביא בחשבון את הנקודות הבאות:

א. יהודים אינם רואים בעין יפה הדרה עקרונית. אם המשאבים מוקצים על-סמך סדרי עדיפויות, אזי אלה צריכים להיקבע על בסיס המציאות הפיננסית ולא על בסיס של העדפות אידיאולוגיות מחנאיות.

ב. ישנה תחושה בקרב יהודים רבים שהקהילה היהודית עדיין לא עושה עבודה טובה מספיק בהושטת יד לקהילה הרחבה יותר. ייתכן שהטענים כך אינם מודעים לכל העובדות וייתכן שהם טועים בהערכתם, אבל מאחר שרבים כל כך מחזיקים בדעה כזאת, יש להתחשב בהתרשמות שלהם.

ג. ממשלת ישראל, בתור גוף שמייצג תפיסה מצומצמת יותר של היהודיות, צריכה להיות ערה לצורך להתוות את כל התוכניות באופן שלא יפגע ביהודים בחו"ל, בשל הדרה שאינה מקובלת עוד במציאות של יהדות התפוצות.

ד. צריכה להיות הבנה טובה יותר במוסדות עצמם, ובכלל זה במוסדות הדתיים, של יעדי המימון בהקשר הקהילתי הרחב. מפגשי הדיאלוג העלו אפשרות שיהודים פעילים, למרות שהם מבינים את הסיכונים הכרוכים בכך (האפשרות של עלבון וכדומה), היו רוצים לראות גישה נועזת יותר לקירוב יהודים מרוחקים ובני משפחותיהם וניסיון להפכם במשך הזמן ליהודים "באופן מלא".

ה. מרכיבי היהדות, שנתגלו כחשובים בעיני מרבית היהודים, עשויים לרמז לכך שנתח גדול יותר מהעוגה הפיננסית היהודית צריך להיות מושקע בתוכניות שמתקשרות עם הסנטימנט התרבותי והלאומי של היהודים, ולא עם תחושת הדתיות הנחלשת שלהם (דהיינו: להשתמש בשבת כמכשיר תרבותי, לא כמכשיר דתי). זהו אתגר בעיקר לקהילות שאמצעי הביטוי העיקרי שלהן הוא בית הכנסת.

השלכות על נושאים משפטיים ופרוצדוראליים

כפי שהוזכר בפרק קודם, ליהודיות, כפי שהיא מיושמת על-ידי האדם היהודי, על-ידי מוסדות שונים ועל-ידי ממשלת ישראל, ישנן השלכות משפטיות ופרוצדוראליות. מקצת מהשלכות אלו נדונו בפרקים הקודמים, כמו זו הנוגעת לחוק השבות, חוק המבוסס על הקביעה של היהודים זכות להתיישב בישראל, ולפיכך יש חשיבות רבה להגדרה מעשית של "מיהו יהודי" לצורך חוק זה. כפי שראינו, משתתפי הדיאלוג מוכנים להסכים לכך שחוק זה אינו יכול להיות פחות ברור ומדוקדק בשל הנסיבות המשתנות של הקהילות בתפוצות. להיפך, רבים מהם אף טענו שישנן סיבות להקשחה של החוק, על מנת להתמודד עם מגמות שעשויות להפוך אותו לרופף מדי.

בפרק קודם גם הדגמנו כיצד הגדרות של יהודיות יכולות להשפיע על האופן שבו מוסדות יהודיים ממנים נושאי משרות מסוימים (לדוגמה, רבנים, חברי ועדות שונות, בעלי תפקידים בפדרציות), בין השאר, על סמך הבנתם מהו סוג היהודיות הנדרש למשרות אלה. קהילות אחדות מדגישות את המעורבות בחיים יהודיים כסימן ליהודיות, ואחרות מעדיפות את ההגדרות המסורתיות של יהדות מולדת (צאצא לאם/ להורה יהודים). בקהילות אחדות, תהיה ליהודיותו של המועמד למשרה השפעה שולית לעומת שיקולים אחרים (מקצוענות, אישיות וכדומה). ואילו בקהילות אחרות, לפחות בתפקידים מסוימים תידרש רמה מסוימת של יהודיות על מנת בכלל לשקול את מועמדותו של אדם.

ככלל, יהודים נוטים לשאוף לכך שהקהילות והמוסדות המקומיים שלהם יגדירו את הסוג של היהודיות הרצויה בנסיבות שונות. המצב האידיאלי בעיניהם היה לו הייתה מתקיימת הבנה רחבה של היהודיות, אולם כאשר מדובר על מינוי של רב לקהילה שלהם, "אני לא רואה מצב שבו הקהילה תקבל הוראות ממרות חיצונית כלשהי, אם לדעתה הוראות אלה פוגעניות ובלתי ראויות", אמר רב בדאלאס.²³⁸ הסקר בקרב משתתפי הדיאלוג גם הראה שבכל הארצות, מלבד ישראל, היהודים סבורים ש"הקהילה היהודית שבה הם מתגוררים" היא המתאימה ביותר "לקבוע מיהו יהודי".

על-סמך המחקר ומה שנובע ממנו אנו ממליצים להביא בחשבון את הנקודות הבאות: א. לא תהיה הגדרה מוסכמת אחת לכל המוסדות היהודיים, ופירוש הדבר שמוסדות יהודיים צריכים ללמוד לעבוד לצד מוסדות יהודיים אחרים, שהבנתם את היהודיות שונה מאוד מזו שלהם.

---

238 סמינר בדאלאס, 8 במארס, 2016. רשם: שמואל רוזנר.

ב. גופים מקומיים אכן נמצאים בעמדה המתאימה ביותר לקבוע את רמת היהודיות הניתנת ליישום במוסדות שלהם. עם זאת, לא תהיה זו טעות לעודד את כל הקהילות המקומיות הללו לקבל את ההחלטות המקומיות שלהן תוך כדי התבוננות בעולם היהודי בכללותו ובהבנתו את היהודיות. אם הפערים בין גופים יהודיים יהפכו לעמוקים מדי, האפשרות לעבודה משותפת בעתיד תהיה מוגבלת.

ג. אותו לקח חל גם ביחס לקהילות בישראל ובתפוצות. ישראל אינה צריכה לסבך עוד יותר את ההבדלים הבולטים כבר עתה בין אוכלוסייתה היהודית לבין היהודים בתפוצות בהבנת היהודיות, על-ידי אימוץ של נורמות נוקשות המבוססות על הפרשנות האורתודוקסית של היהודיות. גם קהילות התפוצות צריכות להישמר מפני אימוץ של נורמות שיהודים בישראל לא יוכלו לקבל - בייחוד פעולות הנראות ככאלה המסמנות מגמות של התבוללות כרצויות ולא רק נסבלות.

ד. למרות שהיהודים הפעילים, המיוצגים בדיאלוג זה, מבינים שהמגמות הנוכחיות דורשות גמישות וקבלה של מגוון רחב של סגנונות ואמונות בפרשנות של משמעות היהודיות, דומה שהם רוצים, בכל זאת, לשמר נורמות מסוימות, אף אם אלה לא לגמרי מוגדרות. בזמן שקהילות יהודיות מתמודדות עם אתגרים הנוגעים לרמת היהודיות כפי שנכון ליישם אותה במצבים שונים, אין הכרח לבחור תמיד באפשרות הפחות מחייבת והעמומה ביותר.

ה. יש צורך להמשיך לחקור מה צופן העתיד לחוק השבות. אין בכך בשום אופן טענה שיש לבטל חוק זה, שהיה ונותר אבן הפינה באופייה היהודי של מדינת ישראל. אולם, הזמנים המשתנים מחייבים חשיבה רעננה בנוגע לקריטריונים של היהודיות, כפי שהם באים לביטוי בישראל של היום, ובנוגע ליישום שלהם בעולם היהודי של העשורים הבאים.

השלכות על הדמוגרפיה והפסיכולוגיה היהודיות

הבלבול אינו תמיד מצב בריא לאדם או לאומה, וברור שהיהודים נמצאים כעת בתקופה של בלבול זהויות. "הכול רעוע כיום", הודתה משתתפת צעירה.²³⁹ הגדרות מעורפלות משפיעות גם על הדמוגרפיה של היהודים. קודם כל, משום שלא תמיד ברור איזו דמוגרפיה נחשבת כדמוגרפיה של היהודים. העובדה שיהודים בדיאלוג הדגישו את הצורך של הקהילה לגלות סבר פנים יפות אין פירושה שהם רוצים שההגדרה של היהודיות תהיה מעורפלת לגמרי.

קחו, למשל, התבטאות טיפוסית מסמינר באוסטרליה: "יהודי אינו מוגדר רק על-פי ההגדרה ההלכתית. עלינו להכיר בכך שמוצא לפי האב, השתייכות למשפחה יהודית פעילה ופעילות קהילתית הם דברים קריטיים להגדרה של מיהו יהודי".²⁴⁰ מצד אחד, ישנה בהגדרה זו נטייה ברורה לקבל מגוון של טיפוסים יהודיים. מצד שני, מצוינות בה נורמות ברורות, ולא נורמות מקלות אלא דווקא תובעניות: מוצא יהודי (כולל מוצא לפי האב) וחיים יהודיים פעילים. ברור שאם רק יהודים המקיימים חיים יהודיים פעילים ייסקרו כיהודים, הדמוגרפיה היהודית תשתנה באופן דרמטי.

השינוי המעמיק ביותר שהמגמות הנוכחיות מובילות אליו הוא המעבר של היהודים מקיום כ"משפחה", במובן הביולוגי, ומקיום כקבוצה החולקת אמונה במובן הדתי, למשהו אחר - ל"עם" שיש לו "תרבות". האתגר טמון בעצם הדבר הזה: הביולוגיה קלה להגדרה - אנשים חולקים או לא חולקים את אותם מוצא וגנים, הם נישאים בתוך המשפחה המורחבת או בוחרים אדם מחוצה לה. גם הדת היהודית הייתה במשך שנים רבות פשוטה למדי להגדרה, לפחות מנקודת מבט התנהגותית - אנשים אוכלים כשר או לא, שומרים את השבת או לא, צמים ביום כיפור או לא.

ההגדרות של "תרבות" ו"עם" חמקמקות הרבה יותר. ניתן כמובן להתחיל מדברים מסוימים: טקסטים יהודיים קנוניים, לוח השנה העברי, נראטיב היסטורי משותף, ארץ ועיר (ירושלים), שפה. בכל זאת, דומה שהיהודים שהשתתפו בדיאלוג לא רצו שהיהודים יהיו רק קבוצה של אנשים החולקים את הסמלים התרבותיים הללו. הם רוצים להשתייך לעם במובן עמוק יותר. דהיינו, למרות שהם אמרו שהמוצא והביולוגיה אינם חשובים עוד להם כבעבר, דומה שהם מסרבים לוותר על תחושת המשפחתיות.

---

239 סמינר "עין פרת" בישראל. 31 בדצמבר, 2015. רשמה: ענבל הקמן.

240 סמינר בדרום אוסטרליה. רשמה: מרלין איידס.

לאור כל המסקנות הללו ומה שנובע מהן אנו ממליצים להביא בחשבון את הנקודות הבאות:

א. קהילת התפוצות הרחבה צריכה לכלול במניין ה"יהודים" רק את מי שיש להם הורה יהודי או שעברו גיור מתאים בקהילה (דהיינו, גיור באמצעות אחת מהקבוצות המוכרות). יש לקדם בברכה ולכבד יהודים לפי הגדרה עצמית, אך לא למנות אותם באופן רשמי כיהודים.

ב. קהילות התפוצות, בייחוד אלה מביניהן שיש בהן הרבה משפחות מעורבות, צריכות להדגיש באופן ברור יותר, באמצעות תוכניות ומעשים, שהיהדות איננה דת כי אם תרבות של עם (במובן הרחב של המילה, שכולל גם את הדת).

ג. ישראל צריכה להתוות מדיניות פלורליסטית יותר על מנת לעודד תרבות יהודית לא-אורתודוקסית, שתהיה בעלת פוטנציאל לשמש כשפה משותפת לכל היהודים.

ד. הקהילה היהודית הגלובלית צריכה להמשיך לשאוף לכך שיהיו בה בתים יהודיים, אשר רבים ככל האפשר מבני הבית הכלולים בהם הם יהודים פעילים (אפילו כאשר הקהילה מכירה בעובדה שיהודים רבים שמהווים חלק חשוב בקהילה המורחבת נישאים לבני זוג לא-יהודים, וימשיכו לעשות כך, ומקבלת עובדה זו). קהילות יהודיות ייטיבו לעשות אם יתחשבו באידיאל זה בעת בחירת המנהיגים והמודלים לחיקוי.

ה. ישראל חייבת לתרום להבהרת הקריטריונים של היהודיות, על-ידי מתן דוגמה ועל-ידי הכשרה של מסלול ברור וקל לגיור למי שעלו לישראל מתוקף חוק השבות ושאינם יהודים.

נספח א': רקע על הסמינרים, יתרונותיהם ומגבלותיהם

דו"ח מיוחד זה של המכון למדיניות העם היהודי מבוסס על דיונים שנערכו בכל רחבי העם היהודי ובחנו את המנעד היהודי בעידן של זהויות גמישות. הוא מבוסס גם על ספרות מחקרית מעמיקה ומסתמך על מחקרים, מאמרים וספרים רבים. מקצת חומרי הרקע שבהם נעשה שימוש מצוינים בהערות השוליים. המחקר שימש בעיקר לצורך הבנת הרקע לנושא הדיון שלנו, ואילו הסמינרים אפשרו לנו ללמוד ממקור ראשון מהן עמדותיהם של מנהיגים יהודיים, אנשי מקצוע, רבנים, נדבנים, פעילים ויהודים אחרים. מרבית הדיונים התקיימו בחודשים מארס ואפריל 2016.

לצד קבוצות הדיון, כל המשתתפים נתבקשו למלא שאלון. מעבר לכך שהשאלון נתן לנו מידע נוסף וממוקד על גישותיהם של המשתתפים, הוא גם אפשר לנו להציג תמונה מדויקת ומפורטת יותר של הקבוצות שהשתתפו בתהליך זה (כגון, גיל המשתתפים, השתייכותם הדתית ומספר הביקורים שלהם בישראל). ניתן גם להשתמש בכך לצורך השוואה בין המשתתפים בדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי השנה לבין המשתתפים בשנים קודמות ולבין האוכלוסייה היהודית בכללותה, באמצעות השוואת הנתונים למחקרים אחרים.²⁴¹

באופן טבעי, המסקנות שנבעו מהסמינרים, מהסקר ומחומרי הרקע נתונים להסתעפויות ולביקורת, ולא נוכל להציג בלי להציג כמה "תמרורי אזרה", שיסבירו את ההקשר שבו נערכו הסמינרים, ובלי להבהיר מה הן יכולות להשיג לבטח, ומה לא.

מבנה הסמינרים ותוכנם:

הרוב המכריע של הסמינרים נמשך בין שעה וחצי לשעתיים, ובמרבית המקרים היו בכל קבוצת דיון פחות מ-20 משתתפים. בקהילות שבהן היו משתתפים רבים יותר, הם חולקו לקבוצות דיון נפרדות שתועדו בנפרד.

בתחילת כל סמינר ולפני תחילת הדיון, נתבקשו כל הנוכחים למלא את שאלון הסקר. אחר כך, הסמינר החל במצגת קצרה של הסיבות לעריכת הסמינרים, אשר גוללה את הנחות הבסיס לדיונים ולשאלות העיקריות שיועלו בהם. מאוחר יותר, הוצגו כמה תסריטים אפשריים לצורך הדיון המפורט והמעשי יותר. המקרה הראשון עסק בשאלות הנוגעות להקצאה של משאבים לתוכניות של פתיחות יהודית. המקרה

---

241 ההשוואה אפשרית בעיקר ליהדות אמריקה, מאחר שמספר המשתתפים מארה"ב משמעותי יחסית, וקיים מידע נגיש לצורך ההשוואה.

השני עסק בקריטריונים הקובעים את הזכאות לעלות לישראל מתוקף חוק השבות. המקרה השלישי התייחס לקריטריונים לכהונה במשרות שונות בקהילה היהודית או להשתתפות בפעולות שיוזמת הקהילה היהודית (או ממשלת ישראל).

לאחר דיון פרטני בכמה מהתסריטים, הדיון חזר לשאלות המרכזיות שהוגדרו כהתמקדות העיקרית של הדיאלוג:

1. מה הופך אדם ליהודי?
  2. האם הקיום היהודי מחייב התנהגות, אמונות או מוצא מסוימים? האם ישנה אמונה או התנהגות אשר פוסלות אדם מלהיות יהודי?
  3. האם היהודים צריכים לשאוף להגיע להבנה משותפת של פירוש המושג "יהודי"? מי, אם בכלל, צריך להיות הסמכות הקובעת בנושא זה?
- שאלות ספציפיות הוצגו לקבוצות הדיון, ואלו נתבקשו להביע את דעתן ביחס אליהן, כמו גם ביחס לתסריטים שבהן דנו קודם לכן ואשר סיפקו להן מידע נוסף ודוגמאות של השלכות ספציפיות של תשובות שונות לשאלות אלו.

הטיה לטובת אוכלוסיית הליבה של הקהילה היהודית:

הבנת התהליך, יתרונותיו ומגבלותיו מחייבת לציין תחילה שהתהליך מסתמך באופן עיקרי על הקהילה המקומית (ועל הארגונים המקומיים). הקהילות היו אחראיות על גיוס הקבוצות לסמינרים. לפיכך, ישנם הבדלים משמעותיים בהרכב הקבוצות ובגודלן בין הקהילות השונות. אולם דבר אחד משותף לכולן: הקהילה המבוססת - בדרך כלל, הפדרציה, אך לעיתים גם ארגונים אחרים - הייתה הגוף המארגן שאסף את המשתתפים. במקרים רבים היא הייתה הגוף שדיווח למכון למדיניות העם היהודי אודות הדיון. מאחר שאנו מסתמכים על הדוחות מהסמינרים בכל הקהילות, חשוב להכיר בעובדה שאלה דוחות על גישות של יהודים המחוברים לקהילה היהודית המאורגנת, ולעיתים קרובות לגישות של יהודים בעמדות ההנהגה השונות בקהילה, והם פחות מהווים השתקפות של דעות של יהודים שהקשר שלהם לחיים היהודיים הממוסדים רופף או בלתי קיים.²⁴² אנו יודעים ממחקרים קודמים שחברים בקהילה מייחסים חשיבות רבה יותר לזהותם היהודית, פעילים יותר הן בחיים היהודיים האישיים שלהם והן כחברי הקהילה, מחוברים יותר לישראל, ובמקרים מסוימים,

---

242 מחקרים מסוג זה הם לעיתים קרובות מוטים, במידה מסוימת, לעבר קהילת המקור. לדוגמה, נוכל לציין את האזהרה הבאה ממחקר של JPR שנערך בקרב יהודים בבריטניה: "קיים חשד סביר, עם זאת, שישנו ייצוג-יתר לקהילה האמורה. משום שהסקר עשה, קודם כול, שימוש ברשימות של חברות ושל נרשמים שעמדו לרשות הקהילה היהודית (ואחר כך, בהפניות של אנשים מרשימות אלה), ייתכן שלאותם יהודים ברשימות הקהילה יש סבירות גבוהה יותר, אם כי לא ידועה, להיכלל במדגם". (http://www.jpr.org.uk/documents/Perceptions_and_experiences_of_antisemitism_among_Jews_in_UK.pdf)

גם נוטים להיות פחות ליברליים מאשר קבוצות יהודיות אחרות.²⁴³ המידע שאספנו מצביע, למשל, על כך שמשתתפי הדיאלוג נוטים לבקר בישראל לעיתים תכופות הרבה יותר מאשר "היהודי הממוצע".²⁴⁴ באופן טבעי, מאפיינים אלה עשויים להשפיע על הגישות של משתתפי הסמינרים של המכון.

קולם של חברי הקהילה הצעירים יותר:

מאחר שהקבוצות שהתכנסו לצורך הדיונים הורכבו, במקרים רבים, מאנשים בעלי עמדות בכירות בקהילה, ברבות מהן היו פחות משתתפים צעירים, כאלה שזהותם היהודית לעיתים קרובות שונה במהותה ובעוצמתה מהזהות היהודית של קבוצת הגיל המבוגרת יותר.²⁴⁵ בהמשך למאמצינו מהדיאלוג של שנת 2015 להבטיח ייצוג של משתתפים צעירים, קיימנו השנה קבוצות דיון למשתתפים צעירים בסנט-לואיס ובפורטלנד, כמו גם קבוצה של סטודנטים באוניברסיטת לידס וכמה קבוצות של משתתפים מהתפוצות בתוכניות "מסע" ושנה בארץ.²⁴⁶ בנוסף, השנה השתתפה קבוצה גדולה של צעירים ישראלים, אשר הוסיפה את קולם של צעירים ישראלים שלא נכלל בשנים הקודמות למכלול הדעות. כתוצאה מכך, השנה אנו יכולים להציג דו"ח הכולל ייצוג משמעותי של קבוצת הגיל הצעירה. הנתונים על התפלגות הגילאים מצביעים על כך שהשנה מספר המשתתפים הצעירים בדיאלוג תואם, פחות או יותר, את אחוז הצעירים בקהילה היהודית בכללותה.²⁴⁷ בעזרת קבוצות אלה, יכולנו כמובן להשוות את נקודות המבט של יהודים מבוגרים וצעירים אשר השתתפו בתהליך הדיאלוג, הן באמצעות הדברים שאמרו במהלך הדיונים והן בעזרת תשובותיהם לסקר של המכון.

---

243 הדוגמה הבולטת ביותר של מאפיינים אלה הופיעה בברור ב"דו"ח פיו על יהדות אמריקה", שבו נערכה אבחנה בולטת בין יהודים על-פי דתם ויהודים לא על-פי דתם. ראו: "Who are the 'Jews by Religion' in the Pew Report?" Shlomo Fischer, *The Times of Israel*, December 13, 2013.

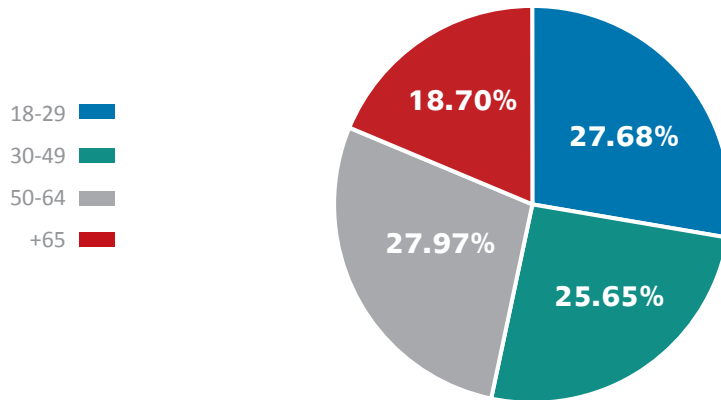
244 המספר הממוצע של ביקורים בישראל בקרב משתתפים בסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי הוא 5 (בשנה זו. אשתקד, המספר היה 3). לשם ההשוואה, "דו"ח פיו על יהדות אמריקה" מצא שכ-43% מהמשיבים ביקרו בישראל, ובכלל זה 23% שביקרו בישראל יותר מפעם אחת (פרק 5 בדו"ח פיו).

245 "Identificational shifts among the younger generation – from ethnic to cultural, from community-oriented to individualistic and customized – as well as the turning away from mainstream Jewish organizations toward alternatives may be, in part, a manifestation of the transition to a network society". See: "Jewish Identity and Identification: New Patterns, Meanings, and Networks", Shlomo Fischer and Suzanne Last Stone, JPPI, 2012.

246 כמובן שיש הטיה מובנית בקבוצות משתתפים אלו: אלה צעירים שהחליטו לבלות זמן מה בישראל, ורבים מהם מרגישים מחוברים מאוד ליהדות ולישראל.

247 ישנה הטיה גיאוגרפית הראויה לציון: בצפון אמריקה, אחוז המשתתפים הצעירים נמוך במקצת מהאחוז שלהם בקהילה היהודית הצפון-אמריקנית.

קבוצות גיל של המשיבים לשאלון

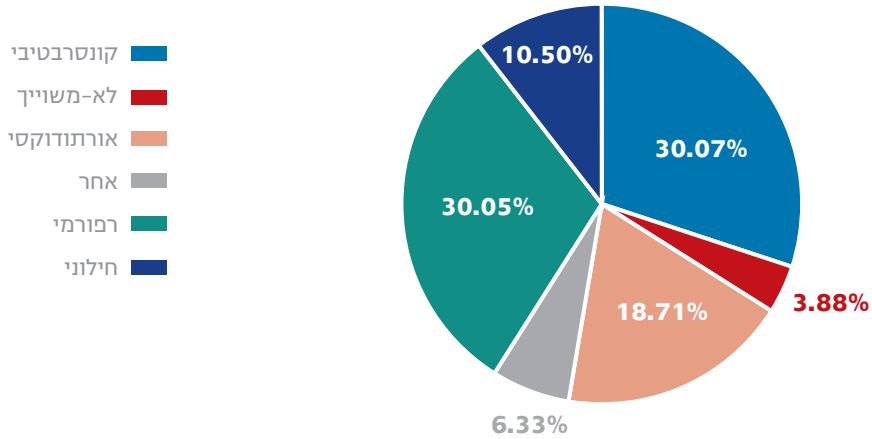

הרכב דתי:

בתהליך שביצע המכון בעבר השתתפו מעט מאוד חרדים. השנה, הצלחנו לכלול אחוז גבוה יותר של משתתפים חרדים, ובכלל זה קבוצה של חרדים בדאלאס ומשתתפים בקבוצות אחרות אשר הזדהו כחרדים. עם זאת, בקהילות אחדות העדיפו החרדים לא להשתתף בדיון, למרות שהוזמנו לעשות כן, כך שבמרבית הקהילות הם בייצוג חסר.²⁴⁸ להלן טבלה שמציגה באופן ברור את ההרכב הדתי הספציפי של הקבוצות, בהשוואה למחקרים אחרים. באופן כללי, אחוז היהודים בדיאלוג שהגדירו את עצמם כ"קונסרבטיבים" גבוה יותר מחלקם בכלל האוכלוסייה היהודית. לשם השוואה, אחוז היהודים בדיאלוג שאינם "רפורמים", "קונסרבטיבים" או "אורתודוקסים" נמוך בהשוואה לחלקם בכלל האוכלוסייה היהודית. במילים אחרות, המשתתפים בדיאלוג היו יותר "משויכים מבחינה דתית" (לא ברמת שמירת המצוות, אלא מבחינת הזהות וההזדהות) מאשר היהודי הממוצע.

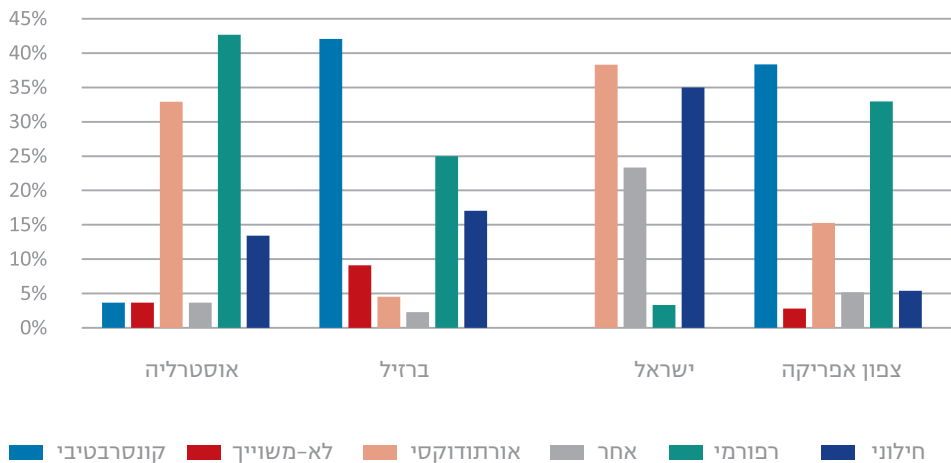
248 אולם, כפי שכתבנו אשתקד, "אחוז האולטרה-אורתודוקסים בעולם קטן יחסית, לכן למרות שאנו יודעים שיש להם השקפות שונות מאוד בנושאים רבים לעומת מרבית היהודים, היעדרם של נציגים אולטרה-אורתודוקסיים מהדיון, אף כי הוא מצער, אינו מוביל ככל הנראה להבנה מוטעית של התפיסה הכללית בקרב העולם היהודי".

שיוך דתי של המשיבים

כפי שניתן לראות בגרף הבא, ההרכב של המשתתפים הישראלים מבחינת שיוכם הדתי שונה מאוד לעומת זה של הקבוצות העיקריות האחרות (השנה, מארה"ב, ברזיל ואוסטרליה). ישראלים נוטים להיות אורתודוקסים או חילונים, בעוד שבארצות אחרות, הקבוצות הדומיננטיות הן של יהודים קונסרבטיבים ורפורמים (באוסטרליה, של אורתודוקסים ורפורמים). באופן טבעי, הבדל כזה בהרכב מיתרגם להבדלים נוספים בנקודות ההשקפה - כפי שהדגשנו בדו"ח.

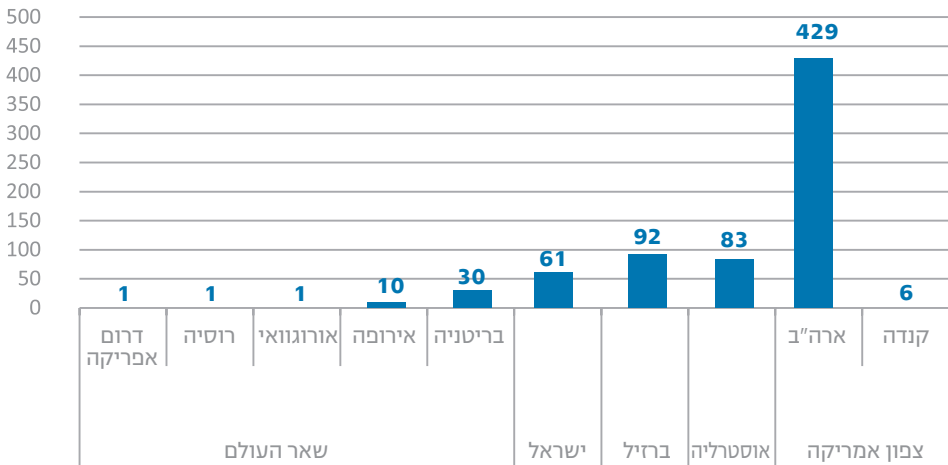
שיוך דתי על פי חלוקה גיאוגרפית

התפלגות גיאוגרפית:

ההתפלגות הגיאוגרפית של הסמינרים הייתה רחבה למדי. בתהליך הדיאלוג השתתפו קהילות מכמה יבשות. הייצוג המרשים של הקהילה היהודית בצפון אמריקה תואם את גודלה של האוכלוסייה היהודית במקום.²⁴⁹ מאחר שהנושא של דיוני הסמינרים השנה היה היהדות בכללותה, כללנו בו גם כמה קבוצות של משתתפים ישראלים. בנוסף, הצטרפו לתהליך כמה וכמה קהילות חדשות, בעיקר מארה"ב. בנוסף, כמו בשנים קודמות, היה לנו ייצוג משמעותי מאוסטרליה ומברזיל. השנה, היה ייצוג נמוך של יהודים מאירופה בתהליך. אנו מקווים להרחיב את מספר הקהילות המשתתפות מאירופה בשנה הבאה, ולעת-עתה ניסינו להתגבר על תת-הייצוג של קהילות אלה באמצעות ניתוח של חומרי רקע.²⁵⁰

התפלגות גיאוגרפית של המשיבים

עניין בישראל:

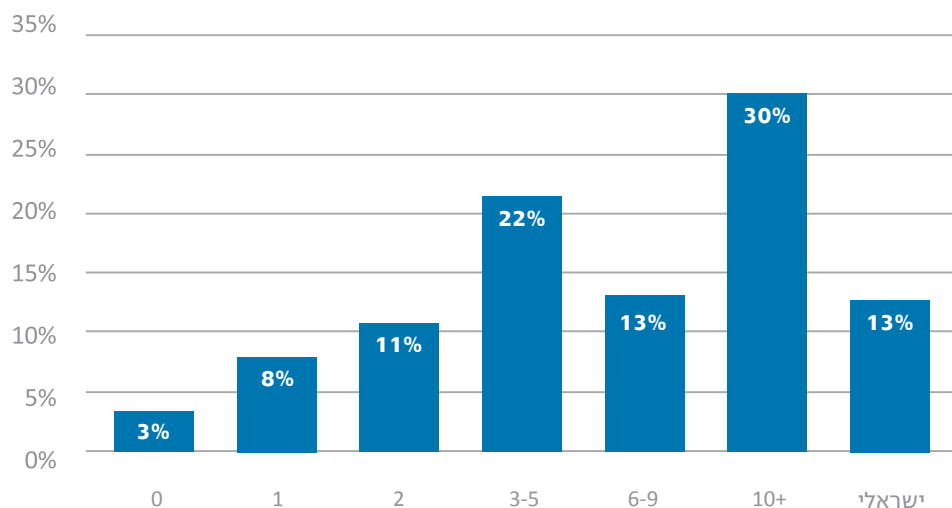
בניגוד לשני הדיאלוגים הקודמים - על ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ועל השימוש בכוח בעימות מזוין - המיקוד של הדיאלוג השנה לא היה על ישראל, אלא על העולם היהודי הרחב יותר. עם זאת, ראוי לציין שקבוצות שנטלו חלק בדיונים סבלו מהטיה, בכך שלמשתתפיהן קשר חזק הרבה יותר לישראל מאשר לקהילה בממוצע. לפיכך, התמונה הכללית שמתקבלת מסמינרים אלה נוטה, בלי ספק, להדגיש עמדות של

249 ראו: DellaPergola, Sergio, "Jewish demographic policies, population trends and options in Israel and in the Diaspora," JPPI, 2011.

250 שימו לב שהמספר למעלה מתבסס על האנשים שמילאו את הסקר. אנו יודעים שהמספר המעשי של משתתפי הדיאלוג (אלה שהגיעו לסמינר) גבוה מעט יותר.

אותם חברים בקהילה היהודית העולמית שבעבורם ישראל חשובה ואשר מתעניינים בניהול דיאלוג ובו מרכיב ישראלי משמעותי. נוכל למצוא ראיות חותכות לכך בעובדה שאחוז המבקרים בישראל מקרב משתתפי הסמינר גבוה בהרבה בהשוואה לשיעור המבקרים בישראל מקרב כלל האוכלוסייה היהודית.

כמה פעמים ביקרת בישראל?

מצד שני, חשוב לציין שישראל ועמדותיהם של הישראלים היו בייצוג חסר בדיאלוג זה. כללנו יותר ישראלים בדיאלוג השנה, אולם מספרם, יחסית לבולטות של ישראל, כאחת משתי הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בעולם, עדיין נמוך באופן יחסי (היו בדיאלוג יותר יהודים מברזיל ומאוסטרליה מאשר מישראל - ראו גרף). הישראלים גם היו צעירים יותר באופן בולט לעומת היהודים מהארצות האחרות (בכוונה תחילה).

פערים בתהליך עצמו:

במקרים אחדים, הסתמכנו על הקהילות בתיעוד הסמינרים וביסוכם בעבורנו, ובמקרים אחרים, היה הצוות של המכון אחראי על הסיכומים. במקצת הקהילות, חוקרים של המכון הנחו את הסמינרים, ואילו באחרות הסמינרים אורגנו על-ידי הקהילות עצמן. בנוסף, ישנם הבדלים באורכם של הסמינרים, באינטנסיביות של הדיון וברמת הסיכומים. פרטים מלאים באשר לאופי של הסמינרים בכל קהילה מופיעים להלן. יש לציין שכל הקהילות המשתתפות הפגינו מידה מרשימה של רצינות ושל מחויבות לתהליך.

יתרונות:

לאחר שהתווינו את הרכב הסמינרים והדגשנו אחדות מהמגבלות שלהם, עלינו להציג גם כמה מיתרונותיהם. דיון בין יהודים, אשר יש להם עניין ברור וחד-משמעי בעולם היהודי ואשר מעורבים בקהילה היהודית שלהם, עשוי להיות עדיף על-פני דיון שכולל גם יהודים בעלי קשרים רופפים לקהילה היהודית ובעלי עניין מועט בה. מאחר שמטרת התהליך הייתה לדון בהשלכות של מגמות מסוימות על המדיניות של הקהילות (ושל מדינת ישראל), יהיה זה הגיוני לטעון שדיון כזה צריך לקחת בחשבון בעיקר (ואולי אך ורק) את נקודת המבט של יהודים שבעבורם הקהילה חשובה, ושהתייחסות להשקפות של יהודים שאינם מתעניינים ביהדות ובקהילה היהודית שלהם אינה הגיונית בהקשר זה. למרות זאת, על מנת לתת תמונה מלאה ומקיפה של "נקודות המבט של העולם היהודי", תגברנו את המחקר שלנו בכך שכללנו בו כמות ניכרת של נתונים ומידע, אשר מאירים גם את נקודות ההשקפה של קבוצות מרוחקות יותר מהקהילה המאורגנת, ובכלל זה נתונים ממחקרים וציטוטים ממאמרים. בדו"ח, עשינו מאמץ ניכר להציג תמונה מלאה ומקיפה כמיטב הבנתנו.

נספח ב: נתונים נוספים מסקר המשתתפים

המספר הכולל של משתתפים ושל קבוצות דיון של המכון:

קבוצות: 49

משתתפים: 715

מספר הקבוצות שקיימו סמינרים בהנחיית המכון: 35

מספר הקבוצות שקיימו סמינרים בהנחיה מקומית: 14

מספר המשתתפים בסמינרים של הדיאלוג, על פי חלוקה גיאוגרפית:	
מספר המשתתפים	מקום
435	צפון אמריקה
92	ברזיל
83	אוסטרליה
65	ישראל
22	בריטניה

התפלגות מגדרית:

גברים: 51%

נשים: 49%

(התפלגות גברים \ נשים בארה"ב: 52% \ 48%)²⁵¹

Pew, May 2015: <http://www.pewforum.org/religious-landscape-study/gender-composition> 251

הרכב דתי (ארה"ב בלבד): השוואה בין משתתפי דיאלוג המכון למדיניות העם היהודי לאוכלוסייה היהודית (על פי פיו)

פיו (ארה"ב בלבד)	דיאלוג 2015 (ארה"ב בלבד)	דיאלוג 2016 (ארה"ב בלבד)	
35%	20%	33%	רפורמי
18%	42%	38%	קונסרבטיבי
10%	12%	15%	אורתודוקסי
36%	16%	13%	אחר

ביקורים בישראל: השוואה בין משתתפי הדיאלוג לנתונים על האוכלוסייה היהודית בארה"ב (מתוך פיו)

פיו (ארה"ב בלבד)	דיאלוג 2016	
43%	96%	ביקרו בישראל
23%	87%	ביקרו בישראל מספר פעמים

גיל

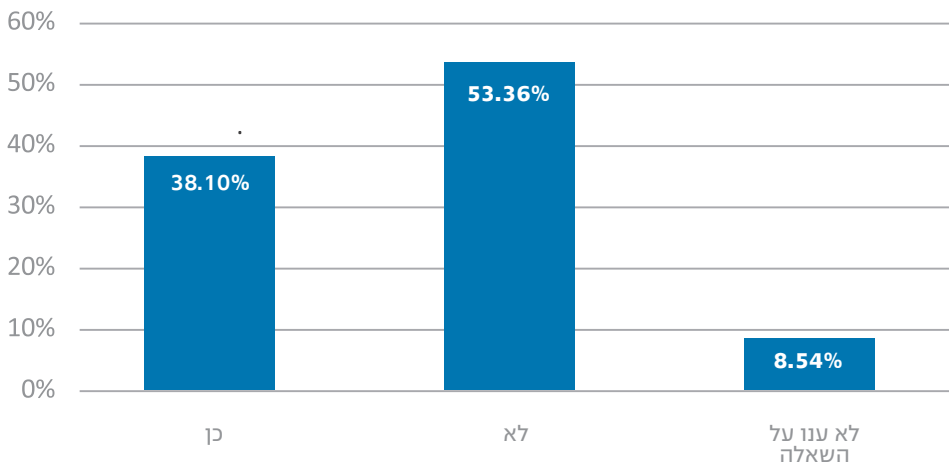
דיאלוג 2015 (כולם)	דיאלוג 2016 (כולם)	פיו (ארה"ב)	דיאלוג 2016 (ארה"ב)	
27%	28%	20%	17%	18-29
21%	25%	28%	29%	30-49
25%	28%	27%	32%	50-64
19%	19%	24%	22%	65+

נספח ג: שאלת השלום

זו השנה השנייה ברציפות שבה אנו משתמשים באותה שאלה בנושא תהליך השלום הישראלי-פלסטיני, על מנת לקבל מושג אודות הנטיות הפוליטיות של משתתפי הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי. השאלה - "האם אתם חושבים שממשלת ישראל הנוכחית עושה מאמץ כן להביא לפתרון של שלום עם הפלסטינים?" - מוצגת בכמה סקרים נוספים. בכך, היא מאפשרת לנו להציג כיצד התשובות של משתתפי הדיאלוג משתנות משנה לשנה, אך גם להשוות את ההרכב של משתתפי הדיאלוג להרכבים של קבוצות יהודיות בסקרים אחרים.

ראו תחילה את התשובות של משתתפי הדיאלוג השנה:

האם לדעתך ממשלת ישראל הנוכחית עושה מאמץ אמיתי להביא להסדר שלום עם הפלסטינים?

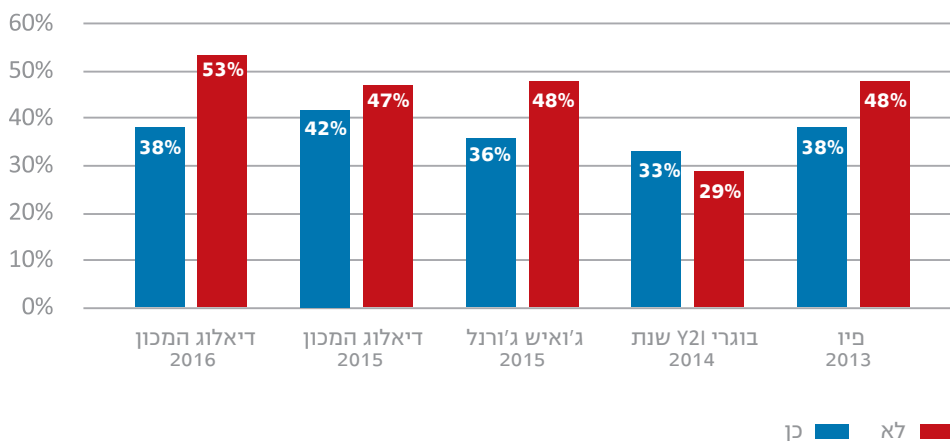
ולהלן, גרף המשווה את שני הסקרים של הדיאלוג לשלושה סקרים אחרים: האחד של מכון פיו על יהודי ארה"ב (מ-2013), השני של *The Jewish Journal*²⁵² על יהודי ארה"ב (מ-2015), והשלישי של *Youth to Israel Adventure*²⁵³ (משנת 2014). כמובן שסקרים אלה אינם באמת בני השוואה מבחינה מדעית. הסקר של המכון למדיניות העם היהודי כולל משתתפים מכל העולם, הסקרים של מכון פיו ושל הג'ואיש ג'ורנל הם ייצוג

²⁵² ראו: Shmuel Rosner, "When American Jews do not believe that Israel 'sincerely' wants peace," *Jewish Journal*, July 2015 (על סמך סקר של פרופ' סטיבן כהן).

²⁵³ סקר בקרב 370 בוגרים של Y21 שביצע פרופ' סטיבן כהן. ראו: <http://jewishquestions.bjpa.org/Surveys/details.cfm?SurveyID=242>

סטטיסטי של יהדות ארה"ב, ואילו בוגרי Y2I מהווים קבוצה ספציפית מאוד. בנוסף, הסקרים נערכו בשנים שונות, והנסיבות הנוגעות לנושא הישראלי-פלסטיני אינן זהות בכל שנה. בכל זאת, ראוי לציין שהתוצאה (למעט במקרה של Y2I) אינה שונה באופן דרמטי בכל הסקרים הללו. דומה שמרבית היהודים מטילים ספק האם מאמציה של ישראל כנים. כפי שניתן לראות, העובדה שהדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי כלל אנשים המחוברים מאוד לישראל ושביקרו בה פעמים רבות, ובנוסף, שההרכב כלל קבוצה של ישראלים, אינה הופכת אותם לפחות ספקניים באשר למאמציה של מדינת ישראל להשיג הסכם שלום.

האם לדעתך ממשלת ישראל הנוכחית עושה מאמץ אמיתי להביא להסדר שלום עם הפלסטינים?

נספח ד: שאלון המכון למדיניות העם היהודי לדיאלוג 2016

שאלון לסמינרים של המכון למדיניות העם היהודי

המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה

אנא הקדישו 5-7 דקות למענה על 10 השאלות הבאות. בכל שאלה, אנא הקיפו בעיגול **תשובה אחת** הקרובה ביותר לעמדתכם האישית (השאלון מנוסח בלשון זכר, אך מיועד לשני המינים).

1. מהם המרכיבים העיקריים של "יהודיות"?

(דרגו כל קטגוריה בסולם מ-1 עד 5, כאשר 1 הוא "כלל לא" ו-5 הוא "מאוד").

5	4	3	2	1	תרבות
5	4	3	2	1	מוצא
5	4	3	2	1	דת
5	4	3	2	1	עמיות

2. מיהו יהודי?

- א. מי שמחליט שהוא יהודי.
- ב. מי שנולד להורה יהודי, או שהתגייר.
- ג. מי שנולד לאם יהודיה, או שהתגייר.
- ד. מי שחי חיים יהודיים פעילים.

3. אם יש צורך במישהו שיקבע מי יהודי, מי זה צריך להיות?

- א. רק האדם עצמו.
- ב. הקהילה היהודית שאליה האדם משתייך.
- ג. זה עניין להחלטה של רבנים.
- ד. מדינת ישראל.

4. מה מהותי בלהיות יהודי?

(דרגו כל קטגוריה בסולם מ-1 עד 5, כאשר 1 הוא "כלל לא" ו-5 הוא "מאוד").

5	4	3	2	1	קיום מצוות התורה
5	4	3	2	1	תיקון עולם
5	4	3	2	1	לימוד טקסטים, היסטוריה ותרבות יהודית
5	4	3	2	1	דאגה ואחריות ליהודים אחרים ולישראל
5	4	3	2	1	להיות חלק מקבוצה משמעותית

5. האם צריך לשאוף להבנה רחבה המקובלת על הכלל בשאלת מיהו יהודי?

- א. אין צורך - טוב שיש מגוון אפשרויות.
- ב. כן - יש צורך בכך, כי אחרת היהודים לא יהיו "עם".
- ג. רק מדינת ישראל זקוקה להגדרה כזו.
- ד. דרושות הגדרות נפרדות לישראל וליהדות התפוצות.

6. על פי החוק הישראלי, לכל יהודי הזכות להתיישב בישראל. איך הייתם מציעים לישראל להגדיר יהודי למטרה זו?

- א. מי שמחליט שהוא יהודי.
- ב. מי שהקהילה המקומית מכירה בו כיהודי.
- ג. מי שנולד להורה יהודי, או התגייר.
- ד. מי שיש לו רקע משפחתי יהודי.
- ה. מי שנולד לאם יהודיה, או שעבר גיור על ידי רב אורתודוקסי.
- ו. מי שחי חיים יהודיים פעילים.

7. באיזו מידה אתם מסכימים/לא מסכימים עם האמירות הבאות:

בהחלט לא מסכים	לא מסכים חלקית	מסכים חלקית	מסכים בהחלט	
				נישואים מעורבים יכולים להיות תופעה מבורכת לעתיד היהדות
				גיור על-ידי רב רפורמי הוא גיור לגיטימי
				הקהילה היהודית צריכה לעודד יהודים להינשא ליהודים אחרים
				שום מדינה, כולל ישראל, לא צריכה להחליט מיהו יהודי
				ההגדרה של ישראל "ליהודי" היא עלבון ליהדות התפוצות

8. בחשיבה על יחסי ישראל-התפוצות, האם אתם מאמינים באופן כללי כי:

- א. ישראל צריכה להחליט מי נחשב כיהודי בישראל בלי קשר לעמדות היהודים החיים בתפוצות.
- ב. ישראל צריכה להתחשב בעמדות של יהודים בתפוצות, כי ההגדרה הרשמית שלה עשויה להשפיע על חייהם.
- ג. ישראל צריכה להתחשב בעמדות של יהודים בתפוצות, כי האחריות על הגדרת המסגרת של היהודיות נתונה בידי כלל היהודים, ולא רק יהודים בישראל.
- ד. ישראל צריכה להתחשב בעמדות של יהודים אחרים אם היא רוצה שיהודים אחרים ימשיכו להיות מחוברים אליה ולתמוך בה.

9. אנא השיבו בלא יותר ממשפט אחד: מהו לדעתכם הערך היהודי החשוב ביותר?

10. בנושא אחר: האם לדעתך ממשלת ישראל הנוכחית עושה מאמץ אמיתי להביא להסדר שלום עם הפלסטינים?

- א. כן, ישראל עושה מאמץ אמיתי.
- ב. לא, ישראל אינה עושה מאמץ אמיתי.

אנא השיבו על שאלות הרקע הבאות:

ארץ: _____ גיל: _____

עיר: _____ זכר/נקבה _____

השתייכות דתית (אורתודוקסי, רפורמי, קונסרבטיבי, חילוני, אחר)

האם אתה חבר בארגון יהודי (אם כן, נא לפרט את הארגון/ארגונים העיקריים)?

כמה פעמים ביקרת בישראל?

ישראלי	+ 10	6-9	3-5	2	1	0
--------	------	-----	-----	---	---	---

חלק זה מיועד למשתתפים ישראלים בלבד (כאלה שחיים כיום בישראל, או המתגוררים זמנית בחו"ל):

האם חיית בארץ אחרת מישראל במשך תקופה ארוכה? (היכן)

האם אתה מבקר במוסדות יהודיים (בתי כנסת, מרכזים קהילתיים, אירועים שארגנו מוסדות יהודיים) כשאתה שוהה מחוץ לישראל?

אנא סמנו את התשובה הקרובה ביותר לדעתכם: איך הייתם מגדירים את יהדות התפוצות?

1. קהילה חזקה ומשגשגת.

2. קהילה מתבוללת וחלשה.

נספח ה: נתונים טכניים, ובכלל זה רשימת הקהילות והמשתתפים

תהליך הדיאלוג של המכון למדיניות העם היהודי לשנת 2016 אודות "המנעד היהודי בעידן של זהות גמישה" כלל כמה וכמה מרכיבי מחקר עיקריים: קריאה מקיפה וניתוח מעמיק של חומר רקע אודות ההגדרות והפרשנויות של היהדות ואודות הזהות הקולקטיבית בתקופתנו. כמה עשרות סמינרים בקהילות ברחבי העולם, מקצתם בהנחה של אנשי המכון למדיניות העם היהודי, ואחרים בהנחה מקומית. חלוקת שאלון לכל המשתתפים, לצד קבוצות הדיון. קריאה וניתוח של מאמרי דעה בנושא זה מכל רחבי העולם. ניתוח של סקר בקרב משתתפי הדיאלוג וכתובת סיכומים של כל הסמינרים. סקר הפלורליזם של המכון למדיניות העם היהודי שנערך בישראל.

החומרים שהוכנו על ידי המכון לצורך התהליך (מלבד הדו"ח הסופי) כללו:

- דו"ח רקע שהוכן לפני הסמינרים.
- מצגת להצגה בסמינרים, והוראות מפורטות למנחים כיצד להשתמש במצגת.
- שאלון שחולק לכל המשתתפים בקבוצות הדיון (מצורף לעיל).
- פרק בתוך דו"ח ההערכה השנתית לשנים 2014-2015 מאת המכון למדיניות העם היהודי.

הרשימה המלאה של הסמינרים ומשתתפי הסמינרים נמצאת בגרסה האנגלית, עמודים 115-127.

פרסומים מרכזיים של המכון למדיניות העם היהודי

מבט יהודי-ישראלי על בטחון ומדינאות, הרהורים בעקבות מסמך הרמטכ"ל "אסטרטגיית צה"ל",
פרופ' יחזקאל דרור, ינואר 2016

ערכים יהודיים והשימוש בכוח על ידי ישראל בעימות מזוין: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט:
שמואל רוזנר ומיכאל הרצוג, 2015

Jewish Solidarity In an Age of Polarization, Glen Cove, New York 2015

ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית: עמדות יהודי העולם, ראשי הפרויקט: שמואל רוזנר ואבי
גיל, 2014

Rise and Decline of Civilizations: Lessons for the Jewish People, Dr. Shalom
Solomon Wald, "Academic Studies Press", 2013

עלייתן ושקיעתן של ציביליזציות : לקחים לעם היהודי , ד"ר שלום סלומון ואלד , הוצאת
"ידיעות ספרים", 2013

**The Challenged Triangle: Washington, Jerusalem, and the American Jewish
Community, Background Policy Documents**, Glen Cove, New York 2014

Russian-Speaking Jews in North America, Jonathan Sarna, and **On Israelis Abroad**,
Yogev Karasenty, 2014

הודו, העם היהודי וישראל, ד"ר שלום סלומון ואלד ואריאל קנדל, 2013

צעירים יהודים-אמריקאים זיקתם לישראל: מדיניות בעידן "שיח ההתרחקות", שמואל רוזנר
וענבל הקמן, 2012

**21st Century Global Forces, Their Impacts on the Jewish People, Israel and the
United States**, Stuart E. Eizenstat, 2012

Uncharted Waters, Stuart E. Eizenstat, (a special edition for the 2011 Israeli President
Conference), 2011

Jewish Demographic Policies, Population Trends and Options in Israel and in the Diaspora, Sergio DellaPergola, 2011

המכון למדיניות העם היהודי – הערכה שנתית 2004–2005: העם היהודי בין שגשוג לשקיעה,
מאת סגל המכון וכותביו, 2005.

הערכות שנתיות משנת 2004

מצב העם היהודי, הערכה שנתית 2014–2015, תשע"ה

2030: עתידים חלופיים לעם היהודי, אבי גיל ועינת וילף, 2010

העם היהודי 2006–2005: בין שגשוג לשקיעה, מהדורה מיוחדת בצרפתית של דו"חות המכון
לתכנון מדיניות העם היהודי, סגל המכון וכותביו, 2006.

תכנית אסטרטגית לחיזוק ירושלים, סגל המכון, 2007

אנטישמיות מוסלמית, אתגר ודרכי תגובה אפשריות, עמנואל סיון, דב מימון, 2009

לקראת 2030: אסטרטגיות לעתיד העם היהודי, מסמכי רקע מדיניים, כנס המכון, 2010
(בשפה האנגלית)

מגמות על והשפעתם על העם היהודי, כנס המכון, 2010 (בשפה האנגלית)

עמיות בעידן של "שיח ההתרחקות", כנס המכון, 2012 (בשפה האנגלית)

סין והעם היהודי: תרבויות עתיקות בעידן חדש, מאת ד"ר שלום סלומון ואלד, 2004. זהו
המסמך האסטרטגי הראשון בסדרה: "שיפור מעמד העם היהודי במעצמות עולות ללא מסורת
תנ"כית".

אודות המכון למדיניות העם היהודי

המכון למדיניות העם היהודי (מיסודה של הסוכנות היהודית לא"י) בע"מ (חל"צ) פועל במתכונת של צוות חשיבה (Think-Tank) ומאגד כחברה ללא מטרת רווח. באמצעות חשיבה אסטרטגית ותכנון ארוך טווח, ממקד המכון את מאמציו לתרום לשגשוגם של העם היהודי ושל הציביליזציה היהודית. המכון יושב בירושלים, אך מתייחס לכל הקהילות היהודיות ברחבי העולם בראייה גלובאלית.

הפעילות של המכון למדיניות העם היהודי מכוונת מעשה, מדגישה במיוחד את זיהוי החלופות הזמינות, ניתוח של השפעתן על העתיד, והצגת המלצות מדיניות וסדר קדימויות אופרטיבי. לשם כך, מפתח המכון היבטי מדיניות מקצועיים ואסטרטגיים, תוך בחינת הגורמים המרכזיים שמהווים אתגר לעתידו של העם היהודי. במסגרת זו מציג המכון למדיניות העם היהודי בפני מקבלי החלטות ומנהיגים:

- סקירות וניתוחים של מצבים מרכזיים ושל תהליכים דינאמיים;
- "התרעות" בדבר איומים והזדמנויות;
- הערכות על התרחשויות עכשוויות והתפתחויות צפויות;
- חלופות פעולה אסטרטגיות חדשניות;
- ניתוח חלופות לקביעת מדיניות;
- המלצות מדיניות, קביעת סדר יום, ועיצוב תכניות עבודה.

המכון למדיניות העם היהודי נהנה מעצמאות מקצועית מוחלטת. הוא פועל בהנחיית מועצה מקצועית המאגדת כמועצת מנהלים והמורכבת רק מחברים בעלי ניסיון בתכנון מדיניות, בראשות השגרירים סטוארט אייזנשטאט ודניס רוס, לשעבר בעלי תפקידים בכירים ביותר בממשל האמריקאי וליאוניד נבזלין מישראל.